

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústavu hospodářských a sociálních dějin

Disertační práce

Mgr. Jana Yasin

Západní hospodářská pomoc v rámci poválečné obnovy střední

Evropy v počátcích studené války (1944–1950)

Western Economic Assistance in the Context of Post-War

Reconstruction in Central Europe at the Beginning of the Cold

War (1944-1950)

Vedoucí práce prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc

2023

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20.9. 2023

Mgr. Jana Yasin

Abstrakt

Tato dizertační práce se zabývá základními otázkami týkajícími se humanitární pomoci a hospodářské podpory ze Spojených států v rámci evropské poválečné obnovy. Takto rozsáhlá a organizovaná hospodářská pomoc neměla v historii obdoby a musela čelit takovým výzvám jako byla devastace evropských států a jejich ekonomických systémů v důsledku šestileté války a okupace a rozsáhlý uprchlický problém. Práce se hlouběji zaměřuje na několik klíčových aspektů:

1. Strukturu a Organizaci Hospodářské Pomoci: Podrobně zkoumá složitou strukturu a organizaci programů hospodářské pomoci, včetně mechanismů, skrze které byla tato pomoc poskytována a spravována.

2. Finanční Aspekty programů: zdroje financování a alokaci prostředků pro projekty obnovy.

3. Otázku uprchlíků: Významnou částí výzkumu je problematika uprchlíků a způsob jak byla v rámci poválečné obnovy tato problematika řešena.

4. Hospodářskou pomoc jako nástroj politické moci: Analyzuje, do jaké míry se hospodářská pomoc ze západu stávala nástrojem politické moci a jaké byly geopolitické důsledky.

5. Propaganda: jakým způsobem a do jaké míry museli tvůrci a obhájci přesvědčit americkou veřejnost k podpoře.

Jako ideální příklad země pro studium poválečné obnovy jsem vybrala Rakousko navazující na předchozí výzkum týkající se hospodářské pomoci během poválečné obnovy v Československu. Cílem je prostřednictvím analýzy poválečné obnovy země, která byla okupována zčásti okupována Sovětským svazem získat hlubší vhled do komplexnosti poválečné obnovy v Evropě, role humanitární pomoci a vzájemných vztahů mezi politikou, ekonomikou a veřejným míněním v raných letech studené války.

Abstract

This doctoral dissertation delves into fundamental issues pertaining to humanitarian aid and economic support from the United States within the context of post-war European reconstruction. Such extensive and organized economic assistance had no historical precedent and had to confront challenges such as the devastation of European nations and their economic systems due to the six-year-long war and occupation, as well as the extensive refugee problem. The dissertation further focuses on several key aspects:

- 1. Structure and Organization of Economic Assistance: It provides a comprehensive examination of the intricate structure and organization of economic assistance programs.*
- 2. Financial Aspects of Programs: The research investigates the financial aspects of these initiatives, including budgetary allocations, funding sources, and resource distribution for reconstruction projects.*
- 3. The Refugee Question: A significant portion of the work is dedicated to addressing the refugee issue, exploring how humanitarian aid aimed to mitigate the challenges associated with displaced populations.*
- 4. Economic Aid as a Tool of Political Power: The study analyzes the extent to which Western economic assistance served as a tool of political influence, with a focus on its diplomatic and geopolitical implications.*
- 5. Public Opinion: The thesis explores the strategies employed by the creators and advocates of these programs to convince the American population and skeptics of their program's merits, recognizing the pivotal role of public opinion, which could potentially impact subsequent elections.*

As an ideal case study for examining post-war reconstruction, Austria was selected, building upon previous research related to economic aid during the post-war reconstruction of Czechoslovakia. The objective is to gain deeper insights into the complexities of post-war European reconstruction, the role of humanitarian aid, and the interplay between politics, economics, and public sentiment during the early years of the Cold War.

Klíčová slova: humanitární pomoc, UNRRA, Marshallův Plán, uprchlická otázka, poválečná obnova, hospodářský vývoj, studená válka, Internacionalismus

Keywords: Humanitarian Aid, UNRRA, Marshall Plan, Displaced Persons, Postwar development, Economic development, Cold War, Internationalism

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala profesoru Jakubcovi za veškerou pomoc, rady, trpělivost a neuvěřitelnou podporu v průběhu celého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Transformace civilní ekonomiky v USA ve válečnou	5
2. Počáteční programy americké pomoci evropským spojencům	9
3. Konsolidace humanitární pomoci – vznik Úřadu na kontrolu humanitární pomoci	11
4. Internacionalismus v humanitární pomoci- vznik UNNRA	18
5. Poválečné období Rakouska 1945 – 1946	57
6. UNRRA a Rakousko	66
7. Hospodářská situace v Evropě 1946-1947	72
8. Trumanova doktrína	76
9. Avoid Trivia – cesta k Marshallova plánu	80
10. Schválení Marshallova plánu	88
11. „Speciální případ“ – Rakousko	95
12. Prozatimní pomoc	100
13. Pomoc Marshallův plán v Rakousku a cesta k uzavření Státní smlouvy	105
Závěr	114
Seznam pramenů a literatury	118

Úvod

Druhá světová válka byla natolik destruktivní, že v jejím důsledku se Evropa ocitla ve špatné hospodářské situaci. V USA si tuto závažnost včetně jejích důsledků uvědomovaly a proto poválečná obnova přitáhla pozornost jejich politiků, kteří se rozhodli neopakovat chyby z doby po první světové válce. Poražené státy neměly v úmyslu nechat zničit kompletně reparační politikou tak, aby se v těchto zemích rozhořely sociální konflikty, které by v důsledky znamenaly dlouhodobější negativní zásah do obchodních vztahů. Spojené státy si uvědomovaly potřebu rychlé rehabilitace Evropy pro udržení a vývoj své prosperity.

Při práci mé diplomové práce na téma Západní pomoc při obnově Československa jsem narazila na velké množství materiálů k poválečné obnově v Evropě, že jsem se k tomu rozhodla vrátit v rámci svého doktorského studia. Vybrala jsem si tentokrát za cíl studia jinou středoevropskou zemi- Rakousko a jeho poválečný vývoj, jelikož jsem si chtěla vybrat zemi, která měla zhruba podobnou geopolitickou polohu, historii, rozlohu, počet obyvatel jako Československo a která do jisté míry byla válkou podobně zasažena co do zničení hospodářství po druhé světové válce. Rakousko mi přišlo jako ideální příklad země, která podobně jako ČSR byla pod tlakem sovětského svazu, přesto se rozhodla jít západním směrem. Ze země, která na tom byla po válce hůře než ČSR se po deseti letech okupace stala svobodná prosperující země. Přesto startovací pozice v roce 1945 byla více než obtížná, i když v tu chvíli nikdo nepředpokládal, že situace bude obtížná po dobu dalších 10 let, kdy trvala okupace. Pobyt okupačních vojsk na určitou dobu rozdělil zemi podobně tak, jak byla rozdělena Evropa. Píši podobně, protože Sovětská zóna v Rakousku nepatřila úplně na východ jako sovětské satelity, stejně tak západní zóny neměly stejný statut západních zemích jako např. Francie či Velká Británie. Svým zvláštním postavením, kdy země oscillovala mezi východem a západem, jako země osvobozená a zároveň okupovaná, si vysloužila i zvláštní přístup západních spojenců, zvláště pak ze strany USA.

Na tomto modelu jsem si vybrala dva pilíře hospodářské poválečné obnovy od Spojených států směrem do Evropy. Organizaci UNRRA a Marshallův plán. Prvotním cílem mé práce bylo zformulovat hlavně nové poznatky, které jsem objevila při studiu a které by doplnily můj předchozí výzkum. Těch poznatků bylo několik a proto jsem se rozhodla zdokumentovat chronologicky vývoj koordinované humanitární pomoci v USA s důrazem pak hlavně na

organizaci UNRRA, která je v naší historiografii pomíjená. UNRRA si větší pozornost zaslouží, protože to byla první mezinárodní organizace s koordinovanou humanitární činností, která ale v našem povědomí není tak známa a důkladně zpracovaná. Zvláště pak její druhá část, kdy se nejednalo jen o prvotní zasilání dodávek nejpotřebnějšího zboží, které mělo pomoci s výživou obyvatelstva, ale kdy se organizace zaměřila i na programy s dlouhodobým rehabilitačním efektem, jako jsou různé edukativní kurzy, zaměření na rehabilitaci po válce bezprizorních lidí, či hledání ztracených lidí a dětí a podpora repatriační politiky. V USA a v Německu byla UNRRA známá hlavně díky této činnosti, v Německu to bylo zejména kvůli tomu, že v zemi po válce zůstalo velké množství uprchlíků, bývalých vězňů koncentračních táborů či lidí totálně nasazených,¹ o které se UNRRA starala. V USA to bylo hlavně díky tomu, že tato správa uprchlických center a její přebujelý úřednický aparát byla velmi finančně nákladná operace, což se neobešlo bez kritiky a nesouhlas z řad veřejnosti a některých politiků.

Dalším cílem výzkumu byla druhá organizace – Marshallův plán, s tím, že jsem chtěla podchytit i nálady a postoje americké veřejnosti vůči této propagované pomoci. Jak se stavěly Američani k tomu plánu evropské obnovy v době, kdy zrovna ne s příliš velkým úspěchem končila UNRRA. Co bylo skrytou motivací politické elity USA a jak se jim dařilo ovlivnit názory veřejnosti tak, aby program veřejnost podpořila. Propagandistická složka Marshallova plánu byla velmi důležitou složkou celé pomoci, jelikož v této době se již jednalo o počátky studené války. Na rakouském příkladu jde pak po celou dobu deseti let vidět boj západu a východu, kdy sovětská strana neměla šanci vykompenzovat štědrú pomoc, která plynula do západních zón a bylo to vůbec její prioritou?

Oba programy pak na příkladu Rakouska ilustrují přechod myšlení a struktury organizované americké pomoci od různých menších spolků pod záštitou UNRRA, které braly pomoc poválečné Evropě a jejímu obyvatelstvu jako poslání, pomoc měla čistě altruistickou podobu, po mírně organizovanější organizaci UNRRA, která už měla v jistém rozsahu zabarvené politické pozadí, až po Marshallův plán, který byl výlučně hospodářsko-politickým programem, kterým Amerika prosazovala leckdy asertivně až v některých oblastech agresivně své zájmy. Nabízí se tak hypotéza, v jakém rozměru tyto humanitární programy zasahovaly do politického

---

¹ V roce 1943 se uvádělo, že jen v Evropě takovýchto lidí bude po válce okolo 21 miliónů, v samotném Německu to bylo okolo 8 miliónů, NA, f. UNRRA, k. 53, zahraniční obchodní tisk, The Story of UNRRA, February 15, 1948, s. 35

vývoje, co byly jejich hlavní cíle a jaká byla motivace, a pokud jde o Rakousko, splnila se očekávání, která byla na počátku programu?

Snažila jsem se svou práci podložit výzkumem politických, hospodářských a statistických dokumentů z různých archivů. Protože je téma částečně součástí americké historie, pomohly mi nesmírně publikace archivních dokumentů ministerstva zahraničních věcí USA, tzv. The Foreign Relations of the United States, série dokumentů představující historický záznam významných amerických zahraničněpolitických rozhodnutí. Tuto sérii dokumentů uvádím na prvním místě, protože americká politika vůči Rakousku je tam dobře zdokumentovaná na základě telegramů velvyslanců, velitelů okupačních správ a jiných.

Dále jsem v Národním archivu ČR prostudovala větší množství archiválií dokumentující činnost UNRRA ne jen v rámci poválečného Československa, ale i v jiných částech Evropy. Jedná se zejména o různé sborníky, statistické údaje a přehled činnosti či záznamy vyjednávání v kongresu USA na podporu činnosti UNRRA. Navštívila jsem i další archivy v Praze, archiv Ministerstva zahraničních věcí, Archiv České národní banky, Österreichisches Staatsarchiv ve Vídni a Archiv UNO v New Yorku. Každopádně velká vzdálenost, nedostatek času a tehdejší omezené možnosti si v archivu dělat digitální záznamy mi neumožnily využít velkou část pramenů týkajících se této část historie.

Mimo archivních materiálů a materiálů z dobových publikovaných dokumentů jsem přečetla větší množství zahraniční literatury týkajících se UNRRA, Marshallova plánu či poválečného vývoje v Rakousku. Mezi jinými, bych hlavně chtěla zdůraznit práci hlavního historika organizace UNRRA – George Woodbridge, který měl k dispozici tým a po celou dobu, mapovala činnost organizace na všech místech působnosti. Výsledkem je velmi obsáhlá monografie organizace UNRRA, rozdělena do tří velkých bloků popisující činnost jak prvotní pomoci – relief, tak i druhé oblasti – rehabilitation – obnovy s všemi jejími pozitivními i negativními aspekty. Dále se jedná o zajímavé práce jako např. Práce Richarda Hiscockse The Rebirth of Austria, což byl student mezinárodních vztahů a pozdější profesor na univerzitě v Kanadě. Jeho kniha z roku 1953 je jedním z prvních systematických záznamů poválečného vývoje v Rakousku, které mohl sledovat tzv. z první řady, protože v době 1946 až 1949 pracoval jako konzultant na britské ambasádě v Rakousku. V té době začal psát tuto knihu a měl možnost se na plno sporných otázek ptát přímo strůjců poválečného vývoje, mezi nejdůležitější radil

možnost konzultace knihy s Leopoldem Figlem či Adolfem Shärfem.² Dále bych ráda zmínila práce rakouských historiků zaměřující se na poválečné období Rakouska, jako je Oliver Rathkolb, Andrea Komlosy, Günter Bishof, Dieter Stiefel, Anton Pelinka. Jako cenným zdrojem informací mi pak byly i některé dizertační práce ze zahraničí, kde má toto téma větší zastoupení mezi historiky. Opět mezi ostatními bych ráda zmínila zejména práci Warrena Williamse *British Policy and Occupation of Austria 1945-1955* z britské university Swansea, který ve své práci oponoval v několika otázkách rakouským historikům při pohledu na okupační správu Velké Británie a USA v Rakousku. Další díla uvádím v bibliografii, jsou tam uvedena i ta díla, která jsem přímo necitovala, ale i jejich přečtení či náhled mi pomohly formovat tuto práci.

---

² Hiscocks,R., *The Rebirth of Austria*, Oxford University Press, 1953, s. 2

1. kapitola

Transformace civilní ekonomiky v USA ve válečnou

Koncem 30. let se ještě zdaleka nedalo hovořit o ideální ekonomické situaci v USA, hospodářská krize doznívala, přesto se USA opět stávaly světovým ekonomickým leaderem. Po první světové válce, v průběhu dvacátých a třicátých let převažoval v americké politické izolacionistický směr, který byl podpořen sérií zákonů přijatých v letech 1935, 1936, 1937 a 1939, tzv. Neutrality Acts. Tyto zákony měly v budoucnu zásadně omezit přímou angažovanost USA ve válkách. Ve 30. letech, kdy se také stále častěji začaly objevovat námitky k samoregulačnímu tržnímu mechanismu, přichází John M. Keynes se svými zásadními publikacemi – *Pojednání o penězích* a *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, jejichž základní myšlenka ekonomického intervencionismu položila základy k nové ekonomické teorii – Keynesiánství. Státní zásahy do ekonomiky doporučené k obnovení rovnováhy a využití všech ekonomických zdrojů koreluje již s rozběhnutým New Dealem. Velký podíl na obnově ekonomiky, na růstu životní úrovně amerických obyvatel měla tak pozvolná přeměna ekonomiky na válečnou, která začala dlouho před vypuknutím války. Už v roce 1933 se revidoval Průmyslový mobilizační plán³ a postupně se válečná produkce a ochrana strategických surovin dostala do popřední zájmu politiků. I přes dodržování principu neutrálního postoje, nemohl prezident ignorovat vznikající konflikt na starém kontinentě a uvádí se, že Zákon o neutralitě z roku 1937 je již určitý ústupek kongresu prezidentovi, který prosadil do zákona klauzuli Cash and Carry, která umožňovala válčícím zemím získat jakékoli dodávky kromě zbraní a munice za předpokladu, že okamžitě v hotovosti zaplatily a zboží si převezly na neamerických lodích⁴. Tímto krokem zachoval platnost jak neutrality (carry - odvoz na vlastních lodích), tak i zákona Johnson act z roku 1934 o zákazu obchodování na úvěr těm zemím, které měly nesplacený dluh (cash - platba v hotovosti). Roosevelt však usiloval i nadále o pozměnění neutralizačního zákona, když apeloval na kongres, že neutralita USA v této

---

³ US Army and Navy Munitions Board, Industrial Mobilization Plan, A Revision of the Plan for Industrial Mobilization, revised 1933 URL k citaci (12.6. 2014)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiug.30112119935317&view=lup&seq=5>

⁴ [Milestones: 1921–1936 - Office of the Historian \(state.gov\)](#) URL k citaci (12.6. 2014)

podobě podporuje spíše agresora než jeho oběti⁵. Kongres ustoupil až po napadení Polska Německem v roce 1939, když v listopadu téhož roku novým zákonem o neutralitě zrušil embargo na vývoz tohoto zboží a veškerý obchod podřídil podmínkám Cash and Carry, kdy zůstávaly v platnosti podmínky platby v hotovosti a odvoz zboží na vlastních lodích.

V rámci přeměny civilní ekonomiky na válečnou vznikaly také různé více či méně státem regulované mobilizační agentury, které měly podpořit tuto transformaci. V roce 1940 byla např. ustanovena společnost MRC – Metals Reserve Company⁶, která měla za úkol vytvořit dostatečnou rezervu surovinového materiálu potřebného ve zbrojním průmyslu. Tato společnost pod záštitou RFC – Reconstruction Finance Corporation⁷ lobovala v obchodních kruzích ke spolupráci, hlavní funkce byly nákup, skladování a likvidace strategických kovů a kritických surovin a vyplácení dotací producentům v rámci válečného a poválečného “plánu prémiových cen”.⁸ Všechny programy MRC byly uskutečněny na žádost jiných federálních agentur (War Production Board, Office of Price Administration, the Board of Economic Warfare). Nákupní činnosti MRC zahrnovaly těžební, rafinační a zpracovatelské operace. Byla také zapojena do programů získávání, obnovy a přeměny šrotu a distribuci náhradních dílů do letadel. V průběhu těchto činností společnost vyplatila 2 750 000 000 USD a získala asi 50 druhů kovů a nerostů z 51 zemí, 39 států a na Filipínách. Výnosy z prodeje materiálu nakoupeného MRC dosáhly výše 2 800 000 000 USD.⁹

---

⁵ Výroční zprávy Kongresu (Annual Message to Congress) ze 4. ledna 1939 Franklin D. Roosevelt, Annual Message to Congress Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project URL k citaci (12.6. 2014)<https://www.presidency.ucsb.edu/node/209128>

⁶ Reconstruction Finance Corporation; Metals Reserve Company (MRC); in National Archives Southeast Region Records of the General Services Administration Reconstruction Finance Corporation Unscheduled records (RG 234), s. 2.

URL k citaci (12.6. 2014)https://www.archives.gov/files/records-mgmt/rcs/schedules/independent-agencies/rg-0234/n1-234-12-002_sf115.pdf

⁷ RFC byla ustanovena již v roce 1932, kdy prezident H. Hoover ustoupil požadavku bankéřů a lobbistům a požádal Kongres, aby vytvořil RFC – Reconstruction Finance Corporation, obdobu War Finance Corporation z první světové války. RFC byla nová finanční instituce sponzorovaná vládou, jejímž účelem bylo půjčovat přímo bankám a dalším finančním institucím, včetně těch, které neměli přístup k úvěrovým zdrojům Federálního rezervního systému a později fungovala jako jeden z pilířů New Dealu. Na počátku války začal měnit ředitel RFC Jones koncept obnovy na koncept obrany.

⁸ Reconstruction Finance Corporation; Metals Reserve Company (MRC); in National Archives Southeast Region Records of the General Services Administration Reconstruction Finance Corporation Unscheduled records (RG 234), s. 2 URL k citaci (12.6. 2014):

https://www.archives.gov/files/records-mgmt/rcs/schedules/independent-agencies/rg-0234/n1-234-12-002_sf115.pdf

⁹ Reconstruction Finance Corporation; Metals Reserve Company (MRC); in National Archives Southeast Region Records of the General Services Administration Reconstruction Finance Corporation Unscheduled records (RG 234), s. 2 URL k citaci (12.6. 2014)

https://www.archives.gov/files/records-mgmt/rcs/schedules/independent-agencies/rg-0234/n1-234-12-002_sf115.pdf

V roce 1941 byl také vytvořen Úřad pro řízení výroby (OPM = Office of Production Management), který měl koordinovat přechod z výroby civilní na obrannou. Primárním cílem bylo koordinovat nákup a výroba válečné výzbroje a výstroje. Ještě téhož roku se však efektivita tohoto úřadu velmi snížila, jelikož prezident Roosevelt nechal ustanovit další mobilizační agentury, jednou z nich je i výbor SPAB (Supply Priorities and Allocation Board) vedený Donaldem M. Nelsonem. I když byl tento výbor zřízen pro to, aby byl nápomocen OPM při koordinaci distribuce dodávek, které souvisely s obranou činností, tak naopak existence tolika mobilizačních agentur způsobovala chaos a neefektivitu práce jednotlivých kanceláří, jejichž agenda se nezdálo překrývala, postupy a organizace práce se však lišily. O pár měsíců později byl i výbor SPAB rozpuštěn, 16. ledna 1942 vydal prezident Roosevelt exekutivní příkaz 9024¹⁰, kterým byla zřízena Rada WPB – War Production Board. WPB nahradila předcházející dvě organizace a jejich agendu převzala pod svou kontrolu. Donald M. Nelson, bývalý výkonný ředitel SPAB, se stal prvním předsedou WPB. Hlavní úkol národní WPB byl opět totožný, a to převést civilní průmysl na válečnou výrobu. Během krátkého času pro tento cíl získala nejvyšší pravomoc k přímému nákupu materiálů a programů průmyslové výroby. Vedle tohoto primárního úkolu měla WPB velkou zásluhu v tom, že během svých aktivit dokázala shromáždit obrovské množství statistického materiálu průmyslových aspektů americké ekonomiky.¹¹ Shromážděná data dokázala WPB adekvátně vyhodnotit a analyzovat a své poznatky pak uplatňovala v praxi za účelem rychlejší transformace. Strategické zdroje byly produkovány v množstvích stanovených ve Washingtonu a rozděleny mezi koncové uživatele veřejnými činiteli sedícími právě ve WPB.

Během této doby byla také většina investic řízena, financována a ve většině případů také vlastněna federální vládou. Prostřednictvím Úřadu pro Správu cen se vláda pokoušela udržovat ceny na úrovni z března 1942 a tím se snažila omezit inflaci.¹² Zaměstnanost se ve válečné době v USA díky všem zásahům vlády rapidně snížila. Během války bylo vytvořeno několik milionů nových pracovních pozic, průmyslová produkce stoupla místy až o 90 % a výnosy korporátů se

---

¹⁰ Executive Order 9024 Establishing the War Production Board, online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project, documents Presidential, Executive Order 9024, s.1

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-9024-establishing-the-war-production-board>

¹¹ Novic, David, a Steiner, George A., The War Production Board's Statistical Reporting Experience, in: Journal of the American Statistical Association, Vol. 43, No. 242 (Leden, 1948), s. 201-230

¹² Tassava, Christopher J., The American Economy during WW2, in EHnet

[https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-](https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii/#:~:text=The%20War%20Economy%20at%20High%20Water&text=The%20gross%20national%20product%20of,to%20%24135%20billion%20in%201944.)

[ii/#:~:text=The%20War%20Economy%20at%20High%20Water&text=The%20gross%20national%20product%20of,to%20%24135%20billion%20in%201944.](https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii/#:~:text=The%20War%20Economy%20at%20High%20Water&text=The%20gross%20national%20product%20of,to%20%24135%20billion%20in%201944.)

zdvojnásobily. V rámci plné zaměstnanosti se poprvé objevují ve velkém měřítku pracovní pozice pro ženy a menšiny. V roce 1944 dosáhla nezaměstnanost rekordního minima, když se pohybovala okolo 1,2 procent.¹³ Ekonomika USA v letech 1941 až 1945 tak díky těmto a dalším faktorům rostla bezprecedentním tempem.

---

¹³ U.S. Bureau of Labor statistic, Employment status of the civilian noninstitutional population, 1944 to date
URL k citaci (30.3. 2018) <https://www.bls.gov/cps/aa2014/cpsaat01.htm>

2. kapitola

Počáteční programy americké pomoci evropským zemím

Ekonomická situace se v evropských zemích bojujícím proti Německu se v důsledku bojů přímo na jejich území rapidně zhoršovala. Spojené státy si uvědomovaly dopady dlouhotrvající ekonomické nestability těchto států na prosperitu USA. Vláda spolu s prezidentem začala podporovat evropské spojenecké státy již zmíněným systémem cash and carry, který byl několikrát modifikován, byť podmínka platby v hotovosti zůstávala. Změna nastala na konci roku 1940, kdy prezident Roosevelt obdržel telegram od britského premiéra W. Churchilla. V poslední bodě, kde otevřeně projednával Churchill finanční otázku a platební schopnost Velké Británie napsal, že se blíží moment, kdy jeho země již nebude schopna platit veškeré dodávky z USA hotově.¹⁴ Reakce na tento telegram byla rychlá, během pár dní vznikl koncept jednoho z nejvýraznějších a nejnámějších programů podpory z počátku konfliktu - Lend-Lease program. Zákon o půjčce a pronájmu přijatý 11. března 1941 vytvořil systém, který měl pomoci distribucí potravinových a materiálových dodávek a dodávek zbraní a paliva podpořit bok proti mocnostem Osy. Tento program je vykreslován jako největší krok USA směrem k porážení nacistického Německa a jeho spojenců ještě před faktickým vstupem do druhé světové války. Pomoc v rámci Lend and Lease se omezila na pomoc zemím, jejichž obrana byla životně důležitá pro obranu USA, jak pronesl Roosevelt. Dodávky plynuly zejména Velké Británii a Číně, posléze i SSSR, Francii a dalším spojencům.¹⁵ Přes to, že se pomoc omezila na země, jejichž obrana byla důležitá pro obranu USA, musel Roosevelt a vláda obhajovat program Lend and Lease, který se již nenesl v duchu neutrality a izolacionalismu. I po útoku na Pearl Harbor v roce 1941 přetrvávaly u mnoho obyvatel USA naprosto ambivalentní pocity. Na jedné straně se napříč státy mezi obyvateli šířily obavy z toho, jestli USA neposílají do zámoří už příliš mnoho potravinových a zemědělských dodávek, kterých by mohlo být v případě vstupu do války nedostatek. Na straně druhé byl Pearl Harbor

---

¹⁴ Churchill, W., Dopis Rooseveltovi ze dne 7.12. 1940, Letter to FDR Regarding British and American efforts for the war 12/7/40, s. 18, in Diplomatic Correspondence Great Britain: October- December 1940, Great Britain Diplomatic Files/Hackett Papers - Box 34 Folder Titles List, Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum
Odkaz k citaci (30.3 2018)[Franklin D. Roosevelt Library & Museum \(marist.edu\)](http://www.marist.edu)

¹⁵ K tématu Velké Británie jako největšímu příjemci v rámci programu Land-Lease se věnoval prof. Warren F. Kimball ve své knize The Most Unsordid Act: Lend-Lease 1939-1941 z roku 1969, kde otevírá otázku, proč FDR čekal s touto tak dlouho a odsouhlasil ji v momentě, kdy VB byla prakticky na pokraji krachu.

s následujícím známým dramatickým proslovem prezidenta Roosevelta momentem, který znamenal změnu politických postojů obyvatelstva. Vstupem do války lidé pocítili nejistotu, ale i odhodlání a vláda chtěla udržet takový postoj a smýšlení obyvatelstva, které by i nadále umožňovalo aktivní finanční a potravinovou podporu spojenců.

Ministerstvo zemědělství v čele s ministrem Claudem Raymondem Wickardem rozjelo tak motivující kampaň s názvem FOOD WILL WIN the WAR and WRITE the PEACE. Ministr Wickard převzal tento známý slogan z dob první světové války¹⁶ a přidal k němu druhou část ...*“Write the Peace“* – ...*“a rozhodne o míru“*. Wickard věřil, že jednou, až se bude rozhodovat o poválečném uspořádání, hladovějící národy spíše budou akceptovat mírové podmínky diktované vládou USA, pokud jim bude schopna zabezpečit dodávky jídla a základních potřeb. V roce 1942 producenská společnost Walt Disney vytvořila ve spolupráci s ministerstvem zemědělství krátký propagandistický animovaný film, kde zdůraznil důležitost americké zemědělské výroby. Video mělo ukázat na hojnost a nadbytek americké zemědělské výroby s cílem povzbudit zemědělce k dalšímu a pokud možno většímu výkonu a apelovat na konzumenty, aby šetřili a zbytečně neplýtvali jídlem. Zdůrazněna byla stránka patriotismu. Na farmáře byl vyvíjen tlak k maximalizaci produkce, jež měla být určena jak pro samotné obyvatelstvo a americkou armádu, tak i pro spojence (nejprve prostřednictvím programu Lend-Lease). Toto animované video se spolu s ostatními ze stejné produkce stalo novým a účinným propagandistickým nástrojem během druhé světové války. Nepříliš přívětivé politické klima z tohoto období spolu s Wickardovou prioritizací exportu potravin spojencům před plnou spotřebou v USA a spolu s jeho malými politickými zkušenostmi¹⁷ a narůstající potřebou spojenců bylo důvodem časté kritiky a nepochopení jeho

---

¹⁶ Jídlo pomůže zvítězit válku a rozhodne o míru (volně přeloženo). Obdobná kampaň Food Will Win the War běžela i během první světové války. V letech 1917 -1918 tehdejší ředitel státního potravinového úřadu a pozdější prezident Herbert Hoover rozjel konzervační kampaň s tímto sloganem, během které se shromažďovaly potraviny napříč státy. Důvod této kampaně byl tehdy shromáždit dostatek potravy nejen pro americkou armádu, ale také pro hladovějící v Evropě a předejít tak možným sociálním bouřím a rozmachu komunismu. Během této kampaně se vžil termín „hooverize“ pro šetření, hospodárnost.

In National Archives Catalog.: Record Group 4, Records of the U.S. Food Administration, 1917 - 1920, "Food will win the war. You came here seeking Freedom. You must now help to preserve it. WHEAT is needed for the allies. Waste nothing.", in World War I. Posters 1917-1919.

Odkaz k citaci (28.5. 2018) [National Archives NextGen Catalog](#)

¹⁷ Wickard před vstupem do politiky byl původně farmářem.
[Former Secretaries | USDA \(5.6. 2018\)](#)

snah.¹⁸

Samotný program Lend – Lease fungoval na principu pronájmu zboží do jeho úplného spotřebování či zničení. Další možností byla vrácení po skončení války, což se stalo ale pouze v minimálních případech. Materiál se dle zákona stal předmětem platby, pokud by byl použit po válce pro civilní účely. V rámci Lend-Lease se dodávalo zboží nejrůznějšího charakteru, od těžké válečné techniky jako byly lodě, tanky, letadla, různé stroje a zařízení pro stavbu komunikací, zemědělské a průmyslové stroje, až po dodávky pro civilní obyvatelstvo jako zejména potraviny (v koncentrované podobě), ošacení, obuv, zdravotní materiál. Výrobci vláda platila výnosem ze státních dluhopisů. Jako méně známá je pak druhá strana “Lend-Lease, tzv. Reverse Lend-Lease, kdy se příjemci programu Lend-Lease na základě vzájemných smluv zavázali poskytnout potřebný materiál americké armádě, která po vstupu do války pobývala na jejich území. Jako první podepsaly USA smlouvu o vzájemné pomoci s Velkou Británií, Novým Zélandem, Austrálií a s Výborem svobodných Francouzů, a to již v září roku 1942. Následovaly podobné smlouvy uzavřené v letech 1943 a 1944 s Belgií, Nizozemskem a Libérií. Na základě těchto smluv obdržely Spojené státy (zejména tedy již zmíněná armáda) dodávky v řádech několika miliard dolarů ročně. Zvláštní pozornost zaslouží pomoc v rámci Lend-Lease určená SSSR, jejíž dopad na průběh války a ekonomickou situaci byl ze strany sovětských politiků a historiků celá léta značně podhodnocen. Směrem do Ruska se jednalo zejména o civilní dodávky potravin, ošacení a obuvi a zemědělské stroje, a to z důvodu příliš jednostranného zaměření sovětské ekonomiky na válečný průmysl a tragické situace v zásobování obyvatelstva. Celý program se chýlil ke konci na jaře 1945, neboť bylo odsouhlaseno, že Lend-Lease nebude pokračovat ani pro účely poválečné obnovy ani v momentě vypuknutí jiných poválečných konfliktů.

---

¹⁸ Again, “Food Will Win the War” and “Write the Peace”, adds Secretary Wickard, in LIFE, 11. Srpna 1941, s. 58 až 63.

Online k dispozici např. zde:
[LIFE - Google Čárta \(5.6. 2018\)](#)

3.kapitola

Konsolidace humanitární pomoci – vznik Úřadu na kontrolu humanitární pomoci

Nejvíce během války strádalo civilní obyvatelstvo v Evropě, kterému mířila signifikantní pomoc ze zámoří od polovládnicích a soukromých spolků. Různé potravinové pomoci organizovaly menší spolky, např. Care, National Women's Christian Temperance Union, Help-The-Children Committee, Women's International League for Peace and Freedom, American Relief Administration. Před působením organizace UNRRA asi nejznámější a nejrozsáhlejší pomoc organizoval tradičně Červený kříž, jehož americkou odnož plně podporovala vláda. Další stabilnější platformou byla Combined Food Board (CFB). Toto je však pouhý zlomek všech spolků a organizací v USA orientující se na humanitární pomoc. Uvádí se, že do vstupu USA do války v roce 1941 existovalo až na 545 různých agentur specializujících se na pomoc civilnímu obyvatelstvu ve válčících zemích.¹⁹

Situace v oblasti humanitární pomoci tak v tomto období zůstává naprosto nepřehledná a roztržitá, což si začali uvědomovat i představitelé na nejvyšších statutárních místech. A tento stav se stal ještě více neudržitelným v momentě, kdy se USA vstoupily do války a celkově stát rozšířil kontrolní mechanismy i v oblasti humanitární pomoci. Vstupem do války se nedílnou součástí zahraniční politiky stává i jakákoli zahraniční pomoc. Jako naprostá nutnost se v tomto momentě jevila konsolidace, úprava legislativy a organizační opatření. Legislativa ustanovená již zmíněným Zákonem o neutralitě (The Neutrality Act) v roce 1939 vyžadovala registraci a platnou licenci pro oblast obnovy pro státy ve válečném stavu. Tento stav přetrval i po vstupu USA do války. Všechny organizace musely mít platnou licenci a registraci na ministerstvu zahraničí. State Department zároveň velmi přísně kontroloval díky měsíčním detailním reportům aktivity těchto organizací, které vyžadovaly povolení pro práci v zemích válčeného stavu. Tohoto měsíčního screeningu byl ušetřen jen Červený kříž, jehož činnost vláda vždy upřednostňovala. Také menší náboženské entity se vyhnuly tomuto procesu, pokud dokázaly, že jejich činnost nesouvisí přímo s válečným konfliktem. Díky povinné registraci a měsíčním zprávám se podařilo zmapovat až na 545 jednotlivých agentur, které nějakým způsobem provozovaly nebo chtěly začít provozovat

---

¹⁹ Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., A Report to the President, by the President's War Relief Control Board, Washington, 1946, s. 2.

humanitární pomoc v zemích označené ve válečném stavu.²⁰ Konsolidačním opatřením se tento počet zredukoval, když bylo z registrace vyčleněno 322 agentur. Byly zrušeny hlavně ty organizace, jejichž náplní z větší části byly zejména propagandistické aktivity. Jako hlavní důvod celkové konsolidace byla snaha zkoordinovat cíle všech agentur ve prospěch jednotné americké zahraniční politiky po vstupu do války. Problémem ale zůstávalo, že vedle všech těchto registrovaných existovala celá řada neregistrovaných privátních spolků provozující aktivity ve stejné sféře.

Prezident Roosevelt se tak rozhodl v roce 1941 jmenovat zkušeného diplomata Josepha E. Daviese²¹ čela nově ustanoveného Výboru pro válečné humanitární organizace (War Relief Agencies), který se později změnil na Úřad pro kontrolu humanitární činnosti (Relief Control Board).²² Tento výbor se okamžitě pustil do práce a obeslal dalších 600 vytipovaných agentur s podrobným dotazníkem. Na základě detailního přezkoumání odpovědí a srovnání činností s činnostmi Červeného kříže poslal prezidentovi Rooseveltovi prozatímní report, kde navrhoval ještě přísnější kontrolu a adekvátní koordinaci humanitární činnosti za účelem prevence duplikátní činnosti, plýtvání zdrojů a případného konfliktu mezi jednotlivými spolky o sféru působnosti. Zároveň narhuje kontrolu zřízeným kontrolním a poradenským orgánem.²³ Prezident v zápětí dává tuto pravomoci samotnému Výboru, který posléze funguje jako kontaktní pracoviště pro zahraniční i domácí, soukromé i polovládní humanitární organizace.

Po vstupu USA do války se tento výbor musel opět zabývat nově vzniklými organizacemi (často vznikaly nově i domácí, lokální spolky pro účely humanitární činnosti spojené často s podporou rodinám branců). Zároveň se kladl větší důraz na preventivní šetření v oblastí plýtvání jak potravinových tak i pracovních zdrojů v souladu s novou zahraniční politikou. Potřeba důraznější kontroly vyústila v prezidentovo rozhodnutí o zřízení již zmíněného Úřadu pro kontrolu

---

²⁰ Jednalo se o státy: V roce 1939 – Německo, Francie, Polsko, Velká Británie vč. Indie, Kanady, Austrálie, Jihoafrické Unie, Nového Zélandu. V roce 1940 – Norsko, Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Itálie, Řecko. V roce 1941 – Jugoslávie, Maďarsko, Bulharsko.

²¹ Joseph E. Davies se proslavil zejména díky své knize *Mission to Moscow*, ve které popisuje své zkušenosti z diplomatické mise v letech 1936 až 1938. Daviesův pro- sovětský a pro-stalinstický pohled se později stal terčem kritiky.

²² Appendix, Document B, dopis ministra zahraničních věcí prezidentovi Rooseveltovi a následný dopis prezidenta Roosevelta Josephov Daviesovi, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, *Voluntary War Relief During the World War II.*, s. 52.

²³ Závěry a doporučení Výboru prezidentovi – prozatímní zpráva, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, *Voluntary War Relief During the World War II.*, a *Report to the President, by the President's War Relief Control Board*, Washington, 1946, s. 5.

humanitární činnosti (War Relief Control Board – ustanoven nařízením č. 9205 dne 25. července 1942²⁴). Vedení Výboru pro válečné humanitární organizace plynule přešlo do Úřadu, který měl jasněji definované širší pravomoce než předcházející Výbor. Postupem času měl úřad přehled o veškeré humanitární činnosti, jak s lokální tak i se zahraniční působností. Jeho role byla jak kontrolní, tak i konsolidační a zastřešující a po celou dobu své působnosti vynikal rozsáhlou angažovanou činností. Jeho pravomoce se rozšířily natolik, že v roce 1943 byl Úřad jedinou styčnou organizací pro všechny domácí i zahraniční entity, které hledaly jakoukoli možnost humanitární pomoci. Úřad se také zajímal o veškeré disputace mezi jednotlivými organizacemi a několikrát velmi aktivně zasáhl v těchto sporech.

Velkou aktivitu prokázal Úřad ve finančních otázkách. Po nových důslednějších kontrolách se opět přišlo na velmi kritizované plýtvání, které v některých případech dosahovalo až k 50% přijatých dodávek, v jiných případech se týkala kritika velkých režijních nákladů a vydávání větších finanční prostředků na vykrytí výdajů tzv. Non-relief položek. Na základě těchto zjištění Úřad pozval představitele spolků na slyšení za účelem bližšího vysvětlení jejich finanční politiky. Pokud nadále uznal za vhodné, dotyčný spolek či agentura byla zrušena. U těch, kterým byla aktivita povolena, se vyžadovala změna finanční politiky a snížení režijních nákladů. Zároveň s nově udělenou pravomocí udělování a rušení licencí, dbal úřad přísně na efektivní koordinaci a spolupráci agentur zaměřených na stejnou nebo podobnou činnost. Tato koordinace vyústila v době postupu spojeneckých vojsk, kdy se na území, kde vrcholily boje za osvobození, upřednostňoval pouze jeden zdroj americké humanitární činnosti. Ten byl určen samotným úřadem, pokud někde chyběl, tak se jednoduše takový zdroj (nadace) založil. Krásně je to vidět na příkladu nadace American Relief for Italy. K jejímu založení dal podnět samotný Úřad pro kontrolu humanitární pomoci a od tohoto se musely veškeré humanitární složky nadaci podřídit a veškeré kroky koordinovat s touto nově ustanovenou organizací. Úřad tento zásah do již běžících aktivit přímo v Itálii ospravedlňoval eliminací jakéhokoli nesouladu v cíli a prostředcích humanitární pomoci a potřebou ujistění donátorů o nulové politické zaujatosti.²⁵

---

²⁴ Appendix, Document G, Executive Order 9205, Establishing the President's War Relief Control Board and defining its Functions and Duties, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., a Report to the President, by the President's War Relief Control Board, Washington, 1946, s. 64.

²⁵ Luconi, S., Bonds of Affection: Italian Americans' Assistance For Italy, University of Florence, in *Altreitalie*, gennaio-giugno 2004, *Rivista internazionale di studi sulle popolazioni di origine italiana nel mondo*, s. 110–124.

přehled udělení a odebrání licencí k provozování zahraniční humanitární pomoci ²³ - Kompetence Ministerstva zahraničních věcí		
ROK	udělení licence	odebrání
1939 (od září)	235	22
1940	173	90
1941	126	122
1942	11	88
kompetence Úřadu pro kontrolu válečné humanitární pomoci		
1942	9	41
1943	15	104
1944	10	25
1945 (do prosince)	12	9
TOTAL	591	501

Pramen: Data převzata z tabulky Table B Number of Foreign War Relief Registration Approved and Withdrawn Annually from September 1939 through December 1945, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., a Report to the President, by the President's War Relief Control Board, Washington, 1946, s. 9

Počátkem roku 1943 navrhl úřad prezidentovi zřízení National War Fund, fond, který by byl k dispozici dárcům z řad veřejnosti. Prezident obratem návrh schválil a v lednu byl tento fond zřízen. Během války Úřad zorganizoval tři plošné celonárodní informační kampaně²⁶, které pomohly získat finanční prostředky ve výši 750 000 000 dolarů, jež byly následně rozděleny pomocí rozpočtového výboru mezi humanitární organizace s národní, lokální i zahraniční pracovní působností.²⁷ Aby nedocházelo ke konkurujícímu prostředí, National War Fund organizoval kampaň ve Státech za účelem vybírání finančních prostředků na podzim, tedy půl roku po té, co podobnou kampaň organizoval Červený kříž.

Jedním z dalších důležitých aspektů mapování humanitární činnosti, kterou prováděl tento Úřad, byla i harmonizace politiky, plánů, programů, procesů a metod dobrovolných organizací spolu s vládními a polovládními agenturami a také spolu s Červeným křížem. Úřad pro kontrolu humanitární činnosti se stal koordinačním orgánem pro spolupráci mezi organizacemi na vládní,

²⁶ K zahájení kampaně prezident Roosevelt pronesl v rozhlasě řeč: Franklin D. Roosevelt, XXXII President of the United States – 1943 – 1945, 111. Radio Address on the National War Fund Drive, October 5, 1943. In American Presidency Project

URL k této citaci (15.5.2018) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16322>

²⁷ The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt, compiled with special material and explanatory notes by Samuel I. Rosenman, Volume 1943, Harper and Brother's Publishers New York, s. 422.

mezivládní a nevládní úrovni, kteří se obraceli na úřad v otázkách dodávání zboží a jeho distribuce. Styčným bodem se stal Úřad i pro zahraniční organizace, které jeho prostřednictvím žádaly o příspěvky pro různé humanitární účely v Evropě či Asii. Během roku 1942, organizace samy nastartovaly společnou iniciativu, která vedla k založení Rady pro dobrovolnické organizace (American Council of Voluntary Organization for Foreign Service). Úřad pro kontrolu humanitární pomoci ustanovení této Rady velmi uvítal, neboť se jednalo o jeden z dalších konsolidačních kroků, které si Úřad vytýčil jako jeden z hlavních cílů. Tato ryze neúřední Rada propagovala a zajišťovala společné plánování a programy pro nevládní sektor humanitární činnosti. Prostřednictvím menších podvýborů a menších domestikálních spolků kooperovala se zahraničím, avšak její činnost posléze začala splývat s nově ustanovenou organizací UNRRA. Se stejným důrazem, s jakým se Úřad během války staral o efektivní organizaci humanitární činnosti, se také velmi ujišťoval o záruce amerických zájmů plynoucí z humanitární činnosti v první řadě. Byla to jeho odpovědnost dohlížet nad tím, aby veškeré aktivity byly v souladu s politikou a válečným záměrem Spojených států. Naprostá konzistence s platnou legislativou USA byla pro všechny zaregistrované agentury samozřejmostí. Když USA vstoupily do války, pomoc obyvatelstvu nepřátelských států byla zakázána v souladu se zákonem Trading with Enemy Act.²⁸ Až s postupným osvobozováním začal Úřad povolovat humanitární aktivity pro oběti nepřátelské agrese, stejně tak jako pro příslušníky domácí rezistence. Dalším aspektem byl důraz v přijímacích zemích na původ zdrojů. Jedním z doporučení Úřadu bylo, aby agentury působící v zahraničí měly takový název, který by jasně indikoval americkou identitu zdrojů. Na základě tohoto nepsaného pravidla se tak např. The French Relief Fund změnil na American Relief for France, The Queen Wilhelmina Fund se stal American Relief for Holland a Russian War Relief byl přejmenován na American Society for Russian Relief.²⁹

Úřad pro kontrolu válečné humanitární pomoci přetrvával v této podobě až do roku 1946, kdy dokončoval své aktivity. Dne 14. května vydal prezident nařízení č. 9723, kterým byl úřad zrušen a tímto byla veškerá činnost ukončena. Původní záměr konsolidovat humanitární činnost byl splněn, protože se udávalo, že z původních více než 700 různých spolků zameřujících se na tuto činnost jich k roku ukončení Úřadu působilo méně než 100. Příkladem byl v kontrole režijních

---

²⁸ Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., s. 18.

²⁹ Tamtéž, , s. 19.

nákladů agentur a následné redukci těchto výdajů na nezbytné minimum (v některých případech se uvádí skok ze skoro 80 % na necelých 5 %).³⁰ Za celou dobu působnosti, organizace registrované Úřadem pro kontrolu válečné humanitární pomoci vybraly a následně distribuovaly dodávky v hodnotě 464191,775 dolarů, z čehož celých 265 303 441 bylo v peněžité formě (většinou vybrané pomocí National War Fund, United Jewish Appeal a několika dalších drobnějších sbírek). Ze zbývajících 198 888 334 dolarů nepeněžité formy bylo dodáno oblečení v hodnotě celých 111 105 246 dolarů vybrané díky sbírce – United National Clothing Collection. V průměru každý rok vydal okolo 50 000 000 dolarů na své režijní náklady, s tím že tři nejvyšší představitelé Komise (Joseph E. Davies, Charles P. Taft, Charles Warren) provozovali tuto činnost bez nároku na finanční kompenzaci. Přesnější data ukazuje následující tabulka:

přibližné výdaje na rok 1945	
Položka	částka v \$
Zaměstnanci/ přesčasy	42,868.00
cestovní výdaje	1,104.00
telefonní, telegrafní spojení	1,588.00
Tisk	250.00
zařízení/ různé	750.00
Total	46,560.00

Pramen: Appendix, Document A, Administrative expenses of the President's War relief Control Board, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., s. 51.

³⁰ Appendix, Document K, Tisková zpráva ze dne 14.5. 1946, in Davies, Joseph, E. Taft, Charles, P., Warren Charles, Voluntary War Relief During the World War II., s. 73.

4. kapitola

Internacionalismus v humanitární pomoci- vznik UNRRA³¹

Byť v době vstupu USA do války působila na americkém území řada významných humanitárních organizací s kontrolním mechanismem nastaveným Úřadem pro kontrolu humanitární pomoci, které podporovaly velmi aktivně různou formou strádající obyvatelstvo evropských zemích bojujících proti Německu a jeho spojencům, situace na starém kontinentu se přesto v oblasti základních potřeb zhoršovala. V této době vstupuje pomalu na scénu organizace UNRRA - ambiciózní projekt, který dle velkých očekávání měl být největší humanitární operací v historii do té doby. Nikdo tak nečekal, že tato velkolepá akce skončí předčasně a s problémy. Přesto všechno se tato organizace pevně zapsala do historie a pamětníci z přijímacích zemí, kteří byli ušetřeni detailů z politického pozadí a všech finančních souvislostí, vzpomínají na „tetičku“ UNRRuU pozitivně. UNRRA byla ustanovena roku 1943 smlouvou, kterou podepsalo 43 zástupců států celého světa uvědomující si nezbytnost větší organizované akce na zmírnění následků války, která pustošila celý svět. Tato organizace změnila a sekularizovala dosavadní ráz humanitárních akcí. Politická reprezentace prezidenta Roosevelta během druhé světové války, mezi které patřili tvůrci organizace UNRRA, stáli v kompletně odlišné situaci, kdy si uvědomovali, že izolacionalistický postoj Ameriky po první světové válce byl částečně příčinou druhé světové války. Tehdy věřili, že USA i přes jisté chyby je příkladem stability, svobody a konstituční demokracie a že jejich „organizace“ politických záležitostí na západní hemisféře je vhodná k následování ve zbytku světa, kde by tudíž měla být v různých obdobách zřízena americká forma vlády. Chtěli takto podpořit a rozšířit své politicko-ekonomické zájmy v zahraničí, kdy věřili, že svobodný a otevřený obchodní systém podporovaný dolarovým krytím, se jim vrátí zpět v podobě různých příležitostí pro americké finančníky a americký průmysl, jehož produkty se budou po té importovat do celého světa, což pozitivně ovlivní pracovní trh a následně i celý ekonomický systém.³²

---

³¹ Podstatná část z této kapitoly jsem prezentovala jako dílčí výstup dizertace v článku UNRRA a uprchlická krize po druhé světové válce, Operace Displaced Persons, in Historická Sociologie, Karolinum 2018

³² Sharp, Charles W., The Origin of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration 1939– 1943, University of Pennsylvania, . Publicly Accessible Penn Dissertations. 2012, s. 3.

V případě organizace UNRRA se často operuje s pojmy jako internacionalismus, neutralismus a nadnárodní humanitarismus. Abychom zjistili, jak příznačné jsou tyto přívlastky, je nutno se podívat na detailně na fungování organizace. V tomto směru UNRRA byla opravdu jednou z prvních organizací, která fungovala na principu internacionalismu, jež měl být jedním z hlavních pilířů celé organizace. Pokud se podíváme na zájmy jednotlivých států, tak se stahuje internacionalismus do pozadí. Tato organizace byla zřízena, aby se zvládl hladomor, zastavilo šíření nemocí, v určitých mezích přešlo ekonomickému kolapsu a aby se zvládla uprchlická otázka. Byť se tyto oblasti řešily v oblasti teoretické na nadnárodní úrovni v období zasedání Rady, státy upřednostňovaly hlavně své cíle a zájmy, a to jak v případě zemí přijímacích tak i dodavatelských. Příznačné je to hlavně pro USA, jejichž dominantní podíl na dodávkách zajišťovalo americké vládě výjimečné postavení v organizaci. Američané se tak poučili z meziválečných let, kdy v Americe vládl duch izolacionalismu a zcela přirozeně se ujali vedení v této organizaci. I přesto, že iniciativou k nadnárodní spolupráci v poválečné obnově byla spíše britská a sovětská snaha o to, aby se vytvořila určitá organizace za účasti Spojených národů s tímto cílem.³³ Ve Velké Británii tak již v roce 1942 existoval v Londýně úřad Postwar Requirements Bureau, známý spíše podle jména svého předsedy jako Leith-Ross Committee nebo později jako Inter-Allied Committee on Post-War Requirements. Tento úřad spolupracoval v Londýně s exilovými vládami o budoucí možné podobě organizovanější humanitární pomoci v prvních šesti měsících po osvobození.³⁴ Ještě v době, kdy nacisté kontrolovali většinu kontinentální Evropy, se začal zabývat výpočtem potřeb pro v budoucnu osvobozené země. Předčasně tento výbor skončil přijetím tzv. „Masterplanu“, což byl návrh požadavků jednotlivých států týkajících se potravin, oblečení, léčiv, suroviny potřebné pro první pomoc a obnovu v osvobozených zemích. Ve výpočtech, které byly výsledkem porad se sty odborníků všech kategorií, se jevila snaha po rovnováze mezi požadavky různých zemí se zřetelem na různorodost jejich poměrů a potřeb. Výsledek těchto porad, prací a jednání byl považován za velký přínos pro budoucí práci organizace UNRRA, a to i přesto, že tento výbor skončil pouze u teoretického mapování. Důvodem krachu byl zejména nevyřešený finanční plán, vynechání zdevastované východní Evropy z pomoci a příliš úzké přímé zastoupení velmocí (prakticky jen Velká Británie, ostatní velmoci byly zastoupeny pozorovateli bez

---

³³ Woodbridge, G. UNRRA, Volume I., Columbia University Press 1950, s.13.

³⁴ FRUS, The Chairman of the Inter-Allied Committee on Post-War Requirements (Leith-Ross) to the Assistant Secretary of State (Acheson), zpráva ze dne 3. září 1942, in FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: DIPLOMATIC PAPERS, 1942, GENERAL; THE BRITISH COMMONWEALTH; THE FAR EAST, VOLUME I

přímého vlivu na jednání).³⁵ Přesto je nutno ocenit, že na tomto poli vykonalo Committee kus práce zjišťováním potřeb evropských zemí a připravilo tak statistické podklady, kterých později využila UNRRA.³⁶

Samotná UNRRA, t.j. United Nation Relief and Rehabilitation Administration (Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu) vznikla o trochu později z podnětu prezidenta Roosevelta. Dne 9. listopadu roku 1943 se v Bílém domě ve Washingtonu sešli zástupci 44 států, jež bojovaly proti společnému nepříteli – nacistickému Německu a jeho satelitům. Zde podepsaly smlouvu zakládající organizaci.³⁷ Smlouva jasně ustanovila cíl pomoci zmírnit následky války a okupace a rozdělila pravomoce mezi základní orgány. V Atlantic City se následně konalo první zasedání Rady – základním zákonodárným orgánem (v období od 10. listopadu do 1. prosince 1943), ve které měl každý stát své zastoupení.³⁸ Následně se Rada potkala ještě šestkrát. V průběhu prvních tří schůzí Rady – v Atlantic City v listopadu 1943, v Montrealu v září roku 1944 a v Londýně v srpnu 1945 – schválila Rada sérii přibližně 80 rezolucí definujících v užším slova smyslu odpovědnost a účel UNRRy. Základní myšlenkou byla vzájemná hospodářská spolupráce v poválečné době, která měla pomoci rehabilitaci a obnově válkou zničených zemí. Byla předem vyloučena účast na jakékoli činnosti rekonstrukční, tedy jakékoli spolupráce na základě dlouhodobých hospodářských programů a smluv.³⁹

Cílem akce mělo být to, že státům a jejich vládám, kterým bylo v důsledku války znemožněno se podílet samostatně na poválečných obnovách, bylo pomoheno ze světových prostředků. Celá organizace obnovy byla rozdělena do čtyř hlavních oblastí. Nejdříve se jednalo o prvotní pomoc – období relief (rozděleno dále na relief supplies a relief services), během které

---

³⁵ NA, f. Ministerstvo hospodářské obnovy, karton 47 a 49, Zásobovací oddělení Ministerstva pro hospodářskou obnovu a zpráva ministra hospodářské obnovy a obchodu Němce ve VI. schůzi plena Státní rady dne 12. I. 1944 o první konferenci UNRRA v Atlantic City.

³⁶ NA, k. č. 51, inv. č. 116, zpráva vládního delegáta ministra Němce pro tiskovou konferenci UNRRA ze dne 11. 12. 1945.

³⁷ NA, f. UNRRA, k. 49, Populační statistiky, složka 217 UNRRA Agreement, United Nation Relief and Rehabilitation Administration, Resolution and reports adopted by the Council at its first session, held at Atlantic City, New Jersey, U.S.A., November 10 to December 1 1943, London 1943.

³⁸ Později se k organizaci připojily další 4 státy. Srov. Österreichisches Staatsarchiv Wien (dále OeStA) karton BKA-UNRRA 1946-48, složka UNRRA Allgemeines, Organization, Aufbau, Fifty Facts about UNRRA, str. 4; Georgie Woodbridge, UNRRA – The history of United Nation Relief und Rehabilitation Administration, Volume I., New York 1950, s. 24.

³⁹ NA, F. Ministerstva hospodářské obnovy, k. 59, složka 217 – UNRRA – zřízení, zpráva Františka Němce o první schůzi Rady v Atlantic City, s. 4.

zajišťovala UNRRA především potraviny, šatstvo, léčiva, přispívala na pomocné služby zdravotní a sociálně-politické a na spolupráci při repatriaci osob, díky válce rozptýlených po celém světě.

Druhou fází pomoci byla tzv. rehabilitation - obnova (opět stejné subkategorie – rehabilitation supplies a rehabilitation services). Tato fáze zahrnovala zajišťování dodávek jako jsou osiva, umělá hnojiva, suroviny, rybářské výstroje, stroje a součástky, zajišťovala dale pomocný technický servis strojů. V rámci sekce rehabilitation services pomáhla při obnově veřejných zařízení a služeb. V praxi se jednalo zejména o asistenci při obnově provozu důležitých institucí jako např. vodárny, elektrárny, plynárny, dopravní komunikace. Pomáhala také při opatření materiálu k obnově vzdělávacích institucí.⁴⁰

UNRRA rozhodně nikdy neměla takové ambice, které by mohly vést k domněnce, že zaručí hospodářskou obnovu země. S rozpočtem, jakým disponovala, to ani nebylo možné. Organizace si místo toho vytýčila jasný rehabilitační cíl, kdy se soustředila hlavně na to, aby se do provozu dostaly takové segmenty národního hospodářství nezbytné pro program relief, a také na to, aby obyvatelstvo obdrželo určité prostředky, které by mu pomohlo začít s efektivní hospodářskou obnovou. Principem pomoci organizace se tak stala vzájemná propojenost a závislost. Oba programy relief a rehabilitation na sebe navazovaly a měnily se v zájemnosti na potřebách. Pokud nějaká přijímací země upadala opět do potravinové krize, UNRRA musela reagovat snížením dodávek z rehabilitačního programu a navýšením dodávek v programu prvotní pomoci – relief.⁴¹

Na prvním zasedání Rady byl už také zvolen první generální ředitel UNRRY, tato funkce byla exekutivní, ředitel byl volen a mohl být stejně tak odvolán Radou na základě anonymí nominace či doporučení Ústředního Výboru. Stal se jím bývalý guvernér New Yorku Herbert H. Lehman,⁴² který před vznikem organizace UNRRA byl předsedou nově vzniklé kanceláře OFRRO (Office of Foreign Relief and Rehabilitation Operations) založené při ministerstvu zahraničních věcí za účelem podobných aktivit jako budoucí UNRRA. Tato kancelář byla však velmi neschopná z

---

⁴⁰ NA, F. Ministerstva hospodářské obnovy, k. 59, složka 217 – UNRRA, United Nation Relief and Rehabilitation Administration – resolutions and reports adopted by the Council at its first session, held at Atlantic City, New Jersey, USA, November 10 to December 1, 1943, London 1943, s. 6.

⁴¹ NA, f. UNRRA, k. 53, The Story of UNRRA, s. 5.

⁴² Herbert H. Lehman (1878 – 1963) byl synem Mayera Lehmana, který spolu s bratry emigrovali z Německa do USA v polovině 19. stol. Bratři Lehmanové založili později známou investiční společnost Lehman Brothers (původní název Alabama Cotton Treader), která fungovala až do bankrotu v roce 2008, který odstartoval finanční krizi. Před vyhlášením bankrotu byla 4. největší investiční bankou. Mayer Lehman i jeho bratr Emanuel byli za svého života známými mecenáši a ke stejnému postoji byli vedeni i jejich potomci.

důvodu nejasných kompetencí a guvernér Lehman popsal toto období věčných bojů s úřady, s nastavenými zákony a byrokracií jako velmi frustrující.

V průběhu existence této mezinárodní organizace se v jejím čele vystřídali celkem tři ředitelé a všichni tři byli Američané. Dne 28. března 1946 rezignoval H. H. Lehman a na jeho místo byl nově jmenován Fiorello H. La Guardia, který na svůj úřad rezignoval dne 13. března 1946. Po něm jako poslední nastoupil Lowell W. Rokos. Svou činnost skončil 30. září 1948. Po něm nastoupil už jen do funkce správce likvidace Harry E. Howell.⁴³

Dalšími orgány byly 4 stálé výbory (Výbor pro zásobování, pro finanční kontrolu, Výbor pro Evropu a Výbor pro Dálný východ). Generální ředitel každý měsíc dostával vypracovanou zprávu od Ústředního výboru o činnosti Správy spojených národů.⁴⁴

Na počátku nového roku, 1. ledna 1944 byla zřízena ve Washingtonu oficiální hlavní kancelář ústředí UNRRY a o měsíc později pak regionální kancelář se sídlem v Londýně, se kterou později navazovali kontakty představitelé všech evropských států přijímacích pomoc UNRRY. Tato kancelář byla odpovědná za správu, chod a řízení všech kanceláří a misí v Evropě. Jí byla podřízena kancelář v Káhiře, mající na starosti zájmy organizace UNRRA na Středním východě, včetně uprchlických táborů v této oblasti. Jihozápadní pacifická oblastní kancelář v Sydney a čínská hlavní ústředna se sídlem v Šanghaji měla na starosti oblast Pacifiku a Dálného východu.⁴⁵

Finanční politika organizace

Tento typ poválečné pomoci vyžadoval finance zejména pro dva účely: k získávání potravin a služeb – provozní náklady (operating costs) a na administrativní potřeby (administrative costs). Všichni členové přispívali určitou částkou na administrativní náklady. Pouze však ty státy (v roce 1943 – 31), které nebyly okupovány, přispívaly i na nákup dodávek a financování služeb. Tyto státy se zavázaly k tomu, že poskytnou UNRRA příspěvek ve výši jednoho procenta svého ročního

---

⁴³ Woodbridge, Georgie, The History of UNRRA, Vol.I, Chronology of UNRRA, s. 25, 28 a 35.

⁴⁴ NA, F. Ministerstva hospodářské obnovy, k. 59, složka 217 – UNRRA – zřízení, zpráva Františka Němce o první schůzi Rady v Atlantic City, s. 4.

⁴⁵ Srov. Sommer, Karel, UNRRA a Československo, Opava 1993, s. 13; Woodbridge, G., The History of UNRRA, Volume I, s. 25; [OeStA-ÖSW](#), karton BKA- UNRRA 1946-48, složka Allgemeine, Organization, Aufbau, Fifty Facts about UNRRA, s. 8.

národního důchodu a to tak, že jedna desetina tohoto příspěvku bude odevzdána ve volné měně a zbývajících devět desetin budou potraviny či jiné dodávky a služby.⁴⁶ Politikou administrativy bylo nevydávat prostředky na pomoc a rehabilitaci těm vládám, které jsou schopny platit samy. Pokud si nějaká vláda přesto myslela, že není v takové pozici, musela předložit žádost generálnímu řediteli, který následně věc projednal s příslušným komitétem.

Jak už bylo dříve naznačeno, jednotliví členové UNRRy nepřispívali stejným dílem. Celkově dodávky přicházely od několika skupin. Hlavní a procentuálně největší podíl mělo na dodávkách (potravinových i devizových) 31 států, jež byly členy UNRRA, ale jejich území nebylo tolik válkou zpusťošeno a hospodářství takovou měrou ochromeno. Celkově jejich příspěvky dosáhly hodnoty okolo 3,5 mld. dolarů. Z této skupiny jsou největšími dodavateli USA s příspěvky v hodnotě téměř \$2 700 000 000 dolarů (skoro tedy 75 % všech příspěvků), Velká Británie s příspěvky v hodnotě \$624 650 000 dolarů a Kanada s příspěvky v hodnotě \$138 738 739 dolarů.⁴⁷ Od států, které byly členy, ale byly okupovány nepřitelem, UNRRA dostala kromě povinných příspěvků na administrativu i dodávky v hodnotě 22 milionů dolarů. Příspěvky od států (celkem jich bylo 13) , jež členy nebyly, dosahovaly příspěvky hodnoty téměř 2 milionů dolarů. A nakonec značnou částí přispěly různými dary v hodnotě téměř 210 milionů dolarů různé nestátní organizace z celého světa.

DODAVATELÉ UNNRY	hodnota v dolarech
Členské neokupované státy - dodávky a devizové příspěvky	3,593,957,773
členské okupované státy ⁴⁸ - dodávky a devizové příspěvky	22,014,232
příspěvky na administrativní náklady	44,976,450
dodávky států stojící mimo UNRRA	1,905,189
Dary od nestátních organizací	209,895,377
CELKEM	3,872,749,021

Pramen: Woodbridge, G., The History of UNRRA, I.Vol., s. 105.

⁴⁶ OeStA, k.BKA- UNRRA 1946-48, složka Allgemeine, Organization, Aufbau, Fifty Facto) about UNRRA, s. 6.

⁴⁷ NA, f. UNRRA, k. 53, složka třetí, The Story of UNRRA, s. 10.

⁴⁸ Mezi tyto státy patřilo i Československo.

Během doby, kdy UNRRA byla na vrcholy svých aktivit, se organizace stala s takovým množstvím dodávek největším export-import koncernem. Do té doby také UNRRA představovala nejrozsáhlejší mírovou lodní přepravní společnost (pomoc po první světové válce překonala co do obsahu třikrát) Fakt, že do organizace přispívalo tolik různých států, ústilo v komplikované účetnictví, kdy musela být zaúčtována řada příspěvků v rozdílné měně. Velmi problematickým se ukázalo také stanovení výměnného kurzu, který se v počátku nekontrolovatelně měnil během pár okamžiků. Rada organizace UNRRA neměla přílišnou pravomoc ve vymáhání prostředků od členských zemích. Politika a organizace pomoci musela být naplánovaná tak, aby případná linkavost států posílající menší příspěvek v žádném případě neohrozila chod celé operace. Na druhou stranu, z rozložení příspěvků je jasné, že pokud by z nějakého důvodu přestal přispívat největší podporovat- Spojené státy, plánované akce by se do problému dostaly.

Politika organizace byla taková, že dodávky měly být darovány lidem jen v případě, že je tamější ekonomika v takovém stavu, která nezaručuje obyvatelům platební schopnost v lokální měně. Ve většině případů ale chyběly vládám přijímacích zemí hlavně devizové prostředky a tak rozhodly dodávky prodávat, aby se přirozeným způsobem podpořil obchod.⁴⁹ Navíc bylo podmínkou, že musela mít přijímací země natolik stabilizovaný system a dostatek finančních prostředků v lokální měně, aby byla schopna provozovat misi UNRRA.

Smluvní politika organizace

Organizace uzavírala smlouvy s každou přijímací zemí, přičemž se všechny smlouvy dají klasifikovat do tří skupin:

1. Smlouvy, které se zahrnovaly pracovní právní vztahy mezi UNRRou jejím personálem v rámci vojenské správy v průběhu vojenské okupace při a těsně po osvobození zemí.
2. Smlouva, která upravovala vztah organizace UNRRA a jejích pracovníků k vojenské správě okupovaných zemí a jejím představitelům kvůli procesu péče a dohledu nad uprchlíky – “displaced persons”.
3. Třetí kategorie zahrnuje pak běžné smlouvy, které formovaly vztahy mezi organizací UNRRA a přijímací zemí.

---

⁴⁹ NA, f. UNRRA, k. 53, The Story of UNRRA, s. 17.

Celkem 14 přijímacích zemí⁵⁰ z celkového počtu 17ti mělo upraveno své vztahy s organizací UNRRA na základě standardní formální smlouvy s vládními či vojenskými autoritami dané země na jedné straně a správou organizace na straně druhé. Zbývající tři země (Finsko, Maďarsko a Filipíny) měly zakotveny tyto vztahy v dopisech mezi vládními představiteli a představiteli UNRRA. Všechny smlouvy obsahovaly hlavní část víceméně stejnou pro všechny přijímací země. Tato část smlouvy byla připravena hlavními právními zástupci organizace. Jako první podepsalo smlouvu Československo a tato smlouva byla pak použita jako vzor pro smlouvy ostatních zemí. Vyjednávání se zprvu odehrávalo na půdě hlavního města USA, ale posléze se s přibývajícím agendou přesunula do Evropy, kde byla ustanovena ERO (European regional office). Samotná signatura probíhala až na výjimky (ČSR, Ukrajina, Bělorusko, Dodekánské o.⁵¹) na území přijímacích zemí.

Kromě hlavní části se dale jednotlivé smlouvy lišily dle stupně náležitosti, dle statutu země (poražená, osvobozená, okupovaná či spravovaná) a nakonec také dle požadavků jednotlivých vlád. Například tak itálie jako země během války nepřátelská měla silně limitovanou pomoc. Dodávky se soustředily zejména na první část pomoci – relief a to hlavně v oblasti sociální a zdravotní péče a péče o uprchlíky, vězně a bezprizorní (tzv. Displaced Persons, více v kapitole o o nich .

Všechny smlouvy specifikovaly jeden z hlavních rysů celé organizace, že veškeré dodávky budou dodávány jen po tu dobu, po kterou přijímací země není schopná zaplatit za zboží v zahraniční měně. Stejně po tak dlouhou dobu se UNRRA zavázala nežádat za své zboží žádnou platbu v devizách.

Všeobecně byly smlouvy rozděleny do několika článků a odstavců, z nichž článek II. se týkal administrativy celého chodu, článek III. zahrnoval některé detaily ohledně transportu a distribuce zboží, kde se např. přijímací země zavazovaly, že budou organizaci adekvátně informovat o průběhu distribuce dodávek. Původně měly smlouvy v tomto bodě také obsahovat,

---

⁵⁰ Albanie – 1.srpna 1945, Rakousko – 5.dubna 1946, Bělorusko 18.prosince 1945, Čína – 13. listopadu 1945, Československo 26. února 1945, Dodekánské ostrovy 1. Srpna 1945, Etiopie 4. července 1946, Řecko 1. Března 1945, Itálie – první smlouva – 8. března 1945, dodatek ke smlouvě 19. ledna 1946, Korea 27. června 1946, Polsko 14. září 1945, San Marino 14. července 1945, Ukrajina 18. prosince 1945, Jugoslávie 26. března 1945 – zdroj Woodbridge, George - UNRRA II. Část, s. 3.

⁵¹ Československo vzhledem ke stále probíhající válce také signovalo smlouvu v Londýně, stejně tak Dodekánské ostrovy, Ukrajina a Bělorusko podepsaly své smlouvy ve stejný den ve Washingtonu. Woodbridge, G., UNRRA II. Část, s. 4.

že přijímací země měly umožnit představitelům, takový prostor, aby mohli kdykoli provádět inspekce při distribuci, ale později bylo toto na nátlak československé vlády, jež podespala smlouvu jako první, vypuštěno, neboť se čs. vláda cítila uražena potřebou inspekce.⁵²

Nakonec tam zůstal jen požadavek, aby bylo umožněno případně pozorování představitelům UNRRA při distribuci a transportu a možnost diktovat s příslušnými orgány dané země případně problémy. Článek IV. se vesměs zabýval vždy finančními otázkami celého procesu, zejména tedy prodejem zboží dodaných organizací a využití utřžených peněz. Článek V. se týkal mise UNRRA. V každé přijímací zemi vláda musela poskytnout zázemí a celkově usnadnit práci misi UNRRA. Článek VI. se pak již týkal jednotlivých ustanovení, výjimek, opatření týkajících se jednotlivých vlád přijímacích zemí. V článku VII. bylo zachyceno, že majetek, veškeré jmění, příjmy, transakce organizace UNRRA byly osvobozeny od daní, poplatků, mýtného a jiných specifických tax.

Přijímací země se zavázaly v článku VIII. vyhodnocovat a zachytit jednotlivé akce v rámci celé operace ve zvláštních statistických záznamech, které měly být poskytnuty na požádání Správě UNRRA. Všechny smlouvy uzavřené mezi přijímací zemí a organizací UNRRA specifikovaly jeden z hlavních rysů celé organizace, že veškeré dodávky budou dodávány jen po tu dobu, po kterou přijímací země není schopná zaplatit za zboží v zahraniční měně. Stejně po tak dlouhou dobu se UNRRA zavázala nežádat za své zboží žádnou platbu v devizách.

Kromě hlavní části se dále jednotlivé smlouvy lišily dle stupně naléhavosti, dle statutu země (poražená, osvobozená, okupovaná či spravovaná) a nakonec také dle požadavků jednotlivých vlád. Například tak Itálie jako země během války nepřátelská měla silně limitovanou pomoc.

Zaměstnanci organizace UNRRA

Vedle formálního vyjednávání se spojeneckými armádami a vládami o pravomocích se UNRRA počáteční fázi zaměřila zejména na výběr vhodných zaměstnanců. Poměr lidí určených pro správu programu ‚displaced persons‘ vůči ostatním, kteří měli na starosti zásilky a jejich distribuci byl velmi výrazný, jak ukazuje následující tabulka.

---

⁵² Woodbridge, George, UNRRA, part II., s. 9.

Zaměstnanci Class I. ke 30. 9. 1946

administrativní pracovníci		operační pracovníci	
Ústředí, Washington	1,527	operace displaced persons, Německo	4,160
Evropská regionální kancelář	1,437	AFHQ, styčná kancelář, Řím	18
Jihozápadní Pacifik, kancelář	61	Albánská mise	42
Nový Zéland, kancelář	3	Rakouská mise	547
Styčná kancelář, Ženeva	2	Belgická mise	11
Manila, zásobovací kancelář	12	Běloruská mise	13
Argentina, zásobovací mise	1	Čínská mise	1,354
Brazílie, zásobovací mise	2	Československá mise	40
Chile, zásobovací mise	3	Dánská mise	3
Kuba, zásobovací mise	2	Dodekánské ostrovy, mise	26
Mexiko, zásobovací mise	3	Etiopská mise	18
New Delhi, Indie, zásobovací mise	3	Finská mise	4
Uruguay, zásobovací mise	2	Francouzská mise	123
Venezuela, zásobovací mise	2	Řecká mise	347
Celkem	3060	Maďarská mise	10
		Italská mise	535
		Korejská mise	4
		Blízký východ mise	53
		Nizozemská mise	15
		Norská mise	3
		Filipínská mise	2
		Polská mise	162
		Ukrajinská mise	6
		Jugoslávská mise	138
		operační pracovníci v ústředí	94
		speciální zemědělsko technický program Řím	23
		Program stipendií, Ústředí	9
		Program zaměření na trénink zdravotních sester, Ústředí	10
		program přepravy skotu	219
		Celkem	7989

Pramen: NA, UNRRA, karton 56, zahraničně obchodní tisk, inv. č. 119, Report of the Director General to the Council for the period 1st July to the 30th September, s. 87.

Vedle tohoto personálu **typu Class I.** UNRRA přímo na místě působnosti zaměstnávala pracovníky z přijímacích států a ve shromaždištích vytipované obyvatele, tedy samotné pracovníky z řad uprchlíků,⁵³ patřičně jazykově a odborně vybavené – **tzv. Personnel Class II.** UNRRA vždy kladla důraz u svých zaměstnanců na určitý smysl a cítění pro internacionalismus na úkor národnostního cítění, kdy se nově narodil od starších a menších dobrovolnických organizací, pracovníci vykreslovali jako mezinárodní dobrovolníci starající se o *‘ztracené a opuštěné’*⁵⁴ Byť se přirozeně do řad organizace hlásili lidé tíhnoucí k pacifismu, byl to zejména internacionalismus, který se stal jedním z hlavních myšlenkových pilířů celé organizace.

K prosinci roku 1945 16 % zaměstnanců z prvního typu (Class I.) tvořili Američané, 18 % Francouzi a 31% Britové. K červnu 1946 63,7 % zaměstnanců byli muži a 36,3 % ženy.⁵⁵

V roce 1946 zaměstnávala tato organizace okolo 6000 mužů a 5000 žen, z nichž více jak polovina byla zaměstnána starostí o osoby patřící do kategorie ‘displaced persons’ a to zejména v Německu, o něco méně pak v Rakousku a Itálii. Přebujelý úřednický aparát, výdaje na něj plus ne vždy nákladům zcela odpovídající výsledky činnosti byly jednou z hlavních výtek vůči celé organizaci UNRRA. Organizace aplikovala v praxi nerovnoměrnou platovou politiku, kdy zaměstnanci organizace spadající do skupiny Class I., ať již pracující v místě bydliště nebo v zahraničí, podepsali kontrakt přímo s organizací a odměna za služby byla určována platem z bývalého zaměstnání (často v domovině). Kdežto zaměstnanci spadající do kategorie Class II. nebyli přímým subjektem jako pracovník Class I., neboť byli najímání často pracovníky misí či různých styčných kanceláří na místě jako jejich součást nebo pouze dočasná součást akce ‘displaced persons’. Jejich plat byl určen průměrem místních výdajů a mezd. V praxi to znamenalo, že zaměstnanci UNRRA Class II. dostávali signifikantně nižší mzdy než jejich kolegové z kategorie Class I, což bylo často dalším důvodem kritiky a také konfliktů mezi zaměstnanci. Vedení organizace muselo také čelit obviňování, v častých případech oprávněnému,

⁵³ Slatt, E. Vincent, Nowhere to Go: Displaced Persons in Post-V-E- Day in Germany, in *Historian* 2002, Vol. 64 Issue 2, p275. 19p, s. 278

⁵⁴ Salvatici, Silivia, ‘Help the People to Help Themselves’ UNRRA relief Workers and European Displaced Persons, in *Journal of Refugee Studies* Vol. 25, No.3, Oxford University Press, 2012.

⁵⁵ Gemie, S., Reid, F., Humbert, L., *Outcast Europe, Refugees and Relief workers in an Era of Total War 1936 -1948*, New York, 2012, s. 146.

že se často do jejich řad hlásili zcela nekompetentní lidé. V první řadě byla na vině hlavně špatná personální politika organizace, kde chyběl standarizovaný a jednotný proces, jak samotného přijímacího řízení uchazečů o pracovní místo, tak i jejich následného zaškolování. UNRRA v tomto ohledu selhala, když nedokázala přijít s ucelenou řadou požadavků na nově vzniklou pracovní pozici „*mezinárodní humanitární pracovník*“.

Následkem všech těchto problémů a nepřilíš profesionálního začátku bylo působení úředníků a zaměstnanců organizace přímo v místě působnosti dost nevyrovnané. Zaměstnanci se ve stejných pozicích na různých místech neshodovali v postupech, v cíli a dokonce ani v samotné definici rehabilitace a pomoci.⁵⁶

Zdá se, že organizace UNRRA hrubě podcenila přípravu na tento úsek pomoci, a to i navzdory jasné ambici profesionalizace charity na mezinárodní úrovni. Určitou spěšnost a improvizaci při ustanovení organizace UNRRA potvrdil i samotný oficiální historik této organizace G. Woodbridge, když napsal, že „...*efektivita UNRRy, rozsáhlé a narychlo vytvořené organizace bez dlouhotrvající ustanovené politiky a postupu a bez jasně definovaných oblastí činnosti, závisela primárně na efektivitě jejich zaměstnanců. ...Oni [zaměstnanci] všechny principy a záměry stanovené členy Rady organizace museli uvést „v život“ a realitu.*“⁵⁷

Motto kampaně na přípravu této humanitární akce bylo „*help people to help themselves*“. Na základě této kampaně se vedly přijímací hovory v USA a Evropě a vybírali se lidé s patřičnou kvalifikací a adekvátními zkušenostmi, aby se stali profesionálními sociálními pracovníky. Motivace lidí vstupujících do řad této nově vzniklé organizace byla různá. Přes čistě altruistické motivy, nadšený idealismus, po přirozené pokračování ve službách armády po skončení bojů (často se rekrutoval armádní personál, od vojáků až po válečné zdravotní sestry), až v neposlední řadě po motiv jisté prestiže a dosažení určitého společenského statutu, což zaměstnání v mezinárodní organizaci tehdy přinášelo. Někteří pracovníci vzpomínají, že byli motivováni i čistě profesně, jelikož UNRRA, jak bylo zmíněno, se snažila vyhnout určitému amatérismu v přístupu k humanitární pomoci a snažila se zavést vědecktější a novější principy a metody v oblasti výživy, průmyslu a zemědělství. V jejich řadách se tak objevovali nutriční specialisté, zemědělství technici, průmysloví odborníci a zkušení sociální pracovníci. Zejména pro sociální pracovníky byla práce

---

⁵⁶ Salvatici, Silvia, 'Help the People to Help Themselves' UNRRA relief Workers and European Displaced Persons, in *Journal of Refugee Studies* Vol. 25, No.3, Oxford University Press, 2012, s. 429.

⁵⁷ Woodbridge, D., UNRRA, Vol. 1., s. 236.

v organizaci zkušenost k nezaplacení a mnohdy začátek působivé kariéry. Je známo, že mnoho zdravotních sester, které působily v řádách UNRRA, po skončení této organizace hrály vedoucí úlohy v nově vzniklé WHO (World Health Organization – Světová zdravotní organizace).⁵⁸

I finanční odměna za práci byla pro některé hlavním motivem, i když se to nezmiňuje tak často. UNRRA nabízela velmi dobré placené pozice ať už v ústředích organizace nebo přímo na místě působnosti. Další motivace se pak různily, důvodem pro účast v misích byla také touha po určitém romantismu, cestování, hledání dobrodružství, hledání smyslu života a někdy i zoufalá starost o ztracené příbuzné v místě konfliktu. Z výše řečeného vyplývá, že se do organizace přidávali lidé nejrozličnějších profesí, např. bývalí vojáci bez hlubších znalostí z oblasti sociálních prací na jedné straně, na straně druhé významní lidé např. z bankovního či zdravotnického sektoru, kteří za své působení přímo na místě dostávali 5000 až 4000 dolarů za rok.⁵⁹ Rozdílné motivy, země a sociální prostředí (ať už osobní či profesní), z něhož přišli zaměstnanci do organizace, znamenaly však v praxi na místě i přirozeně naprosto nejednotný, odlišný přístup, což někdy přinášelo problémy a zpomalovalo práci. Po přijetí následoval krátký trénink ve třech různých lokalitách – USA, UK a Francie. Britové měli před odjezdem do Německa krátké školení v Londýně.⁶⁰ V USA, v Marylandu za velké osobní podpory Eleanor Roosevelt bylo zřízeno hlavní školící středisko pro zaměstnance nabitých zejména v USA, byť s rozdílným původem. Od roku 1944 byl hlavním ředitelem tohoto střediska původem český rodák Dr. Frank Munk.⁶¹ Dr. Frank Munk se po osvobození přesunul do Evropy, neboť bylo více než zřejmé, že UNRRA musí začít s náborem lidí a jejich zaškolením na osvobozeném kontinentu. K tomuto účelu bylo zřízeno náborové a školící středisko ve Francii v Granville.⁶²

Hned na počátku svého působení se musel vyrovnat s problémem náborem zaměstnanců z řad rozpuštěných spojeneckých armád. Dr. Munk, spolu s ním i někteří lidé na vyšších pozicích,

---

⁵⁸ Gemie, S., Reid, F., Humbert, L., *Outcast Europe, Refugees and Relief workers in an Era of Total War 1936 -1948*, New York, 2012, s. 150.

⁵⁹ Fine, Benjamin, *Unrra Schools is Training Workers for the Grim Job of Relief in War-Stricken Countries*, in *The New York Times*, May 21, 1944, s. 11.

⁶⁰ NA, f. UNRRA, k. 93, Confidential, Dokumenty k 3. zasedání Rady, č.9., 1945, Report of the Director General to the Council, for the period 1st April 1945 to the 30th June 1945, s. 61.

⁶¹ Frank Munk působil v USA od roku 1939, kdy utekl před nacistickým režimem. Působil jako profesor ekonomie a politických věd na kalifornské univerzitě Berkeley, když přišla nabídka od UNRRy.

⁶² NA, f. UNRRA, k. 93, Confidential, Dokumenty k 3. zasedání Rady, č.9., 1945, Report of the Director General to the Council, for the period 1st April 1945 to the 30th June 1945, s. 16.

pochybovali o tom, že by se z bývalého vojáka prostoupeným nacionalismem mohl během krátkého tréninkového výcviku stát humanitární pracovník s citem pro principy internacionalismu. Pracovníci se ve školících zařízeních procvičovali v jazyce, historii a kultuře té země, kde měli působit. Jako za základní chybu bylo později vnímáno prakticky úplné vynechání či naprosto marginální zmínění o zemích původu těch lidí, kteří do táborů přicházeli. Lidé, kteří takovým školením procházeli, neskrývali své zklamání a nešetřili kritikou. Jak probíhaly závěrečné zkoušky, popisuje např., v Kanadě známý popularizátor jazzu, Edward C. Commelin, který se díky svým výborným účetním schopnostem dostal k práci u organizace UNRRA v Rakousku. Edward C. Crommelin se zúčastnil tréninkového programu v Jullouville na zámku na severu Francie obklopeném rozsáhlým vzdělávacím střediskem. Závěrečná zkouška se skládala především ze simulace problémů v kempu ‚displaced persons‘ jako je přijetí nové náhle ohlášené skupiny, z nichž polovina vykazuje známky nemoci, časové tísně, náhlého požáru v kuchyni, které zničí její zařízení etc. Každý uchazeč musel vyplnit podrobný fiktivní report popisující veškeré úkony a rozkazy, které se vydaly a přispěly k vyřešení problémů.⁶³

Na druhou stranu se ani samotné vedení neubránílo kritice vůči samotným zaměstnancům, zejména těm ze zámoří, kteří navzdory jistým profesionálním zkušenostem přípravu podcenili. Samotný generální ředitel H. Lehman vystoupil ve Sněmovně Reprezentantů a ukázal jasné limity a nedostatky v otázce personálu organizace, když řekl:

„Mnoho lidí se rozhodlo připojit se k organizaci UNRRA, protože si mysleli, že půjde o dobrodružství. Má to určité kouzlo a oni [zaměstnanci] očekávají podobné podmínky jako znají z této země [USA]. Tady se osoba stará o chlapecký či skautský tábor nebo pracuje v senatoriu a očekává stejné podmínky v Řecku nebo v Jugoslávii či mezi ‚displaced persons‘ jinde v Evropě. Snažil jsem se ty, kteří odjížděli, varovat jen jak to šlo. Faktem je, že situace a podmínky jsou naprosto odlišné, tak odlišné jako v případě mladého vojáka opouštějící svůj domov a veškerý komfort a mířící do války. Tábory v Německu nejsou pohodlné. Mohou fungovat jen díky obrovské vynalézavosti, improvizace a péče. Tito lidé čelí překážkám každý den. Slyšíme často stížnosti, že se o ně [o zaměstnance] dobře nestaráme, že nemají dostatek hmotného zabezpečení a že okamžitě neimplementujeme jejich mínění a názor do průběhu operace. Někteří se stýská po domově.

---

⁶³ Final Training Exam, UNRRA Training Centre, Jullouville, Normandy, France, www.crommelin.org
URL k této citaci (1.6.
2016)<http://www.crommelin.org/history/Biographies/1914Edward/UnrraScrapbook/Jullouville/Jullouville.html>

*Někteří si myslí, že progres by měl být rapidnější, hodně vojáků si myslelo, že věci nefungují dobře jen proto, že se lišily od jejich očekávání. Je to těžká hra, nejtěžší. Lidé, kteří vedou tábory, nemají někdy kontakt s ústředím po mnoho dní. Je také obtížné, když máte 350 táborů, okamžitě lidem zaplatit.*⁶⁴

Stále více se také projevoval nesoulad v otázkách postupu a realizace této pomoci mezi dvěma v organizaci nejvíce zastoupenými zeměmi - USA a Velkou Británií, kdy na jedné straně převažoval důraz především na profesní znalosti (USA) a na straně druhé důraz na empatii a touhu pomoci Velké Británie. Tato disharmonie je samozřejmá a pochopitelná, plyne z naprosto odlišných zkušeností, kdy britští pracovníci byli více zasaženi válečnými hrůzami než jejich zaoceánští kolegové, kteří navzdory profesionálním zkušenostem z oblasti sociální práce⁶⁵ se prakticky nikdy nemuseli zabývat problémem, jakým bylo masivní vysídlení. Britští pracovníci občas dávali najevo svým americkým kolegům jejich nadřazenost v této oblasti, kdy se považovali za zkušenější a pro práci v Evropě určitým způsobem vyvolenější než Američani.⁶⁶

Není divu, že tyto dva často ambivalentní postoje nejednou v místě působnosti často vyústily ve spor, kdy byli britští pracovníci obviňováni z patetického přístupu a naopak, američtí kolegové byli často kritizováni za svůj až příliš neosobní a strohý přístup v přijímacích zemích a v uprchlických kempech.

Jako každému většímu úřednickému aparátu i Správa organizace se potýkala s korupčními aférami některých svých zaměstnanců, kteří buď zpronevěřili finanční fondy či zneužili svého postavení ve Správě k nezákonným činnostem. Stejně tak se objevily případy na stranách jednotlivých přijímacích vlád, kde někteří její zaměstnanci také zpronevěřili část dodávek. V těchto případech neměla samotná organizace přímou zodpovědnost, přesto se podepsaly negativně na jejím mediálním obraze.

---

⁶⁴ Gemie, S., Reid, F., Humbert, L. *Outcast Europe, Refugees and Relief workers in and Era of Total War 1936 -1948*, New York, 2012, s. 145–146.

⁶⁵ Zejména z období Velké hospodářské krize a následného New Dealu, kdy se nastartovala profesionalizace humanitární práce.

⁶⁶ Munk, F., *My Century and My Many Lives*, chapter 15. *The International Civil Servant*, s. 32, publ. Theragens.com, 1993.

Program Displaced Persons

Americký prezident Franklin D. Roosevelt vizionářsky předpověděl v říjnu roku 1939 humanitární krizi, když ve svém projevu pronesl: *“... až tato strašná válka skončí, [ve světě] budou ne milion ale deset nebo dvacet milionů mužů, žen a dětí mnoha ras, náboženství, z mnoha států a možná i z několika kontinentů, kteří vytvoří široký obraz uprchlictví”*.⁶⁷ Roosevelt již v této době předpověděl jak rozdílné řešení tohoto geopolitického a ekonomického problému, tak i jeho rozsah, který převyšoval do té doby veškeré podobné zkušenosti. Čím více se stávala válka součástí každodenního života v pozdějších letech, tím více bylo zřejmé, že se bude jednat o prakticky úplně nový historický rozměr. Zároveň přibývalo hlasů upozorňující na tařkajisté katastrofální důsledky války v oblasti přesídlení, nucených exilů, uprchlictví a na to, že konec války pak zdaleka nebude znamenat automatický návrat mnoha milionů exilantů do jejich domovin.

Bylo také předvídatelné, že většina z těchto lidí se bude chtít dostat za každou cenu co nejdříve domů a to i přes stále trvající boje. Správně se předpokládalo, že takové neorganizované, velké přesouvání mas lidí by mohlo zasáhnout do samotných osvobozovacích bojů, mohlo by napomoci k šíření nemocí a v neposlední řadě by mohl nastat sociální a ekonomický chaos. Vedoucí politici i armádní představitelé spojeneckých sil si uvědomovali potřebu a naléhavost začít tento problém řešit organizovaně kvůli zajištění dodávek jídla, provizorního ubytování, základní zdravotní péče a speciálních transferů. Uprchlícký problém se v roce 1945 týkal nejen Evropy, ale i Blízkého a Dálného východu.

Organizace UNRRA byla první organizací zabývající se otázkou masového uprchlictví a přesídlení. Vedle její hlavní činnosti v oblasti dodávek pro obnovu a rehabilitaci, pomáhala organizovat shromažďovací centra a repatriaci jejich obyvatel, tzv. ‚displaced persons‘. Pod anglickým všeobecně uznávaným termínem ‚displaced persons‘ se skrývá mnoho výrazů v češtině od válečných uprchlíků, lidí během války nuceně přemístěných, zavlčených a ztracených

---

⁶⁷ Franklin D. Roosevelt, Address at the Meeting of the Officers of the Intergovernmental Committee on Political Refugees, October 17, 1939, Public Papers of the Presidents of the United States, URL k této citaci (1.7. 2016): <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=15826&st=&st1>

až po bývalé obyvatelé koncentračních táborů, vězně atd. V roce 1943 bylo odhadováno, že v celé válečné Evropě bylo až na 21 miliónů těchto ‚displaced persons‘.⁶⁸

Na konci války se pak předpokládalo, že jenom v Německu existovalo na 8 miliónů lidí, kteří se mohli kvalifikovat jako ‚displaced persons‘ dle kritérií organizace UNRRA a spojeneckých armád.⁶⁹ Další se nacházeli v desítkách tisíc v Rakousku, Itálii, na Blízkém a Středním východě. Jak již bylo řečeno, drtivá většina počítala s co nejrychlejší repatriací. Z celkového počtu se organizaci v kooperaci s armádami spojenců a správních představitelů zón podařilo navrátit podstatnou část lidí do zemí jejich původu.⁷⁰

Toto byla první fáze celého problému poválečných uprchlíků, která se hodnotila z hlediska logistiky, rychlosti a efektivity jako úspěšná. Byla ohodnocena jako úspěšná i přes ta nešťastná rozhodnutí o navracení zdráhajících se až reluktantních repatriantů do Sovětského svazu. Tato rozhodnutí byla často ovlivněna politikou Sovětských zástupců v organizaci, resp. v Radě, kteří se velmi důrazně stavěli proti tomu, aby UNRRA nerepatriovala i ty lidi, kteří se z nějakého důvodu zdráhali vrátit.⁷¹ Poté, na začátku roku 1946, nastala druhá a déle trvající fáze zahrnující repatriaci a přemístění zbývajících části exilantů, kterých bylo dle hrubých odhadů okolo 1,5 miliónů. Většina z nich pobývala v kempech na německém území (1,2mil.), menší část v Rakousku a Itálii. Část z nich odmítala repatriaci na základě osobních, politických, ekonomických či psychologických důvodů. Další skupiny lidí se považovaly za zcela bezprizorní co se týče příslušnosti ke státu. Část lidí z obou skupin tvořila „tvrdé jádro“ všech *displaced persons*.⁷² UNRRA na začátku své působnosti nepředpokládala takové výrazné množství lidí odmítajících se vrátit do zemí původu (zejména do zemí, jež začaly spadat do sféry Sovětského vlivu).⁷³ Organizace se tak musela

---

⁶⁸ Woobridge, George, UNRRA, Volume II., s. 469, NY 1950, Inter Allied Committee on Post War Requirements, „Report of the Technical Advisory Committee on Displaced Persons, October 1943, Appendix 1

⁶⁹ NA, f. UNRRA, k. 53, zahraniční obchodní tisk, The Story of UNRRA, February 15, 1948, s. 35.

⁷⁰ Počty se liší, hrubý odhad je něco přes 6 000 000 úspěšných repatriantů, např. Cohen, Gerard Daniel, In War's Wake: Europe's Displaced Persons in the Postwar Order, str.5, Oxford University Press, 2012.

⁷¹ NA, f. UNRRA, k. 55, zahraniční obchodní tisk, Journal – Third Session of Council, s. 92.

⁷² NA, f. UNRRA, k. 53. Zahraniční obchodní tisk, A History of UNRRA, s. 86.

⁷³ Mezi *displaced persons* patřilo i přes 2 miliony občanů Sovětského Svazu, kteří se po meziválečné zkušenosti s komunismem se nijak nehrnuly zpět do své vlasti. Viz např. Slatt, E. Vincent, Nowhere to Go: Displaced Persons in Post-V-E- Day in Germany, in Historian 2002, Vol. 64 Issue 2, p275. 19p, s. 279.

potýkat nejen s otázkou nechtěných repatriací, ale nově i s problémem zdánlivě odlišným, v jádru však se stejným důsledkem, a to že i po skončení války se někteří obyvatelé východních zemí, zejména židovského původu, sami vydávali na území americké a britské zóny Německa, aby se tak přihlásili jako osoby oprávněné žádat o pomoc organizace UNRRA. Někdy v polovině roku 1946, kdy si organizace začala uvědomovat, že bude určitě množství lidí nemožné donutit k repatriaci, se začalo jednat o tzv. resettlement (přemístění) z center, které byly nevyhovující pro dlouhodobý pobyt, do různých zemí. V návaznosti na přesídlení, se UNRRA začala zajímat o možné pracovní uplatnění a směřovala rehabilitaci lidí v centrech tímto směrem. Vše se řešilo paralelně také už na úrovni nově vytvořeného Výboru pro uprchlíky při OSN (který předcházel pozdější plánované IRO), kam byla UNRRA byla pozvána jako pozorovatelský orgán.

To, že UNRRA bude tou organizací, která bude pomáhat při repatriacích a organizaci samotné pomoci všem ‚displaced persons‘, bylo přijato již v základní smlouvě, kde se členské státy dohodly na přípravě a organizaci návratu těchto lidí. Jakmile tato role organizace UNRRA byla potvrzena, nastaly samozřejmé otázky. Jak, kdy, jaké budou přesně kompetence organizace UNRRA, které osoby budou přicházet v úvahu pro tuto pomoc. Při přípravě vše vypadalo na hladký a organizovaný chod, ale v průběhu a ke konci této rozsáhlé „akce“ bylo jasné, že žádná z jiných dalších operací organizace UNRRA nebyla obestřena tolika zmatky a žádné jiné se nedostalo tolika publicity, pozornosti a individuálních iniciativ. UNRRA se stala předmětem ostrých debat v Kongresu USA, které byly jedním z největších sponzorů organizace⁷⁴ a logicky tak vyvstala několikrát otázka, zda ohromné částky vydávané na akci nejsou zneužívány (program *displaced persons* jen v Německu měl více než třikrát větší náklady než program obnovy v Číně).⁷⁵ Jelikož se obavy ze zneužívání a špatné kontroly zásilek a kritika neefektivity v oblasti repatriací ozývaly častěji a z různých stran, generální ředitel organizace musel v Kongresu několikrát vystoupit a

---

⁷⁴ Tento typ poválečné pomoci vyžadoval finance zejména pro dva účely: tzv. operating costs (zásilky a služby) a administrative costs. Všichni členové organizace přispívali na administrativní účely, pouze však ty státy, které nebyly okupovány, přispívaly i na nákup dodávek a financování služeb. Největší podíl z této skupiny měly právě USA. Kongres USA již v roce 1943 uvolnil prostředky v hodnotě 1,35 mld. dolarů přičemž se celý rozpočet jen v prvním roce pohyboval okolo 1,8 mld. dolarů, NA, fond Ministerstva zahraničních věcí – výstřižkový archiv, karton 1025, výroční článek Dvě léta mezinárodní organizace proti hladu, Právo lidu, 9.11. 1945.

⁷⁵ Woodbridge, UNRRA, Volume 3. s. 391.

obhájit myšlenku a práci lidí v organizaci.⁷⁶ Faktem ovšem zůstává, že zdlouhavá organizace a repatriace uprchlíků a jiných problémů vedla k velmi vážným finančním problémům a zkrácení působnosti organizace.

Příprava a struktura akce DP

Problémem uprchlictví se zabývala Rada organizace hned na prvním zasedání a bylo bez větších připomínek doporučeno se ke konci války zaměřit na smlouvy s jednotlivými vládami či vojenskými autoritami a začít zabezpečovat repatriaci a návrat všech zavlčených osob do původních domovů. Rada také doporučila podvýboru pro tyto otázky, že by UNRRA jako taková neměla nést odpovědnost za repatriaci válečných vězňů.

Dle Rady odpovědnost za repatriaci vězňů, její organizaci a samotné provedení, měly nést hlavně země původu. UNRRA by se tak postarala o další skupiny tzv. displaced persons a to byli především ti lidé, kteří byli nuceni kvůli válce opustit své domovy, ti kteří byli přesídleni, ti, kteří byli v nuceném exilu a jejichž návrat je urgentně žádoucí.⁷⁷ Bez nějakého dalšího zdržování byly ustanoveny první divize a komise pro organizaci uprchlíků ve Washingtonu a Londýně. Stejně tak jako ostatní divize UNRRy, ani tyto divize neměly v roce 1944, kdy většina Evropy byla pořád pod kontrolou Německa, ještě šanci začít a rozvíjet praktickou činnost jejich náplně. Jediné, co mohly dělat, bylo začít plánovat. UNRRA neměla žádný přístup k vojenským materiálům a tak tyto komise na začátku trpěly velkým nedostatkem informací, jak, kde, u koho začít, a pokud už nějaké informace získala, tak v nich převládal naprostý chaos, což veškeré plánování poškozovalo a zdržovalo, neboť se často muselo začít úplně od začátku.⁷⁸ Největší bezmoc pociťovali lidé, kterých se to týkalo nejvíce – samotní zavlčení, osvobození z koncentračních táborů, pomoc byla zdlouhavá a neorganizovaná, podmínky v táborech katastrofální. UNRRA musela bojovat na jedné straně s neschopností nastartovat určitou strukturovanou organizaci pomoci a na straně druhé s velkým očekáváním jak od samotných lidí označených jako ‚displaced persons‘ tak i od obyvatel

---

⁷⁶ NA, f. UNRRA, k. 64, inv.č. 123, koordinační oddělení, organizační záležitosti UNRRy 1945-1949, zpráva velvyslanectví čs. Republiky ve Washingtonu o uvolnění fondů UNRRA a projednávání předlohy v US kongresu ze 16. listopadu 1945

⁷⁷ NA, f. UNRRA, k. č. 53, zahraniční obchodní tisk, A Compilation of Resolutions on Policy, First and Second Session of UNRRA Council, resolution no. 10,47, 48

⁷⁸ NA, F. UNRRA, k. 55, The Journal Third Session of the Council, s. 86

a politických představitelů sponsorských států. Celá věc se začala řešit na nejvyšších místech, kdy na žádost prezidenta Trumana popsal své zážitky Earl. G. Harrison - vysoký státní úředník. Ve svém slavném londýnském „Harrison Report“ poukázal na chaos, který na jaře a v létě roku 1945 panoval v táborech, kde se soustřeďovali uprchlíci a bývalí vězňové z koncentračních táborů. Obvinil jak spojenecké armády, tak i částečně organizaci UNRRA z neschopnosti, z neadekvátní spolupráce a prodlužování utrpení hlavně židovských obyvatel DP táborů. Popisoval, že i přes veškeré nadšení pomáhat, je UNRRA naprosto nepřipravena, nevybavena, kritizuje organizaci za špatný výběr personálu, který v častých případech neuměli dostatečně komunikovat v angličtině a nebyli tak schopni relevantní spolupráce s představiteli spojeneckých armád.⁷⁹

Přes veškerou kritiku ale podpořil záměr, aby organizace akce ‚displaced persons‘ byla i nadále v kompetenci organizace UNRRA, které se měly dle něj rozšířit pravomoce, aby byla v budoucnu schopna spolupracovat na nejvyšší politické úrovni se správními představiteli zón v Německu, Rakousku a s vládami zemí, kterých se problém ‚displaced persons‘ týkal. Prezident H. Truman se následně obrátil na vedoucího armádního velitele americké okupační zóny v Německu, což byl v té době samotný generál Eisenhower, a žádal ho o co nejrychlejší nápravu a zlepšení podmínek táborů i to třeba i na úkor německých obyvatel. Situace se následně začala opravdu zlepšovat a problémy se začaly řešit organizovaněji a strukturovaněji, než tomu bylo na počátku. Již na prvním zasedání Rady se rozhodlo o kontaktování a navázání oficiálního styku s vojenskými představiteli okupačních zón v Německu a Rakousku. Navzdory nutnosti zefektivnit a zrychlit rozjíždějící pomoc zasaženým osobám napříč kontinentální Evropou se nicméně tato jednání protáhla a rozhodnutí se učinilo až na třetím zasedání Rady UNRRA v srpnu 1945. Debata se protáhla i díky prvním neshodám mezi zástupci USA a slovanských států. UNRRA také neměla ambici být plně neutrální, měla jasné dané limity. Chtěla pomoci pouze obětem nacismu a fašismu, ale již ne samotným obyvatelům či vojákům nepříteli. Otázka a definice obětí se stala předmětem sporu a důvodem dalšího zdržení v jednání. Představitelé slovanských států většinou věřili, že jsou pouze dva „typy“ displaced persons. Dobří a ti špatní. Těm dobrým by se mělo pomoci, těm špatným samozřejmě nikoliv. Testem určení toho, kdo je špatný a kdo je dobrý, mělo být to, jak aktivně a rychle se dotyčná osoba chtěla dostat po válce do své rodné země. K tomu byly vypracovány

---

⁷⁹ Celý text Harrisonova reportu lze najít např. na stránkách muzea holocaustu, URL (25.5.2016) zde: <https://www.ushmm.org/exhibition/displaced-persons/resource1.htm>

podrobné administrativní posupy, které měly pomoci potvrdit legitimitu a nárok příslušné osoby na pomoc v rámci této akce. Jednalo se o zkoumání registračních karet, různé pohovory, které se v případě potřeby několikrát opakovaly. V případě pochybnosti o určení o nároku na pomoc rozhodovaly vyšší. Ostatní země v čele US zase věřily, že displaced persons by se daly kvalifikovat do třech skupin. Jedna skupina zahrnovala ty „dobré“, kteří se chtějí vrátit do rodné vlasti, druhá skupina pak opět zahrnovala ty „dobré“, kteří se z nějakých legitimních důvodů vrátit nechtějí, nakonec třetí skupina byla skupinou těch špatných – kolaborantů, kriminálních atd. Představitelé západních zemí chtěli pomoci oběma prvním skupinám, kdežto představitelé slovanských zemí toto odmítali.⁸⁰ Každopádně byla na tomto zasedání přijata dvě rozhodnutí:

1. péče nakonec mohla být poskytnuta i bez smlouvy se zemí původu dotyčného
2. Správa UNRRy byla pověřena připravit smlouvy se čtyřmi mocnostmi kontrolující rozdělené zóny v Německu a Rakousku ohledně péče a transportu displaced persons. Náklady na péči, prostředky a transport neměly být hrazeny z rozpočtu Správy UNRRA, ale na návrh delegace USA tyto náklady měly být závazkem německé ekonomiky. US delegace se snažila přesvědčit ostatní, že takto práce Správy UNRRy bude efektivnější a rychlejší než kdyby vše bylo hrazeno z omezeného rozpočtu samotné organizace.

Smlouvy s okupujícími mocnostmi byly uzavřeny v tomto pořadí: 27. listopadu 1945 s britskou správou, 18. února 1946 s francouzskou správou a nakonec o jeden den později s americkou. Smlouvy přerozdělily odpovědnost následovně:

1) Odpovědnost ležící na bedrech vojenských představitelů mocností⁸¹

- a. Plná odpovědnost za všechny základní dodávky.
- b. Koordinace pohybu, plány a zajištění transportu prostředků potřebných na repatriaci.
- c. Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku.

2) Odpovědnost organizace UNRRY

- a. Vnitřní správa shromažďujících a ubytovacích center pro ‚displaced persons‘.
- b. Dozor a koordinace dobrovolníků pracujících v těchto centrech.
- c. Obstarání nadstandardních požitkových dodávek jako např. tabák, cigarety, holicí strojky, dětské sladkosti, rekreační vybavení a materiál na vzdělávání.

---

⁸⁰ Woodbridge, G., UNRRA, Vol.II., s. 486.

⁸¹ Tamtéž, s. 488.

- d. Řízení tzv. CTB (Central Tracing Bureau) – Centrálního pátracího úřadu
- e. Spolupráce s vojenskými a vládními autoritami při zařizování repatriace ‚displaced persons‘ vč. jejich recepce v rodné zemi.

Na to samém zasedání v létě 1945 UNRRA spolu s představiteli okupačních mocností nakonec přijala rozhodnutí, kde formálně klasifikovali osoby pod pojmem ‚displaced persons‘ jako:

- **Osoby ze zemí OSN, které byly důsledkem války zavlčeny mimo své domovy**
  - a. a nacházely se na území bojů, na území okupované nepřítelem, či na území bývalého nepřítele,
  - b. a dále se nacházely na osvobozeném území mimo své země,
  - c. a dále se nacházely na osvobozeném území, ale zavlčeny v rámci své země
  - d. a dále se nacházely na nikdy nepřítelem okupovaném území OSN
  - e. a mají status válečného vězně
- **Osoby ze zemí mimo OSN, vč. osob bez národnosti, které byly důsledkem války zavlčeny mimo své domovy**
  - a. a byly nalezeny na osvobozeném území, když před tím byly donuceny nepřítelem opustit své domovy kvůli své rase, náboženství nebo akci ve prospěch Spojených národů (potažmo OSN),
  - b. byly nalezeny na nepřátelském území, když byly před tím donuceny nepřítelem opustit své domovy kvůli své rase, náboženství nebo akci ve prospěch Spojených národů (potažmo OSN),
  - c. osoby bez národnosti, které musely opustit své domovy a mohou tam být repatriováni.
- **Osoby mající národnost ze zemí nepřítele a jeho spojenců**
  - a. Italové zavlčeny mimo své domovy v rámci italského teritoria,
  - b. okupant na osvobozeném území, jehož odsun je žádán místní vládou,
  - c. přemístění nebo zavlčeny Italové na území bývalého nepřítele.

UNRRA měla na starosti péči a repatriaci pouze osob spadající pod první dvě kategorie, a první část 3. kategorie.⁸²

---

⁸² NA, fond UNRRA, karton 93, dokumenty ke 3. Zasedání Rady UNRRY, dokument z 1.8. 1945 United Nation Relief and Rehabilitation Administration, Third Session of the Council, Standing Technical Committee on Displaced Persons, Statement on Displaced Persons, s. 1-2.

Organizace akce DP v jednotlivých zemích

Dle všech smluv a dohod přijatých na zasedání Rady UNRRA začala se organizace (resp. k tomu určený Výbor) angažovat celkem v pěti oblastech. V americké, britské, francouzské zóně poválečného Německa, v americké, britské, francouzské zóně poválečného Rakouska, dále v Itálii, na Středním východě a v Číně. Úplně první akcí organizace týkající se této oblasti DP bylo v květnu 1944 převzetí odpovědnosti nad 6 tábory na Středním východě čítajících cca 40 000 uprchlíků, a to především Jugoslávců, Řeků a obyvatel Dodekánských ostrovů.⁸³ Velké procento těchto uprchlíků byly ženy a děti, rodiny partyzánů. V Německu se starala organizace pouze o ty osoby, které měly na pomoc nárok dle dohod přijatých na zasedání Rady (viz kapitola Příprava...), celkem to bylo okolo 57,4 procent z celkového počtu displaced persons.⁸⁴ V Rakousku byly tábory méně početné a v Itálii bylo procento těchto zavlčených lidí v poměru k Německu poměrně nízké. V těchto případech UNRRA nebyla finančně odpovědná za dodávky. Na Středním východě UNRRA udržovala uprchlické tábory a zajišťovala základní dodávky, které narozdíl od Evropy platila z rozpočtu organizace. UNRRA v tomto případě také platila náklady na repatriace (transfer po moři k Dodekánským ostrovům a dále pak na kontinent do Jugoslávie a Řecka). Operace v Číně zahrnovala čtyři kategorie displaced persons. Samotní Číňané přemístění v rámci jejich země, Zámorští Číňané, Číňané mimo samotnou Čínu a Evropané v Číně. Asi o přibližně milion Číňanů z kategorie první bylo postaráno pomocí samotné čínské národní Správy pro obnovu a rehabilitaci (CNRRA) a to včetně podpory transitních center. Přibližně 21 tisíc zámorských Číňanů bylo repatriováno a to hlavně do Singanpuru, Malajsie a do Barmy. Přibližně 8600 Číňanů bylo repatriováno do vnitrozemské Číny. Zhruba 15 500 Evropanů obdrželo v Číně pomoc a z nich asi jen 5500 bylo repatriováno do Evropy. Po světě, např. v oblasti Středního východu, ve východní Africe, v Indii, byly roztroušeny taky malé skupiny Poláků, které byly dle všech přijatých rezolucí oprávněny pro příjem pomoci od organizace UNRRA, ale nikdy se jim ji nedostalo. Na místo UNRRY se tak starala o tyto lidi britská vláda, která podporovala shromažďovací centra. Také skoro všechny přijímací země se nějakým způsobem podílely na operacích a pomoci displaced persons, ať už podporovaly shromaždiště či se podílely rovnou na samostatných repatriacích.

---

⁸³ NA, f. UNRRA, k. 53, zahraničně obchodní tisk, The History of UNRRA, s. 86.

⁸⁴ Woodbridge, G., UNRRA, II. s. 491.

Počet hlavních shromažďovacích center v Evropě

	americká zóna	britská zóna	franc. zóna	Rakousko	Itálie
prosinec 1945	134	78	15	25	-
červen 1946	154	98	36	38	-
prosinec 1946	400	443	78	30	-
červen 1947	416	272	45	21	8

Pramen: "Statistics, European Region," Vols, III., IV., V., in Woodbridge, George, UNRRA, Volume II., s.. 501.

Život v centrech

Pod správou UNRRA byla až do června roku 1946 organizace a struktura ve shromaždištích podřízena plně repatriačním potřebám. Dle toho byly uprchlické tábory strukturovány podle národnosti a občanství⁸⁵ (tak, aby rodiny byly u sebe). Po předání všech kompetencí správě IRO se změnila organizace, která byla nově již ovlivněna přesídlovacím programem.⁸⁶ UNRRA se ve shromažďovacích táborech starala o všechny základní potřeby počínaje distribucí potravin, oblečení, zaopatřování léků až po hygienické potřeby. Ve stravování pracovníci organizace chtěli původně dodržet jimi stanovený limit 2650 kalorií na jeden den pro jednoho člověka, ale nikde se jim to nepodařilo. V reálu se dodržování kalorií nakonec lišilo od regionu k regionu a od osoby k osobě. Např. v americké zóně v Německu dostával jednotlivce 2300 kalorií na den až do května 1946, potom se limit snížil na 2000 kalorií. Pracující dostávali v řádu o 1100 kalorií více, těhotné a kojící matky o 700, děti o 500 kalorií více. Zvláštní skupinou

⁸⁵ V poválečných letech bylo určení národnosti, příslušnosti ke státu a národu dost komplikované, hlavně co se týče obyvatel Sovětského Svazu a židovských obyvatel různých států. Židovští přeživší koncentračních táborů museli mnohdy čelit i v DP shromaždištích dalším nepříjemnostem vyplývajících z antisemitismu, neboť byli mnohdy ubytováni dle stejné příslušnosti ke státu s Němci, Poláky, z nichž se někteří ani po válce nezbavili své nevráživosti vůči Židům. Situace se mírně zlepšila až po zásahu prezidenta Trumana, resp. po zveřejnění Harrisonova reportu viz kapitola Příprava a struktura *displaced persons* akce.

⁸⁶ Slatt, E. Vincent, Nowhere to Go: Displaced Perons in Post-V-E- Day in Germany, in *Historian* 2002, Vol. 64 Issue 2, p275. 19p, s. 278.

také byli pronásledovaní a bývalí vězňové koncentračních táborů, tedy především Židé, kteří dostávali o 200 kalorií více na den. V britské zóně dostával jednotlivec 2170 kalorií na den od 1.10. 1945, 1850 kalorií denně od 1. března 1946 a 1550 kalorií denně od 1. srpna 1946. Pracující dostávali navíc 1000 kalorií, těhotné a kojící ženy 1100 a děti 400 kalorií navíc. Na dětskou výživu byl kladen velký důraz, protože se v roce 1946 až 1947 všechna DP centra v Německu a Rakousku těšila velmi vysoké porodnosti.⁸⁷ Ve francouzské zóně bylo odsouhlaseno prvně 2300 kalorií na den, tento cíl se nicméně také nikdy nepodařil splnit, nakonec byla norma 1685 kalorií na den, což byl totožný limit pro i obyvatele Rakouska v poválečné době.⁸⁸ V každém centru byla alespoň jedna centrální kuchyně, kde se připravovalo jedno teplé jídlo denně. Tím teplým jídlem byla zpravidla polévka s brambory a masem. Lidé mohli jídlo konzumovat přímo ve společné jídelně nebo na svých pokojích. Jen v Itálii byl ustanovený zákaz přenášení jídel či jejich přípravy na pokojích kvůli velmi vysokým teplotám v létě, naopak v jiných zemích byli lidé povzbuzováni si brát jídlo na pokoj, což mělo simulovat normální rodinné prostředí.

UNRRA kontribuovala tím, že dohlížela nad domácími dodávkami jídel, jejich efektivní přípravu, celkově dohlížela na to, aby lidé získali to, co jim od vojenských a místních politických představitelů dle dohod náleželo. Samotné jídlo pak do center přicházelo z nejrůznějších zdrojů, ty trvanlivější zejména z armádních skladů a z lokálních zásob. V každém centru byl určen pracovník organizace, který měl na starosti každý týden připravit stravovací plán dle různých skupin obyvatel centra a zásob. Občas pracovníci opravdu bojovali s arogancí místních obyvatel a místních vojenských představitelů, kteří neradi participovali na pomoci osobám žijících dočasně v těchto shromaždištích.

---

⁸⁷ Comet, Theodore, Life Reborn in the Displaced Persons Camps (1945-1951), in Journal of Jewish Communal Service, Summer 2000, s. 301.

⁸⁸ Woodbridge, G., UNRRA, II., s. 503.

UNRRA pomáhala s dodávkami nadstandardního zboží

	Částka v US dolarech	hmotnost zboží v tunách
Jídlo	\$2,427,500	5,046
Oblečení, obuv	\$1,177,700	1,034
Léčiva a hygiena	\$677,700	789
Zemědělská obnova	\$37,500	406
Průmyslová obnova	\$3,210,800	5,578
Total	\$7,531,200	12,853

Pramen: Woodbridge, G., UNRRA, II., s. 504.

V rámci těchto dodávek distribuovala hlavně cigarety, sladkosti pro děti, mýdla, z oblečení hlavně vybavy pro novorozence a další oblečení pro malé děti. V oblasti dodávek pro průmyslovou obnovu šlo hlavně o vybavení domu, kuchyně. Do této kategorie byly zahrnuty také školní a školící pomůcky, které sloužily obyvatelům a dětem ve speciálních školících centrech a učebnách.

Ačkoli armádní představitelé příliš nezasahovali do samotného průběhu života v centrech a také navzdory jejich kritice vůči organizaci UNRRA, že její pracovníci dle jejich mínění zajišťují obyvatelům center příliš pohodlný život,⁸⁹ tak zejména američtí vojáci si nenechali ujít příležitost a participovali na oslavách různých svátků určených pro děti. Oslavy patřily k těm nejsvětlejším okamžikům v životech obyvatel center. Jen v roce 1946 štědře sponzorovali 16 oslav pro více než 1400 dětí v různých shromaždištích ve své zóně.⁹⁰

Co se týče zdravotní péče a prevence, UNRRA hrála velmi důležitou roli a v tomto ohledu se dá říct, že díky její přítomnosti bylo zažehnáno několik epidemií v zárodku. Vojenský zdravotní a hygienický program, jaký byl nastaven v jednotlivých centrech, byl vesměs všude podobný a velice jednoduchý. Všechna centra musela být udržována v čistotě, každý obyvatel prvně prošel odvířovací kúrou a měl být imunizován proti neštovicích a břišního a skvrnitému tyfu, aby se

⁸⁹ Salvatici, Silvia, 'Help the People to Help Themselves' UNRRA relief Workers and European Displaced Persons, in *Journal of Refugee Studies* Vol. 25, No.3, Oxford University Press, 2012, s. 436.

⁹⁰ Seipp, Adam R., *Strangers in the Wild Place: Refugees, Americans, and a German Town, 1945–1952*, Indiana University Press, Bloomington, 2013, s. 123.

tak předešlo epidemiím.⁹¹ Během roku 1945 byla tato odpovědnost na armádě, v této době bohužel kvůli trvajícím katastrofálním podmínkám, nedostatku odborné péče a léků lidé v táborech pořád umírali. Situace se začala pomalu měnit ke konci roku 1945, v průběhu posledních měsíců tohoto roku přijížděli odborníci z organizace UNRRA – doktoři a sestřičky, kteří postupně přebírali odpovědnost a zdravotní dohled v centrech. S tímto přebrali zároveň i nastavený a již zaběhlý řád. Pracovníkům se dařilo držet nemoci pod kontrolou. Odborný personál organizace UNRRA připravil preventivní programy, které měly pomoci snížit riziko epidemií zejména v zimním období. Do preventivních zařízení spadá i zřízení a příprava izolačních prostorů, které měly sloužit v případě vypuknutí epidemie nakažlivé nemoci, či příprava relevantního množství medikace a proočkování obyvatel ve všech centrech.⁹²

Postupně se snižováním a likvidováním nejnebezpečnějších epidemiologických ohnisek se mohli odborníci zaměřit i na ostatní programy jako školení nových doktorů a sestřiček z řad *displaced persons*, příprava preventivních plánů, zvýšení hygienických nároků, zaměření se na ostatní choroby jako např. pohlavní choroby. V tomto ohledu dostali přímo nařízení od představitelů spojeneckých armád, které znepokojoval objevující se vyšší výskyt pohlavních chorob u svých podřízených a tušili, že prostitute mimo tábory nebude jediným zdrojem nákazy. UNRRA tak pod tímto tlakem představitelů všech tří spojeneckých armád, které s organizací spolupracovaly, musela začít s testy u obyvatelů center (zaměřili se zejména na ženy od 14 do 50 let) a vyloučit tak k izolaci ty, u kterých se nemoc prokázala.⁹³ Protože penicilinu bylo málo, přistupovalo se často k „tradiční“ zastaralé léčbě s mnoha vedlejšími efekty, která se tak prodlužovala a ne vždy končila úspěšně. Pacienti byli také často izolací a opětovným odloučením od rodin traumatizováni.

Jak už bylo zmíněno výše, ve všech centrech byl kladen velký důraz hlavně na děti a mládež, u kterých se znovuzачlenění do normálního života jevílo jako zásadní. Proto se kladl vyšší důraz i na jejich zdravotní rehabilitaci. Vedle základní lékařské péče byly potřebným zajišťovány

---

⁹¹ NA, f. UNRRA, k. 93, Confidential, Dokumenty k 3. zasedání Rady, č. 9., 1945, Report of the Director General to the Council, for the period 1st April 1945 to the 30th June 1945, s. 17.

⁹² NA, k. 56, Zahraničně obchodní tisk, inv.č. 119, Report of the Director General to the Council. For the period from 1st October 1945 till 31st December 1945., s. 37..

⁹³ Haushofer, Lisa, The “Contaminating Agent” UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945–1947, in *Am J Public Health*, June 2010, v. 100(6), kapitola Controversy and Coercion.

i pravidelné terapie, které měly pomoci zmírnit stres a následky prožitých válečných událostí. Na cca 90 000 dětí shromážděných v dětských centrech v britské a americké zóně připadalo okolo 500 sociálních pracovníků a zdravotníků organizace UNRRA, kteří se společně s pracovníky přímo z řad DP zasloužili o úspěšnou rehabilitaci dětí a mladistvých.

Zaměstnání v centrech

Ačkoli otázka zaměstnanosti v kempch a shromaždištích byla z velké části pod kontrolou organizace, veškeré práce mimo ně musela být odsouhlasena vojenskými představiteli. Základní politika správy fungovala na jednoduchém principu: veškerá práce měla být dobrovolná a placená, ale zároveň byli lidé hojně motivováni a podporováni se o práci ucházet. Na základě všech zkušeností fungovalo i v těchto shromaždištích pravidlo, čím vyšší zaměstnanost, čím větší standard samotných center a spokojenější obyvatelé. Mít práci znamenalo znovuzrození v „normální lidskou bytost“, dotyčný přestával být uprchlíkem.⁹⁴ Tento přerod trval často i několik měsíců, přes veškerou euforii z osvobození přišel krátce po té útlum, muži v centrech neměli zájem pracovat či se nějak aktivně zapojit do jejich chodu, ženy ztrácely mateřský smysl. Apatie prostupovala všemi složkami lidského bytí. Pracovníci organizace tak od začátku po zajištění základních potřeb povzbuzovali obyvatele center, aby se podíleli na každodenním chodu centra, zdravotní sestry povzbuzovaly matky formou různých soutěží k důkladnější péči o děti.

Jak už bylo řečeno, veškeré práce v centrech byla úzce spojena se správným chodem, údržbou a rozvojem centra, zde obyvatelé byli zaměstnání jako zaměstnanci UNRRA Class II., ale takových pozic bylo jen několik. Bylo tedy nutné hledat práci mimo samotná centra. Vojenské autority jednotlivých zón původně nastavily oficiálně politiku tak, že DP lidé by měli mít přednost před samotnými Němci.⁹⁵ V samotné praxi se však tato politika jevila jako těžce realizovatelná. Obyvatelé center měli často nižší kvalifikační a odborné zkušenosti, navíc samotné tábory byly zčásti umístěny daleko od frekventovaných měst či center populace, kde by se práce nacházela snadněji. Postupem času začali mít také vojenští představitelé a správci zón nevyhnutelně pocit

---

⁹⁴ Salvatici, Silivia, 'Help the People to Help Themselves' UNRRA relief Workers and European Displaced Persons, in *Journal of Refugee Studies* Vol. 25, No.3, Oxford University Press, 2012, s. 438.

⁹⁵ SHAEF Administrative memo 39, Appendix D, "Employment of Displaced Persons in Germany," revised 16 April 1945, in Woodbridge, G., UNRRA, s. 51.8

zodpovědnosti také vůči samotným Němcům a Rakušanům. Nakonec se vše stočilo zpět a samotná odpovědnost byla na pracovnících organizace UNRRA ve hledání vhodných pracovních míst. Navzdory všem překážkám se jim podařilo prakticky nemožné a v některých shromaždištích se míra zaměstnanosti k roku 1947 vyhoupla někdy až k 98 % všech práce schopných. Průměrně napříč Německem se pak udržovala míra zaměstnanosti okolo 70% (některá centra si udržovala vyšší míru díky své geografické poloze, jiná zase menší). Postupem času se začaly zmenšovat rozdíly mezi lokálním obyvatelstvem a zaměstnancem z center co se týče platu. Na jaře 1946 americká vláda předala Radě organizace UNRRA rezoluci, která byla později přijata, dle které by v Rakousku každý pracovní (a tělesně) schopný (vyjma skupin dříve perzekuovaných jako např. Židé) obyvatel centra, zejména pak ti, co by měli být brzy repatriováni, a ti, kteří byli v nějakém pracovním programu (či školicím tréninku) musí akceptovat pracovní pozici za určitých podmínek, které byly ve stejné rovině jako u místního obyvatelstva. Rakouská vláda v reakci na tuto rezoluci každý měsíc odebírala z jejich platu fixní částku, která měla jít částečně na úhrady spojené s jejich pobytem v centru, za které byla spoluodpovědná. Později byly přijaty v Rakousku a Německu povinné pracovní předpisy, obdoba pracovního zákoníka. Zaměstnanci z center dle něj měli dostávat mzdu v lokální měně a na úrovni mezd místních zaměstnanců.

Role organizace UNRRY v celém programu „displaced persons“

Jelikož UNRRA finančně nepřispívala na prvotní zajištění obyvatel v uprchlických táborech, stejně tak nenesla finanční zodpovědnost v oblasti repatriací (kromě oblasti Středního východu), začaly se objevovat pochyby, jestli je potřeba financovat tak obsáhlý úřednický aparát, jež byl na celé akci *displaced persons* zainteresován. Tato nejasnost budila pochyby a jistou kontroverzi mezi samotnou organizací a vládami některých členských zemí a mezi organizací a vojenskými autoritami a představiteli odpovědnými za operaci ‚displaced persons‘. Na vedení organizace se tak vznášely otázky, jak konkrétně kontribuovala na pomoci těmto lidem. Dokonce i mnoho lidí uvnitř samotné UNRRY se domnívalo, že byla velká škoda, že organizace byla zapojena do akce, kde mohla přispět a odpovídat za tak málo. Jak již bylo řečeno na začátku, žádná jiná akce celé organizace nevzbudila tolik pochybností a nejasností jako péče o uprchlíky a jejich repatriace.

Když se podíváme důkladněji, je možné pozorovat, že UNRRA se angažovala v mnoha oblastech života v táborech, prakticky ve všech, kde jí to jen pravomoci dovolovaly. Dalo by se říci, že zaplnila veškeré mezery v situacích, které byly sice teoreticky v kompetenci armádních představitelů (především v okupačních zónách Německa, Rakouska) a jednotlivých vlád, ale v praxi to mnohdy vypadalo jinak. Na druhou stranu je třeba opět zdůraznit, že se jednalo o první mezinárodní čin takového dosahu a takové pozornosti, která dávala celé akci a potažmo všem chybám úplně jiný rozměr. Tak velký mediální tlak byl v této oblasti naprosto novou zkušeností. Organizace, resp. Mise, měla ve své struktuře oddělení pro komunikaci s veřejností (odpovídá dnešnímu PR). Generální ředitel (či jiný vysoce postavený úředník organizace) čas od času odpovídal na dotazy čtenářů periodik a posluchačů rozhlasu, kde obhajoval práci celé organizace.

Nejčastější kritikou, jak bylo několikrát zmíněno, byla kritika početného personálu a výdajů na něj. Lidé často nemohli pochopit, proč některá centra, která byla původně spravována armádou a po té převzata organizací, rozšiřovala signifikantně celkový počet pracovníků. Počet vedoucích pracovníků z organizace, kteří zajišťovali chod centra, byl o dost větší než počet armádních vedoucích, kteří tábor spravovali původně. K tomu se přidávala kritika jejich platů, které byly několikanásobně větší než platy vojáků. Výtka vůči platové politice byla do jisté míry oprávněná, na druhé straně tato politika následovala podmínky přijaté na počátku běhu celé organizace. Co se týče počtu nově příchozích, odpověď ležela v rozdílnosti samotného cíle, který si dali na jedné straně vojáci a na straně druhé pracovníci organizace. Pracovníci UNRRA se snažili více, aby se do chodu tábora začali co nejdříve zapojovat samotní obyvatelé, celkově to znamená, že nechtěli tábor pouze organizovat a řídit, chtěli naučit rezidenty, aby si uměli pomoci sami. S tím souvisí i další plán reorganizace a to je vlastní místní vláda. Důvod k tomu byla jednoduchý. Spravovat centrum, kde bydlelo v jeden čas až několik tisíc obyvatel, maximálně 10-13 zaměstnanci bylo celkem obtížné, vezme-li se v potaz také jazyková bariéra mezi pracovníky UNRRA a lidmi z nejrůznějších koutů světa. V každém centru se tak volili respektovaní zástupci každé národnostní skupiny. Později se také volil z lídrů jeden šéf, který odpovídal za veškeré aktivity v centrech a byl v neustálém styku s pracovníky UNRRA či s vojenskými představiteli okupačních zón. Dále byla ustanovena místní policejní a požární jednotka a v neposlední řadě soud. Legitimita tohoto soudu byla sporná, ale UNRRA pracovníci se raději v tomto ohledu drželi stranou. Bylo dovoleno tomuto soudu řešit veškeré menší přečiny či porušení pravidel a ukládat tresty od menších (jako např. žádné cigarety, práce navíc) až po ty závažnější tresty (např. uvěznění

na pár dní v místním detenčním zařízení). Větší přečiny byly pak řešeny před oficiálním vojenským soudem. V roce 1947 by se dalo říci, že každý obyvatel shromažďovacího centra byl více méně schopen se postarat sám o sebe a blízké bez velké pomoci a vnějšího dozoru.

Součástí práce UNRRA pracovníků byl i dohled nad vzděláváním a odbornými tréninkovými programy a rozvoj sociální péče a odpočinkových aktivit. Lidé byli od začátku netrpěliví co se týče výuky jejich dětí v duchu národních tradic. Bez žádného dlouhého plánování byly založeny téměř v každém centru základní a někde i střední školy. Brzy se však objevil další problém a to, kde sehnat učitele a školní pomůcky (zj. texty a knihy). Pracovníci organizace se snažili, ale jejich aktivity na tomto poli byly také dost omezeny kvůli faktu, že v USA narůstal silný odpor k tomu, aby UNRRA finance byly určeny v táborech pro vzdělávací i třeba náboženské účely. UNRRou vyškolení učitelé pendlovali mezi tábory, texty opisovali sami, učebnice se připravovaly narázově a dle potřeby. UNRRA pomáhala se samotnou organizací všech těchto školek a škol, kde také probíhaly speciální vyživovací programy pod její záštitou. Nicméně, řes všechny tyto nesporné zásluhy, to byli hlavně samotní uprchlíci, kteří se zapojovali nejvíce do vzdělání svých dětí. Mezi sebou začali vybírali schopné jedince, kteří po zaškolení zastávali posty učitelů a správců, či jakýchsi ředitelů jednotlivých škol. Co se týče starších studentů, německé univerzity rezervovaly 10 % volných míst právě pro studenty z řad displaced persons, jejichž předchozí vzdělání bylo přerušeno válečným konfliktem. Největší zájem byl tradičně o studium medicíny, které bylo nabízeno německými univerzitami v Heidelbergu, Marburgu, Erlangenu a rakouskými v Štýrském Hradci a Innsbrucku. Upřednostňovali se ti studenti, jejichž studium před válkou bylo již v pokročilejší fázi. Těmto studentům byla zaopatřena veškerá péče od vojenské správy dané zóny za administrativní pomoci organizace UNRRA.⁹⁶

Samotní uprchlíci s pomocí kanadských pracovníků organizace pak organizovali jednu univerzitu se sídlem v Mnichově (UNRRA University). Univerzita sídlila přímo v centru města ve vědeckotechnickém muzeu. Výuka začala již po létě v roce 1945 a zaměřila se prvně pouze na výuku jazyků v podobě schůzek intelektuálně zaměřených obyvatel center spíše než v podobě organizovaného přednášení. Oficiálně byla prohlášena za univerzitu až v únoru následujícího roku.

---

⁹⁶ NA, k č. 56, svazek Zahraniční obchodní tisk, inv. Č. 119, Report of the Director General to the Council, for the period 1st October 1945 to 31st December, Washington DC, 1946, s. 35

V době největší popularity měla až na 2000 studentů.⁹⁷ UNRRA prvně univerzitu podporovala, ale jen do doby, kdy bylo po vnějším tlaku na vyšších místech organizace v Londýně rozhodnuto, že se jednalo o „antirepatriční“ aktivitu⁹⁸, tzv. akt permanence, což nebylo primárním úkolem organizace v zajišťování uprchlíků. Bylo dále přísně nařízeno z ústřední štábu organizace UNRRA, aby se zaměstnanci zdržovali jakýchkoli podobných aktivit, na které se hledělo jako na překročení pravomocí terénních pracovníků.⁹⁹

Primárním úkolem mělo zůstat zajištění repatriace a případné školení či trénink, který měl nápomoci v zemi původu se rychleji dostat do procesu poválečné obnovy. Časově kratší workshopy tak dostávaly podporu, jako tomu bylo např. u tzv. Baltského studijního centra se sídlem v Hambrugu, které dostalo schválení vedení organizace a veškerou pomoc od britských představitelů okupační zóny. UNRRA se zaměřila hlavně na odborné školicí tréninky. Prakticky ve všech centrech organizovala odborné programy, školení a workshopy, vedla specializované školicí střediska, do kterých mohli chodit jedinci ze všech shromažďovacích a uprchlických center. Školicí střediska v centrech byla většinou zaměřená buď na profese jako krejčí, výrobci obuvi, různí opraváři, tesaři, specialisti na radiová a telegrafní zařízení, apod. UNRRA zajišťovala instruktory, školicí materiály, pomůcky, ale i stroje, na kterých si mohli jedinci práci trénovat. Ve venkovních školicích centrech se lidé mohli účastnit dlouhodobých či krátkodobých kurzů se specializací na řízení nákladních vozidel, na údržbu a správu železnic, navigaci či námořní odborník. Některé kurzy byly pro všechny jedince jakékoli národnosti, jiné byly zaměřeny jen na určité národnostní skupiny, jako např. kurz na údržbu a opravu tratí byl speciálně určen pro Poláky, kteří byli po návratu do vlasti okamžitě zaměstnáni u železnic. Kurz navigace a námořního inženýrství byl zase primárně určen pro příslušníky baltských států. Podobně byly také ustanoveny doplňující kurzy a tréninky, vedené odborníky, pro zdravotní sestry a doktory, kteří díky válce ztratili kontinuitu ve své profesi. A podobně jako školy byla v každém centru zřízena zdravotní střediska či menší nemocnice, specializovaná zdravotní zařízení se nacházela v Mnichově a

---

⁹⁷ Holian, Anna, Displacement and the Post-war Reconstruction of Education: Displaced Persons at the UNRRA University of Munich, 1945–1948, in *Contemporary European History*, Cambridge, May 2008, Vol.17, Issue 2., s. 168.

⁹⁸ Monograph L.Doughty, Camp activities, welfare and Employment, p. 61, in Woodbridge, G., UNRRA, s. 525.

⁹⁹ Armstrong Reid, S., Murray, D., *Armies of Piece, Canada and UNRRA Years*, University of Toronto, 2008, s. 171.

Belsenu. Jak dobře fungoval tento systém ukazovala celkem vysoká úroveň zdraví vzhledem ke stravovacím a ubytovacím podmínkám.

Vedle podpory vzdělání a zaškolování UNRRA dbala v táborech také na rekreační složku každodenního života. Podporovala obyvatele center ve sportu a umění. Skoro v každém centru se nacházel malý divadelní soubor, složený opět z dobrovolníků z řad obyvatel. V některých centrech se nacházelo tehdy velmi oblíbené kino. Co se týče sportu, velmi populární byl fotbal, box a plavání, pro které byly ve vybraných centrech vybudovány malé plavecké bazény. Lidé pořádali soutěže mezi jednotlivými centry, byla také organizována fotbalová liga. Účast na podobných aktivitách fungovala obdobně jako aktivní účast na chodu center, lidem pomáhala na moment se odprostit od tragické minulosti a žít alespoň chvíli znovu normální život.

Přesto, že UNRRA figurovala ve všech složkách každodenního života v centrech jako podporovatel či organizátor, je třeba zdůraznit, že to vše byla zásluha hlavně samotných obyvatel, samotných ‚displaced persons‘, kteří se po určitém období apatie přirozeně začali zajímat o život okolo a po všech tragických zážitcích se chtěli sami co nejrychleji vrátit k normálnímu životu, od práce až po aktivní odpočinek a kulturu.

Pátrání po ztracených osobách

Organizace poprvé začlenila tuto agendu mezi svůj ostatní plánovaný program již během schůze 5.7. 1945 s tím, že plnou odpovědnost převezme během následujících měsíců s konečným datem 1.10. 1945. Pro tento účel byl zřízen v americké okupační zóně Central Tracing Bureau = dále CTB (Ústřední pátrací úřad), jehož první ředitelem se stal plukovník Bowring. V jednotlivých zónách v poválečném Německu, Rakousku a částečně i v Itálii byly zřízeny tzv. Zonal Tracing Bureau (Zonální pátrací úřad) a v jednotlivých státech pomocné menší kanceláře – National Tracing Bureau (Národní pátrací úřad). Původně CTB sídlil ve Frankfurtu, ale v listopadu 1945 byl přijat návrh generálporučíka Sira Fredericka E.Morgana na přestěhování CTB do města Arolsen. Toto hesenské město bylo vybráno ze strategických důvodů, leželo v centrálním Německu s dobrou dostupností do všech ostatních zón, navíc nebylo takovým způsobem zničeno spojeneckým bombardováním jako ostatní města, ve městě se tak zachovaly větší komplexy budov s dobrým telefonním a telegrafním spojením. Bylo smloueno, že organizace bude pátrat pouze po těch osobách, kterým bylo možné podle smluvních dohod poskytnout pomoc organizace. Z

počátku se pátrací program rozjížděl velmi pomalu kvůli značnému nedostatku kvalifikovaných pracovníků a adekvátního vybavení. Centrální plánovací úřad zpočátku disponoval pouze pěti zaměstnanci, tento počet se navýšil do podzimu 1945 na 34 zaměstnanců doplněných o šest zaměstnanců ze skupiny Class II. (lokální zaměstnanci) a 18 pomocných zaměstnanců z řad samotných *displaced persons*. Přesto byl tento počet nedostačující a vedení kanceláře bojovalo jak o navýšení personálu, tak i o vhodnější prostory, odostatek zařízení a technického vybavení, s jehož pomocí by personál dokázal adekvátně reagovat na neustále se zvyšující příliv práce.¹⁰⁰

Ke konci roku 1945 CTB obdržel okolo 63 000 žádostí o pátrání po pohřešované osobě či osobách, z toho stihl do konce roku kvůli nedostatku personálu zpracovat pouhých 14 000 případů. Také národní pátrací úřady a úřady v jednotlivých zónách Německa obdržely okolo 10 200 žádostí, z nichž se ke konci roku zpracovalo 3600 žádostí.¹⁰¹ V dubnu roku 1946 již CTB obdržel přes 100 000 žádostí a v následujícím květnu bylo vyřízeno okolo 53 tisíc žádostí.¹⁰² Některé žádosti byly vyslyšeny, v lednu 1946 se kancelář rozrostla, celkem 80 zaměstnanců pracovalo v jejich řadách a do konce roku se tento počet ještě navýšil o dalších 17 lidí, vedle těchto mezinárodních pracovníků, CTB zaměstnával také 194 místních. Agentura také vyřizovala nespočet vzkazů a pátrání iniciovaných od samotných obyvatel uprchlických center. I k tomuto účelu pomáhalo personálu CTB na 100 vyškolených obyvatelů těchto center. Původně byla tento Úřad vybudován hlavně pro potřebu obyvatel DPs center pod správou organizace při hledání příbuzných a přátel. S nárůstem práce přerostla kancelář v roce 1946 ve známý úřad s mezinárodním významem. Národnostní složení zaměstnanců CTB a celková agenda názorně ilustruje zdůrazňovaný pilíř organizace UNRRA – internacionalismus. Jen k říjnu 1945 přišly agentuře CTB písemné dotazy z 22 různých zemích s prosbou o pátrání po pohřešovaných 61 různých národností a po mnoha ztracených lidech bez národnosti. V samotné kanceláři pak byli zaměstnáni lidé ze 13 různých zemích, kteří vedle angličtiny ovládali dohromady 19 dalších jazyků, které využívaly denně ve své práci.

---

¹⁰⁰ Arolsen Archives, Central Tracing Bureau I. descriptions of duties and instructions, 12.07.1945 - 12.12.1947, reference code 8323029, creation date : 1945-07-12 - 1947-12-12, složka Extracts from historical surveys, s. 11.

¹⁰¹ Arolsen Archives, Central Tracing Bureau I. descriptions of duties and instructions, 12.07.1945 - 12.12.1947, reference code 8323029, creation date : 1945-07-12 - 1947-12-12, složka Extracts from historical surveys, s. 95.

¹⁰² NA, f. UNRRA, k. 56, Zahraniční obchodní tisk, inv. č. 119, Report of the Director General to the Council, for the period 1 april to 30 june 1946, s. 37.

Repatriace a přesídlení

Samotné repatriace těchto lidí více než na samotné organizaci záviselo ze začátku (po dobu roku 1945 a začátek roku 1946) spíše na činnosti jednotlivých vlád, které musely připravit nějaký plán a schválit návrat či imigraci ‚displaced persons‘. Až na pátém zasedání Rada organizace (srpen 1946) opravňovala její podvýbor k tomu určený k pomoci a podpoře repatričních akcí. Avšak i tato pomoc spočívala ze začátku pouze v administrativním a technickém zázemí plánovaných akcí. Neschopnost předání či alespoň sdílení pravomocí spočívalo především v nejasnosti, která osoba přesně má být repatriována a která přesídlena. Zejména se na tento problém naráželo v případě německých ‚Pobalt’anů‘, tzv. Volksdeutsche a německých vojáků zbavených svých povinností z nejrůznějších důvodů (tzv. Discharged soldiers), válečných zajatců a nepřátelských uprchlíků vč. Již jednou neúspěšně repatriovaných. Termín Volksdeutsche zahrnoval volně zejména Sudetské Němce, polské a jugoslávské Němce. Tzn. Sice skupiny lidí, kteří byli během války nějakým způsobem a z určitých důvodů způsobených válkou přemístěni ze svých domovů, na druhou stranu byli ale považováni všeobecně za sympatizanty nacistického režimu. Někteří z nich se přihlašovali přímo k německé národnosti a po válce bylo nejasné, zda li jsou pořád občany bývalých zemí, které jim dávaly statut – eligibility, tedy oprávněnosti na pomoc a asistenci organizace UNRRA . Pomoc se tak jevila dle litery zákona a všech směrnic, ale zcela proti duchu organizace.

Jako další z problematičtějších skupin se dále jevila skupina uprchlíků – emigrantů, kteří až s blížícím koncem války či dokonce po válce utekly ze zemí jako je Polsko, Jugoslávie, Bulharska, Maďarska, Rumunska. Směřovali do Německa, Rakouska či Itálie, kde se snažili uplatnit nároky vyplývající ze statutu ‚displaced persons‘. Z větší části se jednalo o Židy, se kterými UNRRA sympatizovala, avšak dle všech rezolucí a dohod byla organizace autorizována pomoci pouze příslušníkům OSN, kteří byli přemístěni v průběhu války, nebo příslušníkům bývalých nepřátelských států, kteří byli ve své vlasti nepřítelem perzekuováni. Ani jeden těchto statutů nepasoval na poválečné uprchlíky. Rada organizace se dodatečně rozhodla zařadit všechny Židy bez rozdílu do skupiny mající automaticky nárok na pomoc. Samozřejmě, pokud se nezjistily

závažné důvody, pro které by byla pomoc nelegitimní.¹⁰³ Tak byl vyřešen problém Židů, zbývajících museli dokázat, že byli během války diskriminováni či vnitřně (tzn. Na území své vlasti) pronásledováni.

Dalším zjevným problémem, který se musel řešit až za běhu, byli lidé, kteří byli již jednou repatriováni (především Poláci), ale rozhodli se opět vrátit do Německa (v menší míře do Rakouska) a žádat znovu o statut ‚displaced person‘. V těchto případech se rozhodlo, že ten, kdo se již jednou vrátil do země původu, nebude považován již dále za osobu legitimní obdržet pomoc od organizace UNRRA.

V průběhu roku 1945 musely probíhat diskuse i nad menšími skupinami lidí, tak jak se vynořovaly nové a nové žádosti o pomoc. Např. Bylo nejasné, zdali by měli být do seznamu oprávněných na pomoc zahrnuti i lidé, kteří museli uprchnout nebo byli přesídleni z Etiopie v důsledku anexe Itálií. Někdy nastaly paradoxní situace, kdy např. Z rodiny byl oprávněn na pomoc pouze manžel, ale jeho žena už stejnému statutu nepodléhala. V každé zóně spravované spojenci se k těmto problémům stavěli odlišně. V americké zóně to bylo víceméně o vzájemné dohodě, pokud se přeci jen objevil nějaký nejasný případ, tak se určilo, že rozhodnutí vojenských představitelů bude platit nad rozhodnutím pracovníků organizace.

Ačkoli veškerá pravidla byla nastavena, UNRRA se snažila každý případ krátce projednat individuálně před přijetím či odmítnutím do centra. Před počátkem repatričních akcí se opět muselo posuzovat, kdo bude a kdo ne repatriován. Samotné vedení organizace si uvědomovalo plně následky dlouhodobého pobytu v uprchlických táborech na duši člověka a jeho schopnosti. Bylo naprosto zřejmé, že lidé budou více užiteční v zemích svého původu a plně tak podporovalo repatriace lidí, kteří primárně nebyli v žádném konfliktu s vládou své vlasti. A stejně tak jako organizace i vlády samotné usilovaly o co nejrychlejší návrat těchto lidí. Tyto repatriace se organizovaly lehce a byly více méně otázkou jen času a peněz na transport. Velká část uprchlíků, bývalých vězňů koncentračních táborů a nuceně nasazených, se tak díky této pomoci vrátilo hned v prvních měsících po osvobození. Uvádí se, že do podzimu 1945 se jen z Německa úspěšně

---

¹⁰³ Kochavi, Arieh, J., *Post-Holocaust Politics, Britain, The United States, & Jewish Refugees, 1945—1948*, University of North Carolina Press 2001, s. 140.

navrátilo přes 5 miliónů všech lidí patřící pod kategorii „displaced persons“. A ve sledu následných pěti měsíců bylo připraveno na návrat dalších více jak 300 tisíc lidí.¹⁰⁴Následně však tento trend rapidně klesl. Příčina se jevila v nevyřešených národnostních, politických, náboženských a u některých i osobních problémech na jedné straně a na straně druhé uvědomělá možnost jasnější a lepší budoucnosti v jiné zemi než v zemi původu. Vše bylo navíc do jisté míry zkresleno různými zdroji informací z těchto zemí.

Napříč Evropou byly menší či větší skupiny lidí, u kterých to bylo více méně nereálné, že by byly repatriovány do původních vlastí (Polští Ukrajinci, Židé), byť dle teoretických pravidel tyto lidé měli být repatriováni s ostatními. Počítalo s tím, že bude repatriována většina Poláků a Jugoslávců. Nastávaly ale přitom zmatky a problémy, kdy např. Polská vláda trvala na tom, že se mají striktně oddělit Poláci od polských Ukrajinců, ve kterých po té přetrvával strach, že by mohli být po repatriaci do Polska přemístěni do Sovětského svazu. Snažili se tak skrýt identitu a vydávat se za Poláky. Motivy skrývající se za neochotou být repatriován u většiny lidí pobaltských národů a Jugoslávců byly víceméně politické, u lidí židovského původu převládal strach z perzekuce. Naopak mezi národy, kde prakticky nebyl větší problém s repatriací, se mohli počítat Francouzové, Lucemburčané, Belgičané, lidé ze Skandinávie a Dánové, obdobně hladce s občasnými výjimkami šly repatriace u Čechoslováků, Řeků a Italů.¹⁰⁵V polovině roku 1946 „tvrdé jádro“ displaced persons neochotni k repatriacím jenom v Německu tvořili cca: Židé (50 tis.), Baltové (180tis.), Sověti (6tis.), Jugoslávci (24tis.), skupina neidentifikovatelných a mix různých národů (60tis.), navíc ještě Poláci rozdrobeni napříč Německem, jejichž odhad se v roce pohyboval okolo 300 tis., ale u kterých se stále ještě doufalo, že většina z nich bude do konce roku 1946 ochotna být repatriována.¹⁰⁶Tím, jak vzrůstala neochota „tvrdého jádra“ lidí k repatriacím v druhé polovině roku 1946, tím více narůstal tlak představitelů okupačních správ na zaměstnance UNRRA tento problém řešit. V této době se konala řada konferencí, kde se tyto nechtěné repatriace řešily. Generální ředitel přišel dokonce s návrhem, který již před tím schválil americká vláda, na zajištění

---

¹⁰⁴ NA, f. UNRRA, k. 56, inv. č. 119, zahraničně obchodní tisk, Report of the Director General to the Council for the period 1 april to 30 june 1946, s. 36

¹⁰⁵ NA, f. UNRRA, k. 56, inv. č. 119, zahraničně obchodní tisk, Report of the Director General to the Council for the period 1 april to 30 june 1946, s. 36

¹⁰⁶ NA, f. UNRRA, k. 56, inv. č. 119, zahraničně obchodní tisk, The Report of the Director General to the council for the period 1st. April til 30st June 1946, s. 33

potravinových a životně důležitých přidělů na dobu 60 až 90 dnů těm lidem z americké, britské, francouzské zóny, které přijmou repatriaci. Organizace se také musela okamžitě zbavit všech svých pracovníků, kteří podporovali a zastávali se z různých důvodů lidi, kteří repatriacím vzdorovali. V centrech se začala vydávat a šířit periodika, nejprve od UNRRY, posléze i periodika z původních zemí, které měly za úkol podporovat repatriace. A naopak muselo být akceptováno, že UNRRA nedovolí šíření periodik, vydávaných skupinami ve shromaždištích, které se jevíly jako opoziční k ustanoveným vládám v původních zemích repatriantů.

Navzdory všem snahám ale repatriace lidí, kteří zůstávali v táborech i v druhé polovině roku 1946, prakticky ustaly. Bylo čím dále více zřejmé, že pro tyto lidi repatriace není možným řešením. Generální ředitel organizace UNRRA v této době rozeslal dopisy různým členům vlád v Evropě a Americe, ve kterých se na ně obracel s žádostí o jejich pohled na možné přemístění těchto zbylých ‚displaced persons‘ jako imigrantů. Tehdy kladně (léto 1946) odpovědělo jen pár zemí jižní Ameriky, které nabídly přesídlení několika stovkám uprchlíků, celkově byla ale tato akce brána jako neúspěch. Naděje na nějaké větší přemístění zbylých displaced persons v tuto chvíli padly. V pozdějším čase se opět vynořila otázka řízené migrace práceschopných do průmyslově silných regionů, které po válce pocítily nedostatek pracovní síly. V roce 1947 se v Dolní sněmovně (House of Commons) Velké Británie řešila otázka výběru práceschopných lidí, kterým se mohla nabídnout možnost přestěhování za prací do Velké Británie. Poslanci měli tehdy zájem především o ženy, které by pracovaly v sociální sféře jako pečovatelky a pomocné síly v nemocnicích.¹⁰⁷ Na 5. Zasedání Rady organizace UNRRA byla přijata rezoluce č. 99, kde byl kladen hlavní důraz na akceleraci problému posledních možných repatriací ale hlavně na transfer odpovědnosti za zbylé tábory s jejich obyvateli na již zmíněnou nově vytvořenou IRO, organizaci pro uprchlíky při OSN.¹⁰⁸ Před transferem veškeré odpovědnosti na IRO, provedli představitelé okupačních zón ve spolupráci s organizací UNRRA screening obyvatel táborů, který měl vyloučit všechny osoby, které i nadále zůstávaly v táborech neoprávněně. Nejintenzivnější screening probíhal v britské okupační zóně, kde se jím podrobilo až ke 47 tis. Obyvatel, z nichž okolo 11 tis.

---

¹⁰⁷ NA, F. UNRRA, k. 53, zahraniční obchodní tisk, Parliamentary debates, House of Common, official report, 28th Jan 1947, s. 9.

¹⁰⁸ NA, F. UNRRA, k. 59, inv. č. 119, zahraničně obchodní tisk, A Compilation of the Resolutions on Policy UNRRA, rezoluce 99., s. 6.

Bylo prohlášeno za neoprávněné k péči pod statutem ‚displaced person‘. Do konce června 1947 bylo z tohoto počtu 5,311 lidí vyloučeno z center.

V průběhu roku 1947 se začalo s protahovaným přemísťováním osob. Z britské zóny bylo již v dubnu 1947 přemísťováno 13,385 obyvatel center pro displaced persons do Velké Británie v rámci zaměstnaneckého programu (Westward Ho program), který se posléze vztahoval i na obyvatele center DP v britské zóně Rakouska. Podobným směrem šla i Belgie, která se zavázala přijmout okolo 15tis. Lidí z americké a 20 tis. Z britské okupační zóny (do konce prvního čtvrtletí do Belgie odcestovalo 13 200 lidí z americké zóny) a Francie, která přijala x;plán přijmout až na 50 tis. Lidí jako budoucí zaměstnance a dělníky. Menší počty lidí odešly na jaře 1947 do Brazílie, která také projevila zájem o nerepatriované uprchlíky. UNRRA a v závaznosti na ni IRO zahájila obdobná jednání se zeměmi jako je Kanada, Nizozemí, Norsko, Argentina, Venezuela o přijetí zbylých obyvatel těchto center.

5.kapitola

Poválečné období Rakouska 1945 – 1946

Západní země v čele s USA přes všechny pochybnosti o jeho budoucnosti měly velký zájem na okamžité legální, administrativní a ekonomické oddělení Rakouska od Německa, ustanovení nezávislého státu a denacifikaci společnosti a hospodářství. Jeden z mnoha důvodů byla i strategická geografická poloha Rakouska. Spojenci tak navazovali na Moskevskou doktrínu, jeden z výsledků Moskevské konference ministrů zahraničních věcí v roce 1943, díky které bylo Rakousko označeno za první z Hitlerových obětí (Moskevská doktrína- Opferdoktrin)¹⁰⁹ a umožnila tak o poznání lepší výstupní statut pro poválečné Rakousko. O druhé části tohoto prohlášení, kde se hovoří o spoluodpovědnosti rakouského obyvatelstva a objasnění statutu oběti či viníka po skončení války s přihlédnutím k vojenskému odporu vůči nacionálně-socialistickému režimu, se často po roce 1945 mlčelo. Tato pozice měla z hlediska mezinárodního práva zabránit tomu, aby republika platila reparace a aby se odškodnění především židovského obyvatelstva mohlo omezit pouze na restituce ztrát majetku.¹¹⁰ Vesměs již na počátku osvobození se tak rozhodlo, že Rakousko bude nést náklady okupace země, zároveň však země bude zbavena jak nároku na reparace tak i povinnosti část z nich zaplatit. Západní představitelé se obávali, že schopnost splácet Rakouska reparace by velmi negativně ovlivnilo životaschopnost procesu obnovy ekonomiky země.¹¹¹

Nad rozdíl od Německa byla tak v Rakousku vcelku velmi brzy dosazena provizorní vláda vedená Karlem Rennerem, sociálním demokratem a prvním státním kancléřem z roku 1918. Již v této době bylo jasné, že nově vzniklá republika se zřídá jakéhokoli mezinárodně-právního následnictví vůči nacionálně-sociálního režimu a že nechce převzít žádnou politickou či morální zodpovědnost za zločiny nacistického teroru. Aby dosáhla co největší legitimacy,¹¹² bylo

---

¹⁰⁹ Celý text lze najít na FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES (dále jen FRUS): DIPLOMATIC PAPERS, 1943, General, Volume I, annex.6., s. 761.

¹¹⁰ Rathkolb, Oliver, Hlavní trendy v rakouské zahraniční politice po roce 1945, in: Na rozhraní věků, Rakousko a Československo po roce 1945, Praha 2005, s. 299.

¹¹¹ FRUS, Diplomatic papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany Vol. III., 740.00119 Control (Austria)/1-1145. Memorandum by the Department of State [Washington, January 1. , 1945] Economic Treatment of Austria - Summary.

¹¹² V této době byla otázka možnosti voleb ještě více než předčasná, v Evropě se ještě bjovalo a hned po skončení války bylo Rakousko okamžitě rozděleno na 4 okupační správní celky.

rozhodnuto o koalici, kde měla zastoupení všechna hlavní politická uskupení a dvě místa patřila nezávislým.¹¹³ Kromě Karla Rennera seděli ve vládě i Leopold Figl, Adolf Schärf, Johann Koeplinger. Dne 27. dubna 1945, kdy byla vyhlášena nová vláda za předsednictví Rennerova, byla také vydána Proklamace o nezávislosti Rakouska na Německé říši. Tento den je dnem „zrození“ druhé rakouské republiky. Jedna z nejdůležitějších věcí bylo potvrdit legitimní ústavní statut vlády, k čemuž dopomohlo schválení ústavního zákona ze 13. května 1945 o možnosti ustanovení provizorní vlády s nejvyšší výkonnou mocí až do doby ustanovení vlády ustanovené na základě svobodných voleb. Co se týče počátku ekonomické obnovy, vláda byla podporována sovětskými vládními představiteli, kteří paradoxně začali ve stejné době naplno plánovat hospodářskou exploataci sovětské zóny. Již v tuto chvíli bylo jasné, že získat důvěru Spojenců, navzdory proklamacím vlády o nastolení demokracie, pořádku a klidu, nebude zase až tak jednoduché. Zejména představitelé Velké Británie a USA měli obavy z toho, že provizorní vláda byla dosazena celkem bez jakékoli větší konzultace s USA a Velkou Británií a velkou nedůvěrou nebudilo ani to, že Karl Renner byl prakticky od svého příjezdu do Vídně v častém kontaktu se Sovětskými činiteli a pochybovali o tom, že by ve svém vysokém věku mohl být nějakým aktivním plně kompetentním předsedou nezávislé vlády¹¹⁴ (nutno podotknout, že v tomto ohledu neprávem). Přes prvotní nedůvěru však spojenci uznali, že v tomto období je Rennerova vláda tou nejlepší koalicí, jakou bylo v té době možné sestavit.¹¹⁵

V této době je již velmi evidentní vzrůstající nedůvěra mezi Sovětskými představiteli a představiteli západních zemí. Vítězné mocnosti tak začaly prakticky ve stejné době, kdy se formovala provizorní vláda, plánovat okupační správu země. V polovině dubna bylo otevřeno ve městě Portici v Itálii školící středisko pro americké a britské politické a vojenské úředníky, kteří byli určeni pro budoucí správu Rakouska. Smlouva o vymezení okupačních pásem v Rakousku byla podepsána 4. července 1945, kdy se vlády USA, SSSR, Velké Británie a provizorní vláda Francie dohodly s ohledem na Moskevskou deklaraci, že Rakousko by mělo být osvobozeno od

---

¹¹³ 4 místa ve vládě patřila sociálním demokratům, 4 místa lidovcům, 3 místa komunistům a dvě nezávislým.

¹¹⁴ FRUS, Diplomatic papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany Vol. III., 740.00119 Control (Austria)/1-1145., The Ambassador in the UK (Winat) to the secretary of State [London, April 30., 1945].

¹¹⁵ FRUS, Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume I, 740.00119 (Potsdam)/5-2446, NO. 268 recognition of an Austrian Government Satisfactory to all allied governments, str. 334 <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv01/d268>

Citace ze dne 14.2.2014.

německé nadvlády a společně deklarovaly přání nezávislého a svobodného Rakouska.¹¹⁶ Samotná Vídeň byla rozdělena na čtyři pásma pod správou každé z velmocí a jedno tzv. Mezinárodní pásmo ve středu města pod společnou správou všech velmocí.¹¹⁷ Spojenci uznali Rakousko de jure jako stát¹¹⁸ a zavázali se jednat o uzavření Státní smlouvy (de facto mírové, ale vzhledem k okolnostem smlouva nemohla nést tento název). Všechny rakouské orgány podléhaly Spojenecké komisi, která se skládala ze spojenecké rady, výkonného výboru a štábů jmenovaných čtyřmi dotčenými vládami. Do kompetence Spojenecké komise spadaly mnohé pravomoce, jak v politické tak i v hospodářské oblasti. Šlo například o demilitarizaci a odzbrojení Rakouska, o otázku válečných zajatců, o otázku přítomného německého majetku a tak dále. Spojenecká rada se skládala ze čtyř vojenských komisařů jmenovaných dotčenými vládami. Tito komisaři byli zároveň nejvyššími veliteli okupačních sil v Rakousku. Spojenecká rada se měla scházet jednou za deset dní či dříve na žádost kteréhokoli ze členů. Předsednictví se mělo střídat a rozhodnutí měla být jednomyslná.¹¹⁹ Spojenecká rada měla tak iniciovat plány a přijímat rozhodnutí o hlavních vojenských, politických, hospodářských a jiných otázkách týkajících se Rakouska jako celku. Primárně se tak zavázala dosáhnout oddělení Rakouska od Německa a připravit cestu k uskutečnění svobodných voleb. V srpnu dorazili do Vídně představitelé západních mocností. Spojenecká rada po prvním setkání vydala prohlášení, že její kontrole podléhají veškeré úřady v zemi. Zároveň byla potvrzena intence držet se Moskevské deklarace o ustanovení nezávislého a demokratického Rakouska. Největší urgenci spatřovala rada v eliminaci válečných důsledků, v ekonomické rehabilitaci a unifikaci.

Po obsazení Rakouska armádami spojenců se začalo ukazovat, do jaké míry obsazení má vliv na jednotu země. Paradoxně bylo jednodušší dojet z Vídně do ČSR než z Vídně do Salcburku. Podle jakého principu bude Rakousko rozděleno, bylo dohodnuto neformálně již v dubnu.¹²⁰

---

¹¹⁶ FRUS, Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Postdam Conference), 1945, Volume I., Agreement on Zones of occupation and control machinery, occupation of western zones and Vienna, čl. 278 s. 347.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv01/d268>

citace ze dne 14.2. 2014.

¹¹⁷ Hiscocks, Richard – Wildgans Anton, The Rebirth of Austria, Oxford University Press, 1953, s. 37.

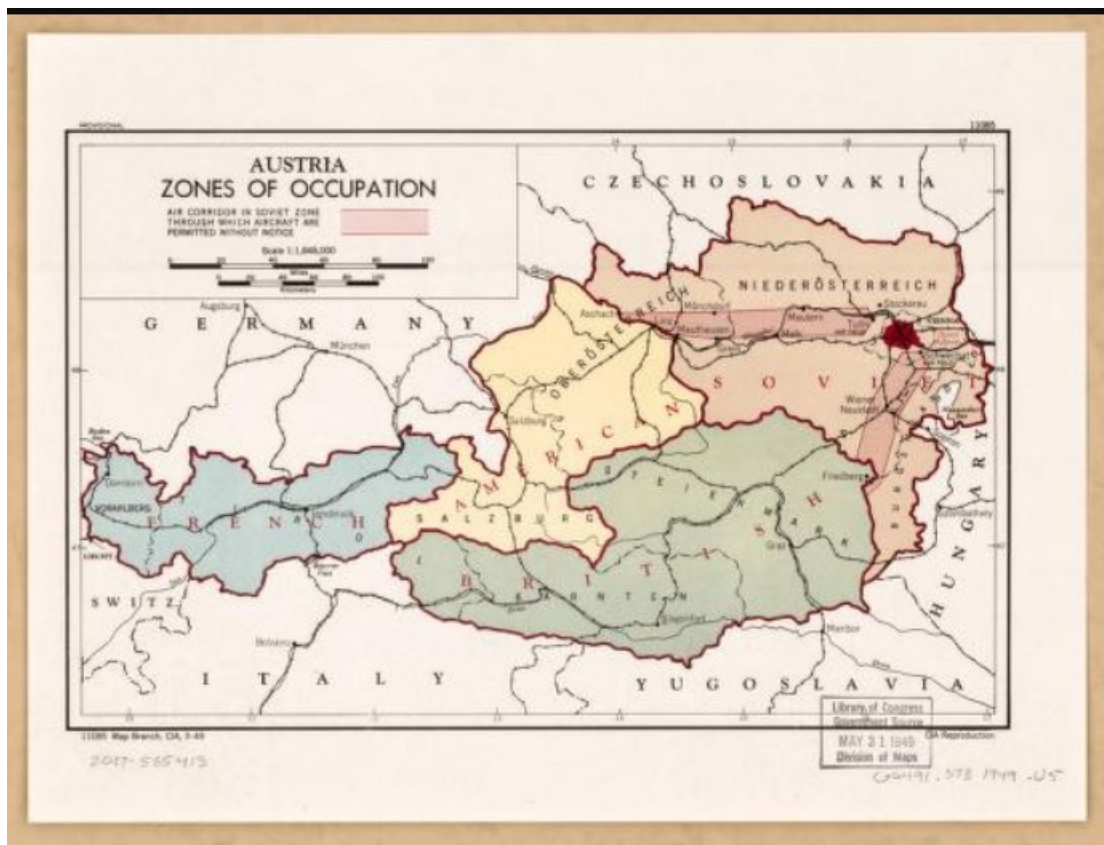
¹¹⁸ Veber Václav, Dějiny Rakouska, Praha 2002, s. 553.

¹¹⁹ FRUS, Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Postdam Conference), 1945, Volume I., Agreement on Zones of occupation and control machinery, occupation of western zones and Vienna, čl. 278 s. 347.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv01/d268>

citace ze dne 14.2. 2014

¹²⁰ FRUS, Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, Volume III, 740.00119 EAC/4-445: Telegram The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to

Zdroj: Austria, zones of occupations, United States. Central Intelligence Agency. Map Branch, cartographer, [Washington, D.C.] : CIA, [1949].

- sovětská zóna: Dolní Rakousy, Burgenland, Horní Rakousy (části ležící severně od Dunaje)
- americká zóna: Horní Rakousy (části ležící jižně od Dunaje), Salcbursko, malá část severního Štýrska.
- britská zóna: Korutany, většina Štýrska, Východní Tyrolsko.
- francouzská zóna: Vorarlbersko, Severní Tyrolsko.
- okresy Vídně byly rozděleny mezi mocnosti, výjimkou byl první obvod neboli Vnitřní Vídeň, která byla pod kontrolou spojeneckého velitelství)

V politické, ale i v hospodářské oblasti se velmi výrazně projevovalo, jak se vyvíjely vztahy mezi velmocemi. Sovětský svaz neskrýval své ambice a k Rakousku, oproti prohlášení ve smlouvě o okupačních pásmech z července, se choval jako k poraženému státu, kdy se zejména

---

the Secretary of State ze dne 4.4. 1945 <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v03/d28> Citace ze dne 15.2. 2014.

soustředil na to, aby ze svého vítězného tažení získal vše, co by SSSR částečným způsobem kompenzovalo velké ztráty a ekonomické škody z válečného období. Mezi jinými státy, které Rusové osvobodili, se jejich pozornost právě upřela na sovětské okupační pásmo v Rakousku, které, jak již bylo zmíněno, zahrnovalo Burgenland, Dolní Rakousy a Horní Rakousy na sever od Dunaje. Vzhledem k tomu, že Rakousko hrálo důležitou roli v nacistické ekonomice před a během války, existovalo v těchto východních částech mnoho velkých a bohatých podniků. Zejména ropné pole v Dolních Rakousích patřila kolem roku 1945 mezi nejvýkonnější ropné podniky v celé Evropě.¹²¹ Rudá armáda jednala rychle, aby využila své okupace Rakouska pro maximální ruský prospěch. Byly vytvořeny speciální týmy NKVD, které přicházely po Rudé armádě s cílem zužitkovat, rozebrat a odvézt do SSSR celá vybavení rakouských továren. Mimo tato tovární zařízení zabavily týmy také velké množství nákladních vagonů, které použili na převoz. Tyto mechanické, bezmyslenkovité a nahodilé aktivity trvaly jen několik měsíců, než si sovětský vůdci uvědomili potřebu efektivnějšího a systematictějšího způsobu tohoto ekonomického vykořisťování. Počátkem srpna 1945 byla na základě jednání mezi nejvyššími představiteli vítězných mocností zveřejněna Postupimská dohoda. Jeden z bodů této dohody uznal sovětský nárok na německý přepravitelný majetek jako náhradu jejich ztrát.¹²²

Stejná nároky byly také dohodnuty pro spojence v západní zóně. Sovětský svaz, který byl nejvíce zdevastován po druhé světové válce, dostal další kompenzaci (vedle reparací z jejich okupační zóny) ze západních zón. Ta zahrnovala 15 % využitelných a plně funkčních průmyslových zařízení a 10 % průmyslových zařízení, která jsou pro poválečnou mírovou ekonomiku méně důležitá. Definice německého majetku však byla v této dohodě nejednoznačná a tato nejednoznačnost se později ukázala jako zásadní problém, neboť poskytla Rusům dostatek prostoru, aby využili svých nároků na reparace v maximální výši. V důsledku toho byla poválečná rakouská ekonomika fakticky paralyzována.¹²³ Rusové se totiž nerozpakovali ve velké míře exploatovat rakouský průmysl. Jejich výklad byl jednoznačný, to, co patřilo Němcům nebo mělo německé investory v roce 1945, je válečná kořist, která patří vítězům. I dle postupimské dohody z

---

¹²¹ Karner, S., Stehlík, M., Laussegger, A., Lesiak, P., Česko- Rakousko, rozdělení-odloučení-spojení, sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy 2009, Jihlava 2009, s. 15.

¹²² Final Documents, Foreign Relations of the United States : diplomatic papers : The conference of Berlin (The Postdam Conference), 1945, s. 1383.

(URL k této citaci: <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1945Berlinv02>)

¹²³ Österreichische Staatsarchiv, The Sunday Times, January 20, 1946, box č.. 17 ll. Pol. 1946, s. Ö3 – 1946, r. č. 110.477.

roku 1945 připadl tehdejší německý majetek vítězům na pokrytí válečných reparací. Sověti se nejprve soustředili na tzv. úseky rakouského hospodářství, o které měli největší zájem. Po prvotní chaotické exploataci přišli se systematictější postupem, když se pokoušeli sloučit velké podniky jako akciové společnosti (včetně ropných polí v Matzenu a Zisterdorfu a DDSG – Donaudampfschiffahrtsgesellschaft, v té době nejvýznamější lodní společnost působící na Dunaji). Navrhované uspořádání pro akciové společnosti bylo překvapivě docela jednoduché a Sovětskému svazu by poskytlo: a) zásoby surovin a produktů pro rekonstrukci a obnovu v Sovětském svazu b) možnost plně využít svůj nárok na reparace v okupované zemi podle vlastního výkladu. Sovětský svaz projevil první známky zájmu o začlenění rakouských ropných polí do akciových společností už v červenci v roce 1945 a hned začali vyjednávat o této možnosti s rakouskou vládou. Navzdory své silnější pozici Sověti nebyli úspěšní. Podle Molotova za neúspěchem stál zejména tlak Britů a USA, kteří naznačili, že v případě souhlasu nepodpoří dočasnou Rennerovu vládu.¹²⁴ Sovětský svaz v Rakousku tedy nemohl zřídit akciové společnosti, tak jako se to podařilo Sovětům v Rumunsku a Maďarsku, kde Postupimská dohoda také akceptovala německá aktiva jako součást sovětských reparací.

Nejprve byli tedy Sověti nuceni se chovat opatrně v otázce německého majetku (tak jak to bylo zakotveno v Postupimské dohodě). Neúspěch ve vyjednáváních o akciových společnostech však tuto zdrženlivost zlomil a Sověti se rozhodli využít Postupimskou dohodu (zejména část týkající se německých aktiv) ve svůj prospěch. Západní spojenci se pokusili dosáhnout kompromisu ohledně definice „německého majetku“, která by byla přijatelná pro všechny. Sovětský svaz však odmítl jednání a dále trval na tom, že tento termín je již dobře definován. Místo vyjednávání připomínali spojencům podíl viny a sdílenou odpovědnost Rakouska za válečné útrapy.¹²⁵ Velký vliv na přistoupení sovětského velení k agresivnějšímu postupu v reparační otázce měly výsledky listopadových voleb, které byly zase do velké míry ovlivněny otrěsným chováním sovětských vojáků k civilnímu obyvatelstvu. Sovětské vedené po celou dobu války udržovalo morálku vojáků prostřednictvím protiněmecké nenávistné propagandy, která vzhledem ke genocidnímu chování Osy v SSSR silně rezonovala s řadovými vojáky. Protiněmecká

---

¹²⁴ Bader, William B., *Austria between East and West 1945 -1955*, Stanford University Press, California, 1966, s. 113.

¹²⁵ FRUS, *The British of Commonwealth, Western and Central Europe 1946*, Austria, s. 311, URL: <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v05/reference/frus.frus1946v05.i0015.pdf>

indoktrinační kampaň podněcovala násilné chování sovětských vojáků vůči civilistům. V Rakousku sovětští vojáci spáchali stovky tisíc sexuálních útoku, vražd, loupeží, a krádeží.¹²⁶

První svobodné poválečné volby se konaly 25. listopadu 1946. Nacistické strany měly oficiální zákaz k účasti na volbách a jelikož nebyla vytvořena žádná strana reprezentující tento názor, ÖVP tak mohla monopolizovat protilevicový tábor. Voliči drtivě podpořili obě dvě demokratické strany, kdy ÖVP získala téměř 50 % hlasů a 85 křesel v Národní radě a SPÖ obdržela 45 % hlasů a 76 křesel. KPÖ utrpěla výraznou porážku, když získala pouhých 5 % hlasů oproti očekávaných 25 %. Tato porážka byla navíc podpořena silnou legitimitou voleb, kdy se hlasování účastnilo 94 % z celkových 3 400 000 oprávněných voličů. V Národní radě byla, Vokanclérem Leopoldem Figlem zachovala trojkoalici, přičemž KPÖ dostalo nepříliš důležité ministerstvo elektrifikace. Komunisté byli ohromeni porážkou, kterou nikdo nečekal, komunistický ministr Ernst Fisher připustil jako jeden z důvodů porážky sovětskou agresivní okupaci.¹²⁷ V prosinci parlament zvolil Karla Rennera za prezidenta republiky. Nová vláda dala jasně najevo demokratické zásady, s čímž rostla podpora od západních spojenců a zároveň nepřátelství SSSR.

Po neúspěšných jednáních Sovětský svaz zintenzivnil své akce a za první oběť nové strategie v únoru 1946 padla společnost DDSG. Sovětská delegace, která již získala kontrolu nad Dunajem, se objevila v kanceláři DDSG a s okamžitou platností oznámila úplně sovětské vlastnictví společnosti.¹²⁸ Po 14. únoru zaslal rakouský kancléř oficiální stížnost ke Spojenecké radě, která následně požadovala od Sovětů vysvětlení. Maršál Koněv opět k argumentaci použil Moskevskou deklaraci, tedy její druhou část hovořící o rakouské zodpovědnosti za účast ve válce. Navzdory všem pokusům a snahám o opak se Sovětům podařilo nejen upevnit kontrolu nad Dunajem od Lince až po jeho deltu, ale také dali jasný signál, co od nich Rakousko může

---

¹²⁶ Majstorovic V., The Soviet Occupation of Austria, How Soviet occupation policy in Austria took shape warrants more attention. URL k citaci (20.9. 2023) <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/soviet-occupation-of-austria#:~:text=According%20to%20one%20estimate%2C%20in,not%2C%20although%20it%20was%20similar.>

¹²⁷ FRUS DIPLOMATIC PAPERS, 1945, EUROPEAN ADVISORY COMMISSION, AUSTRIA, GERMANY, VOLUME III, The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Secretary of State, Vienna, November 27, 1945 <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v03/d462> Citace ze dne 23.4.2015.

¹²⁸ Kromě finančních prostředků uložených ve vídeňských bankách, lodí a loděnic a jejich příslušenství v Linzi a Pasově. FRUS, The British of Commonwealth s. 313. <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v05/reference/frus.frus1946v05.i0015.pdf> Citace ze dne 1.3. 2014.

v budoucnu čekat.¹²⁹ Přesto i po této citelně ztrátě pro rakouské hospodářství doufala rakouská vláda v zahájení možného nového dialogu se Sověty, který by pomohl chránit rakouské zájmy. Západní spojenci i Rakousko zdůrazňovali potřebu ekonomické soběstačnosti Rakouska, která by podpořila budoucí nezávislost Rakouska a která by byla podlomena, pokud by Sověti pokračovali ve své politice.¹³⁰ Zároveň Ministr zahraničních věcí Karl Gruber napsal dopis J. D. Kiselevovi, sovětskému politickému vůdci v Rakousku, kde žádal vysvětlení konfiskace společnosti DDSG. Odpověď od Kiseleva vybudila optimistické naděje, že by Sověti mohli být ochotní dále vyjednávat ohledně DDSG.

Brzy se ale ukázalo, že jediné o čem chtějí dále diskutovat je sovětsko-rakouská obchodní dohoda a dříve navrhované akciové společnosti. Naléhání na uzavírání akciových společností by Rusům dalo určitou legitimitu oproti přímé konfiskaci, což si Rakouská vláda uvědomovala a proto ve vyjednávání nepokračovala. O několik měsíců později se ale naplnily černé scénáře, když nový sovětský komisař pro Rakousko – generál L.V. Kurasov vydal zákon č. 17 (ke dni 27. června 1946), kterým se v „souladu“ s Postupimskou konferencí konfiskoval veškerý německý majetek v sovětské okupační zóně, tedy rozsáhlé sítě ropných polí, dolů a lehkého a těžkého průmyslu, které měly tvořit základ sovětské extrateritoriální enklávy v sovětské okupované zóně Rakouska.¹³¹ Tento rozsáhlý komplex zaměstnával tisíce Rakušanů a skládal se ze tří velkých organizací: 1) SMW (Sowjetische Mineralölverwaltung – Sovětský ropný úřad) zahrnující ropná pole 2) USIA (Upravlenie Sovetskim Imuščestvom v Avstrii – Správa sovětského majetku v Rakousku) – skupina různých koncernů a podniků a 3) DDSG (Donaudampfschiffahrtsgesellschaft – Dunajská paroplavební společnost) ovládající Dunaj v sovětské okupační zóně. V reakci na to iniciovala americká vláda v čele s Henrym Trumanem deklaraci, která uváděla, že se USA zřeknou všech nároků na německý majetek v rámci reparací v jejich okupační zóně.

---

¹²⁹ Bader, William B., *Austria between East and West 1945 -1955*, Stanford University Press, California, 1966, s. 115.

¹³⁰ FRUS, <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1946v05/reference/frus.frus1946v05.i0015.pdf>, s. 357
Citace ze dne 18.2. 2014.

¹³¹ Eminger, S., Ernst Langthaler, *Sowjets, Schwarzmarkt, Staatsvertrag, Stichwörter zu Niederösterreich 1945-1955*, St. Pölten, 2005, s. 243.

Paradoxně chování sovětské okupační správy k německému majetku urychlilo proces zestátnění v Rakousku, což mělo zabránit přístupu Sovětského svazu k německému majetku.¹³² Rusové však s prováděním zákona o zestátnění ve své okupační zóně nesouhlasili a bývalý německý majetek tak zůstal pod správou tzv. USIA, což byla Správa sovětského majetku ve východním Rakousku (Verwaltung des Sowjetischen Eigentums im östlichen Österreich). USIA byl rozsáhlý průmyslový komplex zahrnující přibližně 300 podniků s asi tak 40 000 zaměstnanci,¹³³ který se choval zcela nezávisle na rakouských zákonech a vytvářel základnu pro komunistické potřeby Sovětského svazu. Pro vlastní lidi a vybrané skupiny obyvatelstva často prodával zboží v jiných, nižších cenách. Bylo tak jen otázkou času, kdy se rozhoří mezi bývalými spojenci hospodářský spor.

---

¹³² Zákonným podkladem byl 1.zákon o zestátnění přijatý 26.7. 1946, který se týkal 71 podniků v oblasti železničních hnutí, kovo zpracujícího průmyslu, ropy a výroby průmyslu. Byl přijat hlasy všech poslanců v Národní radě.

¹³³ Veber, Václav, Dějiny Rakouska, s. 558.

6.kapitola

UNRRA a Rakousko

Hospodářská situace v Rakousku po druhé světové válce byla katastrofální. Byla zničena více než třetina železnic, polovina lokomotiv a vagónů, deset procent všech bytů. V roce 1945 navíc byla sklizena jen polovina zemědělské produkce ve srovnání s předválečným rokem 1937, což mělo za následek snížení denního kalorického příjmu na občana z válečné taxy 2000 kalorií na pouhých 1200 kalorií denně, který ale často v některých oblastech ani nebyl dodržen a situace na mnoha místech byla kritická.¹³⁴ Jen pro srovnání v Československu byl v podobné situaci nedostatek potravin také snížen příděl na dospělého člověka a to na 1350 kalorií denně.¹³⁵ Každé kroky obnovy však byly velmi oslavovány. Např. již na konci dubna se podařilo zprovoznit několik tramvajových spojů ve Vídni, na počátku května vyjel první vlakový spoj z Vídně směrem na Klosterneuburg a dokonce začalo velmi omezeně pracovat i poštovní spoje. obnova zničené země šla každopádně velmi obtížně a pomalu. Na konci války v Rakousku byl výrazný nedostatek surovin oproti nadbytku peněz. Velké netermínované a spořicí vklady byly nahromaděny. V oběhu bylo větší množství měn, hlavně říšských marek a částečně vojenských šilinků vydávaných spojeneckými úřady.

Velmi zatěžující pro státní pokladnu byla povinnost platit výdaje na pobyt okupačních vojsk na rakouském území. Uvádí se, že skoro 30 % státních příjmů šlo na pokrytí těchto výdajů (odkaz)

V listopadu 1945, hlavně z podnětu Velké Británie a Spojených Států, bylo naléháno na Radu organizace o okamžité zahájení činnosti v Rakousku. Možnost eventuální pomoci UNRRA Rakousku bylo ale již projednáváno souběžně se vznikem Spojenecké správy. Ze začátku (duben 1945) bylo více méně ujednáno, že UNRRA se v Rakousku bude týkat pouze operace Displaced persons.¹³⁶ Brzy se však ukázalo, že situace rakouského obyvatelstva byla velmi špatná, zejména vyživovací program byl naprosto nedostačující a Rakousko se v oblasti výživy stávalo víceméně

---

¹³⁴ UN archives, Austria Mission, S- 1432, b.s-0527, f. s-1452, no.8067 Incoming Cable UNRRA London to Washington, s. 2.

¹³⁵ Chmela, Leopold, Hospodářská okupace, s.106.

¹³⁶ FRUS, Diplomatic papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, Vol.III., 740.00119 Control (Austria)/4-2345, the US Political Adviser on Austrian Affairs (Erhardt) to the Secretary of State [Caserta, April 23., 1945].

závislým na hospodářské pomoci. Na počátku roku 1946 tak sílil tlak na organizaci, aby co nejdříve začala s distribucí dodávek i na rakouské území. Původně se uvažovalo o začátku programu mise UNRRA ke dni 1. března 1946, ale Správa organizace UNRRA a Spojenecká komise souhlasila s urgentní žádostí o povolení menšího programu nejn nutnějších položek jako je obilí, zdravotnický materiál, nákladní vozy a uhlí. Všechny tyto dodávky byly přerozděleny z programů pro ostatní členské země UNRRA či jako pomoc od sousedních států, a šly především do nejpotřebnějších oblastí francouzské a sovětské okupační zóny.

V průběhu prvních měsíců 1946 probíhala pak jednání o uzavření smlouvy mezi organizací UNRRA a Rakouskem.¹³⁷ Již na počátku jednání se odsouhlasila podmínka, že UNRRA dodávky budou distribuovány pomocí národního distribučního systému bez ohledu na okupační pásma a jejich hranice. Za základ pro jednání o smlouvě se vzala smlouva uzavřená v únoru 1945 mezi československou vládou a organizací UNRRA¹³⁸ a přes všechny překážky byla nakonec mezi správou UNRRA a rakouským ministrem zahraničních věcí dne 5. dubna 1946 uzavřena smlouva o zřízení Mise UNRRA na území Rakouska. Smlouva s Rakouskem musela zase zahrnovat v různých sekcích mimořádné pasáže, které definovaly vztahy mezi třemi subjekty v rámci celé akce – mezi civilní vládou, okupačními mocnostmi a misí UNRRA.

První měsíce fungování Mise byly narozdíl od československé strany naprosto chaotické, větší část personálu Mise byla stále na cestě a navíc se objevovaly stále evidentnější problémy v oblasti tzv. *displaced persons*. Šéf Mise UNRRA se až do září 1947 musel stát i hlavním organizátorem operace *displaced persons* na rakouském území a starost o lidi v uprchlických táborech se stala na čas hlavní náplní práce Mise UNRRA. Tato situace trvala několik měsíců a bránila hladkému rozjezdu transportu a distribuce dodávek. Až teprve po pátém zasedání Rady v srpnu 1946 se rozhodlo začít řešit tyto úkoly samostatně a nezávisle.

Tak jako v Československu vznikl i tady úřad, který koordinoval spolu s Misí UNRRA transport, uskladňování a distribuci zásilek. Představitelé okupačních správ se zúčastňovali pravidelně porad jako pozorovatelé. Program UNRRA po celou dobu její působnosti v Rakousku narážel na nejrůznější problémy způsobené roztržitou spoluprací mezi čtyřmi okupačními

---

¹³⁷ FRUS, 1946, The British Commonwealth, western and Central Europe, Volume V., 840.50 UNRRA/1–1246, Memorandum of Conversation, by Mr. George C. McGhee, Special Assistant to the Deputy to the Assistant Secretary of State for Economic Affairs (Thorp), [Washington, January 12., 1946].

¹³⁸ ÖSW, karton BKA, UNRRA 1946-48, složka malá Zahl 464 U, dokument Austrian Operation. 12th March 1946

velmocemi a provizorní vládou. Představitelé okupačních správ se v rámci Spojenecké komise sice snažili v rámci možností spolupracovat, ale přece jen každý prezentoval potřeby své okupační zóny jako přednější a preferovali obnovu okupační zóny nad obnovou Rakouska jako celku.

Samotná práce Mise a úřadu UNRRA začala seznamem nejpotřebnějších požadavků. Jako nejdůležitější rys celého seznamu se ukázala být stále markantnější potřeba pravidelných potravinových dodávek. Požadavek spojenecké armády na nejrůznější typy zboží v přibližné hodnotě asi 300 miliónů amerických dolarů přesahoval reálné možnosti organizace UNRRA. Později na základě druhého zasedání Rady UNRRA a celkového rozpočtu organizace byla určena suma 64 miliónů amerických dolarů¹³⁹. Jen pro srovnání Československu, jež bylo po válce v lepší hospodářské situaci, UNRRA přiznala zprvu program dodávek v hodnotě 275 miliónů dolarů. Tento program byl sice později snížen z oficiálního důvodu značného progresu Československa v obnově a rehabilitaci na 261 337 400 dolarů, rozdíl je to i tak značný. Jeden z hlavních důvodů bylo to, že pomoc v rámci UNRRA byla Rakousku přiznána v době, kdy se prakticky již začalo mluvit o jejím konci z důvodu finančního vyčerpání.

Z celkového rozpočtu určeného pro Rakousko celých 44 % připadlo na potravinové dodávky, po 25 % na průmyslové a zemědělské dodávky a zbývající část rozpočtu na zdravotnický materiál a ošacení.¹⁴⁰ Po všech odhadech se ale ukázalo, že i přes velké procento potravinových dodávek UNRRA není schopna pomoci zajistit denní dávku na dospělého člověka na evropský průměr – 2000 kalorií. I přes navýšení potravinových dodávek a jiných bylo jasné, že hlavním úkolem Mise UNRRA zabránit hladovění obyvatelstva.

Nakonec v průběhu programu dorazily potravinové dodávky v hodnotě 81 206 600 dolarů, z nichž celých 37 292 400 dolarů připadlo na dodávky obilí a obilné produkty. Zemědělská rehabilitace obsahovala dodávky v hodnotě 18 878 600 dolarů.¹⁴¹ Většina z dodávek pro zemědělskou obnovu šla do Sovětské zóny, kde na tamějších úrodných pláních zemědělské traktory a jejich příslušenství byly využity mnohem lépe než na malých farmách v hornatých oblastech ostatních zón.

Průmyslová obnova se naplno rozběhla až od října 1946, do té doby proudily do země především potřebnější potravinové dodávky. Celkem dorazilo v průběhu průmyslové obnovy

---

¹³⁹ NA, UNRRA, kart. 53, UNRRA in Austria, s.5 a Woodbridge, George, UNRRA, VOLUME II, Parminter, *UNRRA Mission to Austria*, s. 303.

¹⁴⁰ a Woodbridge, George, UNRRA, VOLUME II, Parminter, *UNRRA Mission to Austria*, s 303.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 306.

dodávky dosahující hodnoty 6 492 400 dolarů.

Původní rozpočet 2 milióny dolarů na zdravotnickou obnovu byl splněn z 80 %. Z toho více jak polovina dodávek (především vitamíny, kojenecké potřeby, příkrývky) byla určena pro lidi z řad displaced persons.

Ošacovací program a obuv představovaly nejmenší část všech do Rakouska směřujících UNRRA dodávek. Protože bylo za války Rakousko včleněno do německého přidělového systému, lidé měli k dispozici pouze obnošené šatstvo a obuv. Prioritou organizace UNRRA v této oblasti bylo nahrazení těchto obnošených, často již nepoužitelných oděvu. Z dodávek převládala surová bavlna, příze a kůže za účelem výroby nové obuvi a ošacení. Celková hodnota dodávek v této oblasti byla 1 789 400 dolarů. Distribuční mechanismus byl v základech stejný pro všechny typy přichozích zásilek. Přes 70 % zboží určené pro Rakousko bylo vyloďeno v Terstu, kde bylo přijato vládními zástupci a posíláno vlakovou dopravou do Vídně. Na začátku působení Mise neexistoval žádná jednotná distribuční síť pro celou zemi, neboť každá okupační správa používala vlastní systém pro svoji zónu.

Vláda a Spojenecká rada pověřila poloveřejné asociace velkoobchodníků a Importní Společnost založením filiálek napříč celým územím, které měli na starosti distribuci zboží pro malovýrobce. Veškeré jídlo bylo prodáváno za vládou kontrolované ceny zejména nezemědělskému obyvatelstvu, což představovalo téměř většinu.

O ukončení celosvětového programu UNRRA a o tom, co bude případně následovat, začaly diskuse na světovém fóru už v polovině roku 1946, tedy ještě dříve než se samotná akce rozběhla v Rakousku. V té době byl ředitelem Fiorello La Guardia.¹⁴² Skončení programu se mělo podle něj v Evropě očekávat koncem roku 1946 a na Dálném východě na jaře 1947, přestože všechny země nepřetržitě oznamovaly své požadavky. Finanční prostředky organizace byly pomalu zcela vyčerpány. Navíc na konferenci Správy UNRRy v létě 1946 v Ženevě oznámily Spojené státy, největší dodavatel v rámci UNRRA, že už nebudou poskytovat další příspěvky. Podle státního podtajemníka by se měly státy místo dosavadní pomoci snažit získat podíl na světovém obchodě.¹⁴³ Protože některé země nepokročily tolik v obnově, pokračovaly v žádosti o prodloužení pomoci či modifikaci programu. Spojené státy i Velká Británie byly pro ukončení pomoci. Na této konferenci Správy organizace UNRRA v létě 1946 tak vznikly dva tábory, jeden byl pro

---

¹⁴² NA, Fond MZV – VA, karton č. 1025, článek z Národního osvobození ze dne 25. 7. 1947.

¹⁴³ NA, Fond MZV – VA, karton č. 1025, článek ze Svobodných novin ze dne 9. 8. 1946.

pokračování, druhý pro ukončení pomoci. Rokovalo se také o tom, jaká organizace nahradí organizaci UNRRA, zda to bude OSN, jak to navrhoval kanadský delegát,¹⁴⁴ či nějaká nově vzniklá mezinárodní organizace.

Tak jako v Československu i v Rakousku mise skončila v červnu 1947. Ke konci činnosti Mise se její šéf vyjádřil k práci slovy: „*Není nejmenších pochyb, že Rakousko vděčí za přežití v krušných poválečných letech právě organizaci UNRRA.*“¹⁴⁵ Jakkoli zná jeho slova nadneseně, faktem zůstává, že i přes veškerou snahu okupačních správ a rakouské vlády zajistit výživu obyvatelstva by některé oblasti bez pomoci UNRRA značně strádaly. Víceméně zajišťovali armádní představitelé jednotlivých okupačních zón výživu v rámci nejnужnějšího, aby se předešlo úplnému hladovění. Díky programu UNRRA byla zemědělská produkce zvýšena a základní průmyslová odvětví nastartována tak, že byla schopna opětovné výroby.

V rámci UNRRA byla také známa činnost C.A.R.E. (Cooperative for American Remittances to Europe), což byla organizace 22 různých náboženských a krajanských charitativních spolků (jedním ze spolků byla i American Relief for Czechoslovakia, který podporoval československé uprchlíky v USA už během války, ale po roce 1945 se pomoc koncentrovala hlavně pro obyvatele osvobozeného území). C.A.R.E. byla platformou, jež umožňovala krajanům a příbuzným v USA zasílat balíčky osvobozeným Evropanům. Systém fungoval tak, že lidé v USA zaplatili organizaci jednotnou cenu 10 dolarů a C.A.R.E. poslala do Evropy příbuzným standardizovaný balíček, který vážil okolo 22 kg a obsahoval jídlo buď pro 10 lidí na jeden den, nebo pro jednu osobu na 10 dní. Balíček obsahoval konzervovaná a sušená jídla a na přání také tabák a mýdlo.¹⁴⁶ Uvádí se, že do Československa mezi léty 1946 až 1950 přišlo takových balíčků okolo 170 tisíc.

V roce 1946 C.A.R.E. také stejně jako UNRRA začala působit i na území Rakouska. V době, kdy rakouské obyvatelstvo trápil hlad, byly C.A.R.E. balíčky mezi lidmi velmi populární oproti Československu, kde vinou antiamerické propagandy C.A.R.E. upadla v zapomnění. V Rakousku byla oblíbena natolik, že byla dokonce vládou v roce 1951 nominována na Nobelovu cenu míru.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ NA, Fond MZV – VA, karton č. 1025, článek z Lidové demokracie ze dne 13. 8. 1946.

¹⁴⁵ Woodbrigde, Gerogre, UNRRA, II. VOLUME, s. 320.

¹⁴⁶ NA, f. AMZV-výstřižkový archiv, k. č. článek ze dne 22. 11. 1946 Práce.

¹⁴⁷ <https://www.care.org/about-us/our-history/>

Citace ze dne 9.8. 2022.

Prvních 10 balíčků do Rakouska poslal sám prezident Henry Trumen a adresoval jej přímo Karlu Rennerovi.

3				C COOPERATIVE FOR A MERICAN R EMITTANCES TO E UROPE, INC.				NEW YORK REMITTANCE NO. 9 3 8 3		3	
A NON-PROFIT ORGANIZATION 50 BROAD STREET - NEW YORK 4, N. Y.				AUSTRIAN SERIAL NO. 1 8 4 8							
DATE		ZONE		PACKAGE		AMOUNT					
6/5/46		Austria		10		150.00					
DELIVER PACKAGE TO		GROUP: To the head of State of Austria for distribution to 10 needy people.				THIS IS YOUR AUTHORITY TO ARRANGE FOR DELIVERY OF C.A.R.E. FOOD PACKAGE TO THE PERSON SPECIFIED HEREIN.					
		INDIVIDUAL:				PACKAGE RECEIPT					
DONOR		Hon. Harry S. Truman President of the United States of America				DATE 25. Juli 1946		Signature: Dr. Karl Renner			
						NAME		Signature: [illegible]			
CHIEF OF MISSION COPY											

Pramen: Empfangsbestätigung Dr. Karl Renners. ISB Staff photo. Wien: Österreichische Nationalbibliothek, 25/07/1946. Schwarz und Weiß. Receipt poslaný prezidentem Trumanem k nahlédnutí:
https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/55c09dcc-a9f2-45e9-b240-eaef64452cae/82a231a7-3890-4951-bc38-b68ec5d5f52c/Resources#7b53d5ed-66d9-4954-9ab9-c9bf94392191_en&overlay
 Citace ze dne: 8.8. 2022.

Do Rakouska nakonec přišlo mezi léty 1946 až 1955 okolo 1 miliónu CARE balíčků. Pomoc od organizace C.A.R.E. byla nejprve myšlena jako pomoc krajanům, příbuzným či blízkým, ale brzy se začaly objevovat balíčky, které měly být zaslány různým anonymním příjemcům. V poukazu pro balíček byli uvedeni anonymní adresáti typu “*hladový občan*”. Často se také stávalo, že v americké okupační zóně Rakouska byli američtí vojáci svědky utrpení a hladovění a tak iniciovali zaslání balíku do různých rodin, se kterými přišli do styku. C.A.R.E. byla mezi lidmi v Evropě velmi oblíbená, a to nejen mezi příjemci, ale i v USA, kde zprávy o utrpení lidí v osvobozené Evropě vyvolal vlnu solidarity. neboť se jednalo o přímou pomoc, která také dílčím způsobem pomohla k ekonomické obnově Rakouska, byť tedy pouze ve vyživovací oblasti obyvatelstva.

7.kapitola

Hospodářská situace v Evropě 1946-1947

Dosud neexistuje jednotný názor, zda Evropa v roce 1947 setrvala v natolik katastrofálním stavu, v jakém ji prezentovali politici obhájcí Maršalova plánu při jednání o budoucí podobě tohoto plánu. Spíše naopak, hodně historiků se přiklání k názoru, že mimo okupačních zón v Německu a v Rakousku, kde hospodářský růst byl brzděn pobytem okupačních vojsk a komplikován faktických bezvládím, byl v Evropě touto nastartován přirozený proces ekonomické obnovy a růstu. Jako nejzásadnější problém se jevil zejména dolarový nedostatek a kulminující komunistické snahy o změnu politického směřování v různých evropských zemích. V USA si uvědomovali důležitost silných evropských ekonomik pro americký obchod. V tomto období USA měly velmi vysoký čistý export, který pořád ještě plynul z naléhavých potřeb zahraničí pro dovoz zboží. Celkový vývoz zboží ze Spojených států (včetně tedy hlavních programů v rámci ekonomické obnovy Lend-Lease a UNNRY) vzrostl z 3,4 % hrubého národního produktu v roce 1939 na 4,9 % ve druhém čtvrtletí roku 1946, v první polovině roku 1947 dokonce toto číslo vzrostlo až na 6,6 %. Na druhé straně dovoz klesl z 2,7 % v roce 1939 na 2,3 % v druhém čtvrtletí roku 1946.¹⁴⁸ Velký objem čistého exportu byl umožněn prostřednictvím vládní pomoci, která se odvíjela od politických rozhodnutí vlády USA. I hrubý národní produkt měl po válce stále zvyšující tendenci, jak ukazuje tabulka:

---

¹⁴⁸ UN, Department of Economic Affairs, Economic Report, Salient Features of the World Economic Situation 1945-1947, New York 1948, s. 37 a 41.

Hrubý národní produkt a disponibilní příjem v USA v letech 1946-1947			
	2.čtvrtletí 1946	4.čtvrtletí 1946	1.polovina 1947
	v mld. dolarů		
Hrubý národní product	197	218,6	226,1
zisk před zdaněním	17,2	18,8	22,8
Vládní převodní platby, vč. čistého úroku placeného vládou.	15,6	14,3	14,7
Dividendy	5,4	5,9	6,3
ostatní položky	28,4	32,5	32,7
osobní příjem	172,4	187,5	191,6
osobní daň a nezdaněné odvody	18,7	19,5	21,3
disponibilní příjem	153,7	168	170,3
disponibilní příjem jako procento HNP	78%	76,8 %	75,3 %

Zdroj: UN, Department of Economic Affairs, Economic Report, Salient Features of the World Economic Situation 1945 -1947, New York 1948, s. 41-42.

Čistý export začal klesat až ve třetím čtvrtletí 1947 a to v důsledku světového nedostatku dolaru, což bylo stále větším problémem pro většinu evropských zemí. Americká vláda pocítovala, že razantní pokles čistého exportu USA by mohl být znamenat problém.

V Evropě oproti tomu nepanovaly zdaleka ještě podmínky, které by značily normální stav ekonomiky. Ukázalo se, že válka byla natolik destruktivní, že proces poválečné obnovy bude trvat delší dobu. Evropa se musela vyrovnávat nejen se samozřejmými důsledky války, jako jsou obrovské lidské ztráty fyzická destrukce průmyslového, železničních a zemědělských zařízení, ale i musela čelit i méně viditelné devastaci, která nebyla na první pohled zřejmá a jejichž důsledky se daly těžko přesně odhadnout. V průmyslovém a dopravním sektoru bylo velké množství zařízení velmi zastaralých, protože se zanedbala jejich údržba během války. Pracovní kapitál evropského průmyslu byl na konci války výrazně redukován. Produkční kapacita obyvatelstva byla snížena v důsledku válečného vyčerpání, podvýživy i v důsledku ztrát technických znalostí. Vyhlazovací praktiky nacistického Německa měly za následek nedostatek kvalifikovaných a profesionálních odborníků, do práce tak přicházela mladší generace postrádající potřebné pracovní zkušenosti.¹⁴⁹ Za těchto všech okolností se produktivita práce snížila na 40 až 50 % předválečné

¹⁴⁹ UN, Department of Economic Affairs, Economic Report, Salient Features of the World Economic Situation 1945 -1947, New York 1948, s. 128.

úrovně.¹⁵⁰ Zničení evropských měst a následné snížení životní úrovně obyvatelstva se promítlo do poklesu národních důchodů v jednotlivých zemích. Uvádí se, že reálný národní důchod Polska a Rakouska byl v roce 1946 na pouhých 50 % předválečné úrovně, národní důchod Finska, Řecka, Maďarska, Itálie, Jugoslávie byl lehce nad touto úrovní – na přibližných 60 % své předválečné úrovně. U Československa se uvádí, že dosáhlo 75 % úrovně a Francie, Nizozemsko a Bulharsko přibližně 80 % úrovně. Skandinávské státy (vyjma Finska) a Švýcarsko dosáhly přibližně stejné úrovně, jakou měly před válkou.¹⁵¹

Zemědělská, ani průmyslová výroba byla nedostačující, což mělo dopad na životní úroveň obyvatel, která byla stále hluboko pod předválečnou úrovní a ani podstatná částka ze všech dosavadních programů poválečné obnovy nebyla dostatečná k obnovení hospodářství na takovou úroveň, která by umožnila zemím Evropy soběstačnost. Evropské země trpěly následky války, která narušila zemědělskou strukturu a zemědělský kapitál – půda, zařízení, dobytek a rostliny – byl ve velké míře zdevastován a zastaralý. Zemědělská obnova byla velmi pomalá i v důsledku světového nedostatku zásob pro zemědělskou výrobu. Také počasí v roce 1946, kdy v mnoha zemích panovalo extrémní sucho a nepříznivé povětrnostní podmínky, bylo pro zemědělskou výrobu velmi limitující. Snížení úrody bylo způsobené i dalším faktorem, že v celé Evropě bylo nedostatečné množství organického i chemického hnojiva a pole během války tak zaostávala kvůli nedostatečné údržbě. V důsledku těchto faktorů drasticky poklesla živočišná a rostlinná výroba. V této době byla tak většina evropských zemí závislá na dovozu potravin, který byl ale opět velmi omezený kvůli světovému nedostatku potravin a nedostatku devizových zásob.¹⁵²

Velkým problémem pro celou Evropu byl špatný dopravní systém, kdy evropský systém vnitrozemské dopravy byl poničený zčásti bombardováním a vojenskými operacemi, zčásti nadměrným používáním a nedostatečnou údržbou. Mnoho železničních mostů, uzlů, nádraží, signalizačních systémů a dalších zařízení bylo zničeno nebo vyžadovalo generální opravu. Vozový park se zhoršil a byl rozptýlen po celé Evropě. Silniční doprava poklesla a v některých zemích téměř přestala, protože vozový park byl silně redukován nebo zkonfiskován německou armádou, a doprava byla také ovlivněna nedostatkem benzínu.

---

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 124.

¹⁵² Tamtéž, s. 147.

Také významná část hospodářství pracovala s dováženými surovinami, aby bylo možné nastartovat průmyslovou výrobu, která byla kromě skandinávských zemí, Velké Británie, Švýcarska a Bulharska hluboko pod předválečnou úrovní, kdy některé země nedosahovaly ani poloviny průmyslové výroby z předválečné úrovně. Nejhorší na tom byly právě okupované Německo, Rakousko, dále pak Itálie, Řecko a Jugoslávie. Každopádně výroba rychle rostla a na jaře roku 1947 byla průmyslová výroba ve většině zemí na 2/3 a více své předválečné úrovně, i když byly země, které stále za tímto vývojem zaostávaly, jako např. Itálie, Řecko, Německo.¹⁵³

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 133.

8. kapitola

Trumanova doktrína

Taková byla jen krátce nastíněná situace Evropy těsně po druhé světové válce. Ke katastrofálním podmínkám ve výživě obyvatelstva, zemědělství, hospodářství a v dopravě se přidávaly další problémy jako zdaleka nevyřešená uprchlická krize, jak to bylo popsáno v kapitole o organizaci UNRRA, nedostatek devizových zásob a neposlední řadě zvětšující se napětí mezi západními spojenci a Sovětským svazem a silící komunistické hnutí hlavně v Evropě.

V tomto období se na poli mezinárodní politiky sešlo několik událostí, které později vyústily ve vyhlášení Trumanovi doktríny a později Marshallova plánu. Britské vládě, jejichž předsedou v tuto dobu byl Clement Attlee – dlouholetý předseda Labour Party, bylo na přelomu roku jasné, že její mnohostranná angažovanost je velkou zátěží pro britský rozpočet. Navzdory veškerým výnosům z akce land-lease, navzdory mezinárodní akce UNRRA a především navzdory velkému americkému úvěru v hodnotě 3750 000 000 dolarů v roce 1946 se ekonomika Velké Británie hroutila a tamější vláda se rozhodla pro rozhodující kroky, které vedly k opuštění z některých svých tradičních geopolitických zájmů.¹⁵⁴

Rozhodnutí bylo podpořeno i kvůli velmi tuhé zimě na přelomu roku 1946/1947, která měla dopady na britskou ekonomiku v podobě ochromení těžby. Navíc Velká Británie obdržela úvěr v hodnotě 3750 miliónů od americké vlády za ne až tak velkorysých podmínek, jak se kdysi uvádělo. Úvěr byl na 50 let, úrok se pohyboval okolo 2 %, splácet se mělo začít až v roce 1950 (vláda Spojeného Království splatila celý úvěr s šestiletým zpožděním v roce 2006¹⁵⁵). K tomu musela vláda Velké Británie akceptovat podmínky multilaterálního obchodu, což potvrdila připojením se ke Všeobecné dohodě o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade – dále GATT) v roce 1947, kde základním kamenem je právě nediskriminace, která měla zaručovat otevřenější a regulérnější obchod. Vláda tak musela skončit s imperiálním preferenčním

---

¹⁵⁴ Jednalo se zejména o definitivní odchodu z Indie, o předání odpovědnosti v Palestině správě Organizace spojených národů.

¹⁵⁵ The Independent – 29.12. 2006, Britain pays off final instalment of US loan – after 61 years, URL k této citaci (22.5. 2018): <http://www.independent.co.uk/news/business/news/britain-pays-off-final-instalment-of-us-loan--after-61-years-430118.html>

celním systémem. Do té doby byla Velká Británie silně regulovanou ekonomikou. V roce 1939 byly zavedeny devízové kontroly, které po válce nebyly zrušeny. Dovoz byl omezen kvótami a licencemi. Stát dohlížel na všechny devízové transakce. Jako nejtvrdší se však jevila podmínka volné konvertibility libry k dolaru. Spojené státy doufaly, že odstranění těchto bariér bude rychlý proces a celkově to povede k ozdravení evropských trhů. Spojené státy chtěly podpořit konvertibilitu a usnadnit obchod mezi evropskými státy a USA¹⁵⁶ Velká Británie se k této podmínce závázala přijetím úvěru, ale již po pár měsících se toto rozhodnutí projevilo jako dlouhodobě neudržitelné. Ekonomika Velké Británie v takové fázi, aby se mohla otevřít globálním trhům. Ostatní země okamžitě začaly shromažďovat libry ve snaze je směnit za tehdy nejžádanější měnu – dolary. Velká Británie, resp. Bank of England musela jen v roce 1947 vydat 4,1 miliardy dolarů, zatímco v roce 1946 to bylo jen 900 miliónů.¹⁵⁷ Toto bylo udržitelné jen po dobu, kdy Velká Británie čerpala z úvěru. Jakmile musela použít zlaté rezervy, musela vláda volnou směnitelnost k dolaru v srpnu 1947 plně pozastavit, obnovena byla až v roce 1958.

V únoru 1947 Velká Británie také oznámila, že je hospodářsky natolik vyčerpaná, že nebude moci i nadále podporovat Řecko a Turecko, které se nacházely v komplikované vnitropolitické situaci. V memorandu britské velvyslanectví ministerstvu zahraničních věcí upozorňovalo na špatné podmínky v Řecku a varovala, že pokud nezíská země prostředky, bude velmi těžké zabránit hladovění obyvatelstva a následným sociálním a politickým nepokojům.¹⁵⁸ Neposkytnutí pomoci či ignorování eskalujícího se dění ve Středomoří by pak mohlo vážně ohrozit stabilitu celého regionu. Turecko se snažilo omezit vliv Ruska v jeho tradičně zájmových oblastech, zejména co se týče kontroly strategických úžin Bosporu a Dardanely. Sovětský svaz se snažil vyvíjet tlak na tureckou vládu k určitým ústupkům smlouvy z roku 1925 a konvence z Montreaux z roku 1936, které považoval Stalin s Molotovem za překonané. Turecký autoritativní systém potřeboval hlavně modernizovat armádu, k čemuž potřeboval nemalou finanční podporu právě od Velké Británie a USA, které se na straně Turecka stavěly proti sovětským požadavkům na změnu statutu těchto černomořských úžin. V samotném Řecku pak šlo

---

¹⁵⁶ Naef, Alain, *An Exchange Rate History of the United Kingdom*, Cambridge University Press, 2022, s. 5.

¹⁵⁷ *Oxfordský průvodce Britskou politikou 20. Století*, Praha 2006, s. 426.

¹⁵⁸ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1947, THE NEAR EAST AND AFRICA, VOLUME V, The British Embassy to the Department of State URL k této citaci (ze dne 22.5. 2018) : <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d24>

o špatnou hospodářskou situaci a občanskou válku, kde Velká Británie podporovala royalisty v boji proti komunistům, kteří od roku 1946 vedli guerillové boje v horách. Řecko na tom bylo tak hospodářsky velmi špatně. UNRRA, jediná dosavadní poválečná pomoc, omezovala v této době svou pomoc a v roce 1947 přestala fungovat úplně, všechny devizové zásoby byly vyčerpány a očekávaný deficit řecké vlády se šplhal skoro ke 300 000 000 dolarům, což bylo v té době třikrát více než bylo měny v oběhu. Narůstající inflace předpovídala brzký ekonomický kolaps.¹⁵⁹

V tomto období, přesněji v lednu 1947, je do funkce státního tajemníka jmenován George C. Marshall, který se obklopil řadou odborníků, z nichž nejznámějším byl George F. Kennan, který stál v čele Politického plánovacího výboru (Policy Planning Staff). Tento výbor měl na starosti budoucí koncept americké zahraničně-hospodářské politiky. Kennan se dostal do podvědomí už dříve a to především dlouhým telegramem brilantní analýzou sovětského systému a jeho představitelů, kterou popsal v telegramu obsahujícím 8000 slov. Sovětský systém charakterizoval ani ne tak jako plod marxismu, jako spíše produkt xenofobního pohledu na svět, který je tradičně zakořeněný a tudíž instinktivní. Dále upozorňoval na antagonismus sovětského komunismu, který navzdory všem mírovým proklamacím, zůstává vůči americké kapitalistické společnosti nepřátelský¹⁶⁰.

USA si uvědomovali finanční vyčerpanost Velké Británie, únorová krize byla očekávaná, a tak prezident Harry S. Truman se svými nejbližšími spolupracovníky rozjel ihned na půdě Kongresu a v Bílém domě několikadenní vyjednávání s cílem přesvědčit, že pokud by se v tento moment Řecko a Turecko nepomohlo, komunistický vliv by se rozšířil a narušil by stabilitu v okolním regionu. Sám George F. Kennan později akceptoval závěr, ke kterému došli ostatní členové vlády, totiž, že pokud se nepodnikne něco na podporu řeckých royalistů a ostatních nekomunistických elementů v Řecko, komunisté by mohli nastolit totalitní diktaturu na Balkáně.¹⁶¹ Na případné převzetí moci komunisty v Turecko měl ale jiný pohled než H.Truman a lidé kolem něj, byť ovšem zdůrazňoval, že nepodceňuje Sovětský svaz a jeho zájem o černomořské úžiny. Uvědomoval si, že pokud se v Řecko situace nezlepší a eskalace povede ke komunistickému

---

¹⁵⁹ Ferrell, H. Robert, George C. Marshall, New York, 1966, s. 77.

¹⁶⁰ Kennan, George to Byrnes, James, ("Long Telegram"), February 22, 1946, Harry S. Truman Administrations File, URL k této citaci (30.3. 2014)
http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?pagenumber=1&documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=coldwar

¹⁶¹ Kennan, George, Memoirs, s.316

převratu, bude to mít katastrofální vliv na Turecko a podpořilo by to i komunistická hnutí napříč Evropy. To, co zejména zpochybňoval, byl případný plán Sovětského svazu vojensky Turecko napadnout, což viděl jako nepravděpodobné. Hlavní hrozbu viděl hlavně v politickém vlivu Sovětského svazu ne však ve vojenském ohrožení.¹⁶² Nebyl tak příliš nadšen myšlenkou na finanční pomoc Turecku na modernizaci jeho armády¹⁶³.

Díky vhodně zvoleným slovům ve svém projevu, kterému předcházelo několikadenní jednání¹⁶⁴, a ovšem také díky strachu z případné intervence a šíření komunismu v Evropě, byl prezident Truman úspěšný. Když 12. března 1947 předstoupil před Kongres a požádal o pomoc Řecku a Turecku, bylo mu vyhověno.

Ve svém projevu kladl důraz zejména právě na možnou ohroženost svobody a Spojené státy pasoval na jejího ochránce. Nastavil tak nový směr politiky zdržování - zastavení vlivu komunismu. Komunismus postavil antagonicky proti demokratickému životnímu způsobu, který byl tradiční pro americký lid.¹⁶⁵ Kongres následně uvolnil 400 miliónů dolarů. O tři dny později obdržel velmi kladnou reakci řeckého premiéra a vůdce řecké opozice, kteří vřele uvítali nabídku řeckému lidu. I když prezident Truman obhajoval a legitimoval svou řeč jako akt, který přispěje k míru a stabilitě¹⁶⁶, je Trumanova doktrína považována za jeden z počátků studené války. Nově nastavený směr zahraniční politiky a s ním spojené velké finanční výdaje se samozřejmě nemohl obejít bez kritiky ze stran opozice. Ta prezidentovi vyčítala hlavně to, že Spojené státy žene do neuváženého finančního dobrodružství. Proti Trumanově doktríně se stavěla pochopitelně především levice. Bývalý viceprezident a budoucí prezidentský kandidát (v roce 1948) Henry A. Wallace postavil svoji kampaň na argumentech proti Trumanově doktríně.¹⁶⁷

---

¹⁶² Kennan, G., *Memoirs 1925-1950*, Boston 1967, s. 317.

¹⁶³ Pomoc nakonec trvala celkem dlouho dobu a byla to hlavně vojenská pomoc, díky které si Turecko, navzdory slabé ekonomické situaci, mohlo vybudovat funkční armádu. Turecko během studené války zůstalo po celou dobu americkým cenným spojencem, kdy USA zejména využily strategickou polohu Turecka. Na jeho území rozmístila letecké základny a turecká vláda se stavěla příznivě i k umístění vojenského radaru.

¹⁶⁴ FRUS. Special Messages to the Congress Appropriations for Aid to Liberated Countries, 21. únor 1947
URL k této citaci (12.2. 2018): <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12825&st=&st1=>

¹⁶⁵ Public Papers of the President in American Presidency Project, Harry Truman, XXXIII President of United States 1945–1953, 56, Special Message to the Congress on Greece and Turkey, The Truman Doctrine, 12.3. 1947

URL k této citaci (16.2.2018) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12846&st=&st1=>

¹⁶⁶ Tamtéž, 6. The President's News Conference, 26. března 1947

URL k této citaci (16.2.2018): <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12853&st=&st1=>

¹⁶⁷ Ferrel, Robert H., George C. Marshall, New York 1966, s. 85.

9. kapitola

Avoid Trivia' - cesta k Marshallova plánu

Dne 28. dubna se vrátil státní tajemník George C. Marshall z Moskvy, kde se účastnil zasedání ministrů zahraničních věcí. Jel tam mimo jiné i s nadějí na možné uzavření smlouvy ohledně mírového uspořádání v Rakousku, což by zároveň klarifikovalo zásadní body týkající se obnovy Německa. SSSR, USA, Velká Británie a Francie se však neshodly na budoucí podobě uspořádání Německa a neshodly se ani na podobě procesu odzbrojování Německa. Ministr Marshall tak odlétal bez úspěchu a navíc s pocitem toho, že mezinárodní spolupráce a zásadní dohoda na bodech poválečné obnovy v Evropě je mezi USA a SSSR již prakticky nemožná. Vzájemná animozita byla patrná během celého několikátýdenního zasedání. Sovětský svaz stěžoval jakékoli možné uzavření dohody. George F. Kennan ve svých pamětech popisuje, že státní tajemník Marshall byl navíc zcela otřesen ze situace, ve které se nacházela Evropa.¹⁶⁸ Poválečná obnova se mu zdála býti příliš pomalá a obával se ekonomické dezorientace, snížení evropské poptávky a možného budoucího chaosu v Evropě, který by byl ornou půdou pro komunisty a jejich revoluční plány. Z tohoto důvodu Stalin s Molotovem nijak také nespěchali s řešením problémů a uzavřením smluv. Také Acheson popisuje podobný dojem. Byť hlavním důvodem Marshallovy cesty byla účast na zasedání ministrů zahraničních věcí, mluvil zejména o potravinové krizi, o průmyslové produkci, která byla naprosto nedostačující pro stabilizační proces. Stále více bylo vidět pojitko mezi základními potřebami jako jsou potraviny, pohonné hmoty na jedné straně a mírem a anarchií na druhé straně a to zejména v okupačních pásmech Německa.

Spolupráce se Sovětským svazem na úrovni hospodářské obnovy v Evropě se každým dnem vzdalovala jako nerealizovatelná. Na tento problém upozorňoval Kennan již veřejně v přednášce nazvané americko-ruské vztahy dnes, prezentované v květnu 1947 na vojenské škole.¹⁶⁹ USA nechtěly čekat na to, až bude vyřešena nějakým způsobem otázka smlouvy mezi okupačními mocnostmi o budoucím osudu Německa a Rakouska. V Kongresu se opět rozběhla

---

¹⁶⁸ Kennan, George, *Memoirs 1925-1950*, Boston 1967, s. 325.

¹⁶⁹ Miscamble, Wilson D., *George F. Kennan and the Making of American Foreign Policy 1947-1950*, New Jersey, 1992

různá jednání ohledně situace v Evropě. Státní tajemník Marshall požádal již zmiňovaného blízkého spolupracovníka Kennana, aby mu doporučil a připravil, co by se mělo v Evropě udělat pro její hospodářskou obnovu. Úkol to byl opravdu nejednoduchý, když se k tomu ještě přičte, že se Marshall omezil pouze na stručnou radu – “avoid trivia”.¹⁷⁰

Kennan dostal velmi omezený čas, za necelé dva týdny měl přijít s nějakým jasným návrhem, jak obtížnou situaci řešit. Byl nejprve jmenován do čela Politického plánovacího odboru (Policy Planning Staff – PPS) a okolo sebe soustředil stejně schopné lidi, mezi jinými např. Jacquese Reinsteina – zkušený ekonom, který se už během války a po té na pařížské mírové konferenci profiloval jako odborník na finanční otázky Evropy a její budoucí rehabilitaci. [Všichni si uvědomovali odpovědnost a tlak, který na ně byl vyvíjen, aby v tak krátké době přišli s něčím, co by Evropu postavilo zpět na nohy. Jacques Reinstein popisoval časté protichůdné názory, které ostatní členové měli s Kennanem, který, dle jeho názoru, byl až příliš ovlivněn zkušenostmi z totalitních zemí, kde dlouhá léta dříve působil (SSSR, Nacistické Německo).¹⁷¹

Plánovací výbor nebyla jediná instituce, která se v tomto období zabývala problémem evropské hospodářské stabilizace. V březnu téhož roku byl na příkaz D. Achesona vytvořen ad hoc odbor spadající pod SWNCC – State-War-Navy Coordinating Committee, tedy pod Výbor koordinující ministerstvo zahraničních věcí, války a námořnictva. Tento ad hoc odbor měl vypracovat studie týkající se oblastí, které by případně participovali na budoucím společném hospodářském programu. Tento výbor ve své studii z 21. dubna 1947 upozornil na vzájemnou ekonomickou závislost mezi jednotlivými zeměmi a zdůraznil potřebu intergace a koordinovaného postupu v rámci nabízené pomoci.¹⁷² Výbor také varoval, že 6 zemí bude potřebovat stejně objemnou pomoc, jaká byla garantována Řecku a Turecku, co nejdříve a 7 dalších zemí bude potřebovat značnou pomoc o něco později.¹⁷³ Z této zprávy vycházel Kennanův Plánovací výbor při vypracování studie o charakteru budoucí americké asistence. Kennan ve svých pamětech popisuje jejich diskuse týkající se jak postavení Sovětského svazu v Evropě, možný jeho pohled na evropskou poválečnou krizi, tak i hospodářských situací, které nastaly po válce v zemích jako je Německo, Rakousko, Itálie nebo Francie. Přiznává, že americká vláda mohla nastartovat celý

---

¹⁷⁰ Kennan, George, *Memoirs 1925-1950*, Boston 196, s. 326.

¹⁷¹ The Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Project, JACQUES J. REINSTEIN, Interviewed by: Thomas Dunnigan, Initial interview date: February 5, 2001, s. 161.

¹⁷² FRUS, 1947, *The British Commonwealth, Europe*, Vol.III., str. 214. URL k citaci (10.4.2018) https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/pg_214

¹⁷³ Wilson, Theodore, A., *The Marshall Plan 1947–1951*, *Headline Series* 236, 1977, s. 18.

proces obnovy dříve, pokud by se soustředila od začátku pouze na západní zóny Německa a Rakouska. Z počátku však takto nikdo neuvažoval, cílem bylo se zaměřit na Rakousko jako na celek.¹⁷⁴ Co se týče Německa, i tam bylo celkem rychle jasné, že pokud se hospodářská obnova a stabilita Německa nezařadí do programu obnovy jako priorita, bude to počátek dalšího konfliktu. Od začátku diskusí se proto v Plánovacím výboru počítalo s Německem jako se zásadním prvkem celé evropské obnovy.

Plánovací výbor od počátku zdůrazňoval, že pomoc musí nabídnuta celé Evropě, Ruska tedy nevyjímaje. Bylo potřeba demonstrovat, že Trumanova doktrína není zaměřena proti Sovětskému svazu jako takovému, chtěli se vyhnout případnému budoucímu nařčení, že americká vláda stojí za rozdělením Evropy. Naopak počítali s tím, že by případně tuto odpovědnost nesl Sovětský svaz svým případným, z jejich strany očekávaným, odmítavým stanoviskem. Pokud by náhodou Sovětský svaz nabídku přijal, Kennan zdůraznil, že by bylo dát jasně najevo, že přijmutím programu se očekává od SSSR i díl odpovědnosti konstruktivně na programu spolupráce kontribuovat a ne jen z něj profitovat. A pokud by nebyli ochotni spoupracovat, tak by museli být vyřazeni. Každopádně odpovědnost by zůstala na nich.¹⁷⁵

Dalším důležitým strategickým bodem celého plánu, kterým se Plánovací výbor zabýval byl ten, aby se obnova rozběhla nejdříve z vůle evropských národů. Důvodem nastavení program tak, aby formální iniciativa přišla prvně z Evropy, byl důraz na elementární odpovědnost, která by tak ležela na evropských vládách. USA budou ochotny přispět těm zemím, které se nespolehají pouze nečinně na cizí pomoc, nýbrž usilují o rekonstrukci z vlastních sil. Z tohoto také vznikla známá podmínka, že Evropa se musí spojit a souhlasit s koordinovaným postupem celé pomoci, že žádost o podporu musí přijít pouze a jenom jako společná žádost skupiny spolupracujících národů ne jako série izolovaných a individuálních požadavků. Ve stručnosti řečeno, ty evropské země, které přijmou Marshallův plán, mají spolupracovat na společném programu, spojit své zdroje, minimalizovat bariéry vzájemného obchodu, stanovit potřeby a navrhnout program pomoci požadované od USA, které tento program prozkoumají a stanoví, kolik, co a v jaké formě můžou dodat.

Tímto požadovaným sjednoceným postupem se tak chtěli vyhnout tomu, aby USA byly konfrontovány sérií spolu soupeřících národních žádostí, které by hlavně reflektovaly pouze

---

¹⁷⁴ Kennan, G., *Memoirs 1925-1950*, Boston 1967, s. 332.

¹⁷⁵ Kennan, G., *Memoirs 1925-1950*, Boston 1967, s. 342.

národní ekonomické problémy a neřešily by obnovu Evropy jako celek. Potřebovali omezit fragmentaci programu na nutné minimum, chtěli donutit Evropany a jejich politiky, aby uvažovali a plánovali jako Evropané a ne na úrovni jednotlivých států, což by stěžovalo mezinárodní komunikaci, obchod i trh. Plánovací výbor v čele s Kennanem byl tak u zrodu myšlenky Evropské unie. Toto byl ve stručnosti obsah celého programu, se kterým přišel Plánovací odbor ke státnímu tajemníkovi G. Marshallovi, kopie šla D. Achesonovi.

V zásadě tento projev neznamenal nějakou ucelenou koncepci či plán. V řeči nebyly obsaženy detaily budoucího programu ani nějaká ekonomická data či čísla.¹⁷⁶ Šlo spíše o nově deklarovaný směr zahraniční hospodářské politiky, kde nejdůležitějším bodem byla výzva, aby evropské státy sjednotily a samy vynaložily potřebnou iniciativu. Evropa pak měla formulovat své požadavky konsolidovaně a organizovaně. V takovém případě USA daly najevo, že se budou snažit pomoci a případný plán financovat. Se svou slavnou řečí posléze dne 5. června 1947 vystoupil státní tajemník Marshall na půdě harvardské univerzity. Ve svém projevu přímo poukázal, že tato politika „*není namířena proti žádné zemi nebo doktríně, ale proti hladu, chudobě, zoufalství a chaosu*“. Vybídl všechny státy, kteří se chtějí podílet na plánu obnovy, že naleznou od Spojených států podporu a každá vláda, která by chtěla tento proces obnovy jiných zemí blokovat, nemůže očekávat jakoukoli pomoc od Spojených států.¹⁷⁷

Odezva v Evropě byla rychlá a pozitivní, zejména ve Velké Británii, kdy britský ministr zahraničních věcí Ernst Bevin vděčně ocenil Marshallův projev. Marshallův plán nazval obrazně „*záchranným lanem potápějícím mužům a přinášejícím naději tam, kde žádná nebyla*“ a projev označil ze jeden z nejdůležitějších v dosavadní historii. Pozitivně také zhodnotil fakt, že se navrhovaná pomoc má týkat všech zemí západně od Asie.¹⁷⁸ Okamžitě druhý den ráno zatelefonoval francouzskému ministrovi zahraničních věcí G. Bidaultovi a navrhl, aby okamžitě převzali iniciativu a učinili první kroky, tak jak to bylo podmíněné. Navrhl tak setkání tří ministrů zahraničních věcí – Velké Británie, Francie a Sovětského svazu v Paříži. Pozvání Molotovovi

---

¹⁷⁶ Speech by George C. Marshall, “European Initiative Essential to Economic Recovery, June 5., 1947, The Department of State Bulletin, Volume XVI., číslo 415, s. 1159–1160 .

¹⁷⁷ Speech by George C. Marshall, “European Initiative Essential to Economic Recovery, June 5., 1947, The Department of State Bulletin, Volume XVI., číslo 415, s. 1159–1160.

¹⁷⁸ AMZV, teritoriální odbor, USA, karton č. 22, projev ministra Bevina ze 14. 6. 1947.

brali jako nepříjemný fakt, ale stejně jako tvůrci Marshallova konceptu, tak i Bevin s Bidaultem doufali, že Sovětský svaz odmítne spolupracovat.¹⁷⁹

Pařížská konference tří ministrů byla naplánovaná na 27. června 1947, kde se dohodli, že prozatím budou všechna jednání tajná. Molotov se snažil zjistit, jestli Bevin s Bidaultem dostali nějaké další informace od USA či jestli oni sami dospěli již k nějakým závěrům. Na obojí odpověděli negativně. Bevin s Bidaultem byli rozhodnutí nenechat Molotova obstrukční či zdržovací taktikou blokovat jednání a sabotovat jejich úsilí formovat realistický a účinný plán.¹⁸⁰ Následovaly tři dny ostrého jednání, kdy se ukázal propastný názorový rozdíl Sověty na jedné straně a Velké Británie s Francií na druhé straně ohledně toho, jak by celá organizace navrhované podpory měla vypadat. Molotov také navrhoval, aby se pomoc týkala pouze těch států, které stály ve válce proti Německu, ostatní by mohli účastnit nepřímo pouhých konzultací. Třetí den se jednání přiostržovala, Molotov dal najevo sovětské stanovisko, které hodnotí Marshallův plán jako pokus o porušení suverenity evropských států. V pozadí samozřejmě stál i pro Sověty naprosto nepřijatelný požadavek transparentnosti obchodních podmínek, které Sovětský Svaz tradičně tajil. Dále Molotov varoval, že pokud by jednání ohledně přijetí Marshallova plánu dále pokračovaly, bude to mít vážné důsledky, které by nevedly ke sjednocení Evropy, ale k jejímu rozdělení, což Bevin s Bidaultem kategoricky zamítly a obvinili naopak Molotova, že to je naopak Sovětský svaz, který svým jednáním rozděluje Evropu.¹⁸¹ Molotov 2. července vydal prohlášení k jednání tří ministrů, kde obvinil USA, že chce prostřednictvím plánu vměšovat se do evropských záležitostí: „ ... *Therefore, the question of American economic aid of which indeed nothing definite is yet known has now provided an occasion for the British and French Governments to seek the creation of a new organization standing over and above the countries of Europe and interfering in their internal affairs down to determining the line of development to be followed by the main branches*

---

¹⁷⁹ Ministr zahraničních věcí Velké Británie Bevin a francouzský ministr zahraničních věcí Bidault se měli nezávisle na sobě s tímto svěčit americkému velvyslanci v Pražici Jeffersonovi Cafferymu – Robert H. Ferrel, George C., Marshall, New York 1966, s. 113.

¹⁸⁰ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1947, THE BRITISH COMMONWEALTH; EUROPE, VOLUME III, 840.50 Recovery/6–2947: Telegram: Telegram, The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State, Paris June 29, 1947 URL k citaci (18.7. 2018): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d174>

¹⁸¹ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1947, THE BRITISH COMMONWEALTH; EUROPE, VOLUME III, 840.50 Recovery/6–2947: Telegram: Telegram, The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State, Paris July 3, 1947 URL k citaci (18.7. 2018): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d180>

*of industry in these countries.*¹⁸² [Otázka americké ekonomické pomoci, o níž vlastně ještě nevíme nic konkrétního, poskytla britské a francouzské vládě příležitost usilovat o vytvoření nové organizace, která bude stát nad evropskými zeměmi a vměšovat se do jejich vnitřních záležitostí až po určování rozvoje, kterou mají následovat hlavní průmyslová odvětví v těchto zemích.]

Francouzský ministr Bidault litoval rozhodnutí Sovětského svazu se plánu nezúčastnit, protože jak předpokládal správně, bude to znamenat, že Sověti nedovolí ani zemím střední a východní Evropy Marshallův plán akceptovat.¹⁸³ Zároveň se s britským ministrem dohodli na společném pozvání všem evropským vládám, aby v přiměřené míře spolupracovaly na přípravě odpovědi na návrh generála Marshalla. Představy o tom, že Stalin nabídku nepřijme, se tak naplnily. Vyplnilo se i tajné přání generála Marshalla, který trval na tom, aby se nabídka pomoci na hospodářskou obnovu veřejně nabídla i Sovětskému svazu, aby to nebyl on (Marshall), kdo by měl zapříčinit rozdělení Evropy. Odmítnutím účastnit se plánu obnovy Sovětský svaz výrazně napomohl k rychlejšímu a hladšímu průběhu integračního procesu západní Evropy.

Pozvání přijaly a v Paříži se následně sešly delegace 16 zemí, které založily Committee of European Economic Co-operation (Výbor pro evropskou ekonomickou spolupráci) za předsednictví Sira Olivera Frankse, jež se stal počátkem podmiňované evropské integrace. Jak je známé, Československo nejprve pozvání přijalo, Moskva však donutila východní země, aby následovaly stranickou linii a Marshallův plán odsoudily jako ukázkou amerického imperialismu. Jednání 16 států zprvu provázely zmatky, všichni cítili potřebu společné integrace, ale nikdo moc nevěděl, jak přesně formulovat požadavky. George Kennan v tuto dobu opět potvrdil, že koncepce a organizace obnovy musí vzejít od samotných evropských států, které převezmou odpovědnost za to, aby mohla Evropa fungovat soběstačně bez vnější charity.¹⁸⁴

Stanovy, usnesení a základní požadavky ze setkání 16 států se formulovaly do závěrečné zprávy (General Report – Volume I.) a byly odsouhlaseny v září 1947 a zaslány do USA. Tento

---

¹⁸² Department of State (Ed.). *A Decade of American Foreign Policy, Basic Documents 1941-1949*. Washington: Department of State Printing Office, 1985. 969 p. ISBN 0403000084. p. 807–809.

¹⁸³ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1947, THE BRITISH COMMONWEALTH; EUROPE, VOLUME III, 840.50 Recovery/6–2947: Telegram: Telegram, The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State, Paris June 29, 1947 URL k citaci (18.7. 2018): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d174>

¹⁸⁴ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1947, THE BRITISH COMMONWEALTH; EUROPE, VOLUME III, Memorandum Prepared by the Policy Planning Staff, WASHINGTON, July 21, 1947 URL k citaci (20.2. 2019) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d204>

report byl sumarizován profesorem Oxfordu Dennisem Marrisem (Velká Británie) a Jeanem Monnetem a Hervém Alphandem (zástupci Francie). V preambuli se hovoří, že...“ *šestnáct zúčastněných zemí, které mají celkovou populaci 270 milionů osob a které před válkou tvořily téměř polovinu světového obchodu, se v důsledku války ocitají v kritické situaci, kdy jsou ochromeny obchodní vztahy a vyčerpány finanční možnosti. ....Od zahájení činnosti Výboru pro spolupráci se situace nadále zhoršuje, přetrvává nedostatek uhlí, pokračuje růst cen a zásoby zlata a zahraniční měny se vyčerpávají“ ... „, Náprava je možná v kolektivním úsilí národů, ale neobejde se bez vnější pomoci, která za současných okolností může přijít z větší části pouze z USA...“¹⁸⁵ Státy se zavázaly ke spolupráci s důrazem zejména na produkci, vnitřní hospodářskou a peněžní stabilizaci a evropskou spolupráci. Aby mohly realizovat své úsilí, zavázaly se přijímat nepřetžitý zdroj služeb a zboží, zejména pak z USA, pro který bude třeba vypracovat dovozní program. Dále se zavázaly ke spolupráci v postupném odstraňování obchodních bariér a k diskuzi nad možností a formou Evropské celní unie. Finanční pomoc měla být objemná, ale postupně sestupná až do doby finanční soběstačnosti.¹⁸⁶*

Program byl zhotovený jako čtyřletý koncept na podkladě informací poskytnutých od jednotlivých zúčastněných států, jako byl rozvoj výroby v nejdůležitějších oborech a rozsah žádané hospodářské pomoci co do množství a hodnoty.¹⁸⁷ Ze začátku se objevily problémy, jelikož každá země se potýkala s různou měrou poškození své země a hospodářství. Ze stejného důvodu se proto i rozlišovaly postupy v plánování ekonomické rehabilitace. Zprvu se tak zdála podmínka Spojených států evropské konsolidace jako neuskutečnitelná. Prvotním cílem bylo zejména zvýšit zemědělskou produkci, přiblížit se k předválečné produkci, nastartovat národní hospodářství a zmírnit dolarový nedostatek, který bránil mezinárodnímu obchodu.¹⁸⁸ Tento výbor vyčíslil své potřeby nejdříve v hodnotě 29.2 mld dolarů, což nelibě nesla americká veřejnost. Na základě toho odcestoval do Paříže diplomat G. Kennan a vyjednáváním se podařil snížit deficit na zhruba 22 mld dolarů. Ani po té v amerických politických a bankovních kruzích neutichla diskuse nad

---

¹⁸⁵ Archives historiques des Communautés européennes, Florence, Villa Il Poggiolo. Dépôts, DEP. Organisation de coopération et de développement économiques, OECD. Committee for European Economic Co-operation, CEEC. CEEC 03. On 20 September 1947, in Paris, Hervé Alphand, Director-General of Economic, Financial and Technical Affairs at the French Ministry of Foreign Affairs, outlines the main thrust of the report on the recovery of the European economies drawn up by the Committee for European Economic Cooperation (CEEC) for the American authorities, s. 1.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 4.

¹⁸⁷ Archiv ČNB, kart. č. 530/100, Signatura NB 128/2, národohospodářská zpráva č. 70.

¹⁸⁸ AMZV, teritoriální odbor, USA, karton č. 22, zpráva o konferenci v Paříži ze dne 14. 10. 1947, s. 2

evropskými požadavky. Zatímco státní tajemník Marshall a jeho lidé brali tento plán velice vážně, někteří vysoce postavení bankovní i státní úředníci se na něj dívali dost skepticky. Požadavky evropských států považovali za přehnané a poukazovali na to, že dosavadní závazky USA vůči jiným státům od konce války již dosáhly hodnoty 20 mld. dolarů. Evropa dle nich potřebovala zejména fungující organizace, výkonnou státní administrativu a měnovou stabilitu.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Archiv ČNB, kart. č. 530/100, Signatura NB 128/2, národohospodářská zpráva č. 70

10. kapitola

Schválení Marshallova plánu

Měsíce před kongresovým závěrečným schválením legislativy platné pro ERP znamenaly pro USA, pro politické představitele i veřejnost, četné debaty předních představitelů veřejné správy týkající se návrhů Marshallova plánu. Zároveň byl pověřen Council of Economic Advisers (Výbor ekonomických poradců, ustanovený již v roce 1946), v této době pod vedením ekonomů E. Nurseho, spolu s nově utvořenými komisemi The Krug Committee, The Harriman Committee a The Herter Committee¹⁹⁰ o prověření všech možných aspektů Marshallova plánu a jeho dopadu na ekonomiku Spojených států. Každý z těchto výborů měl několik členů a snažili se analyzovat Marshallův plán z několika různých pohledů. Tým ekonomických poradců za předsednictva E. Nurseho se zabýval především dopadem ERP na domácí hospodářství, Krugův výbor zjišťoval stav národních surovin USA, jejich přiměřenosti a využití pro účely pomoci. Jejich závěrečná zpráva ze dne 19. října 1947 hlásila, že národní zdroje fyzicky postačují k zachování národní bezpečnosti a americké životní úrovně a zároveň ke značné podpoře programu zahraniční pomoci. Tento závěr byl založen na podrobných studiích komodit považovaných za nejpravděpodobnější pro program -pšenice, dusíkatá hnojiva, uhlí, ocel, průmyslová zařízení, zemědělské stroje, nezemědělské traktory, ropa a ropné produkty.¹⁹¹

Harrimanův tým byl hlavně zodpovědný za anticipaci a analýzu problémů, které by případně mohly nastat při organizaci všech ekonomických a politických aspektů ERP za účelem evropské obnovy. Dne 29. července byl jako poslední ustanoven Herterův výbor, který rozdělen na menší skupiny měl navštívit každý stát v Evropě kromě Ruska, Jugoslávie a Albánie, dále vybrané země na Blízkém i Dálném východě k posouzení možností úspěchu či selhání ERP přímo

---

¹⁹⁰ Jak název napovídá, tyto komise nesou jména svých předsedů. Julius Albert Krug zastával v letech 1946 až 1949 post ministra vnitra, W. Averell Harriman byl již koordinátorem programu Lend and Lease, v letech 1943 až 1946 zastával post velvyslance USA v Sovětském svazu, později se stal spolupracovníkem G. Kennana a v letech 1946 až 1948 byl ministrem obchodu. Christian Herter původně vystudoval architekturu, ale prakticky celý život zasvětil politické kariéře. V pozdějších letech zastával post Secretary of State – ministra zahraničních věcí (1957-1961).

¹⁹¹ Price, H.B., *The Marshall Plan and Its Meetings*, published under the auspices of the Governmental Affairs Institute WASIDNGTON, D.C., Oxford University Press, 1955, s. 40.

na místě.¹⁹² Lidé z výboru mluvili na místě jak s civilními občany, vesničany, kněžími, obchodníky, tak i s vládními úředníky a lokálními politiky. Tento tým, byť složený jak z internacionalistů tak i ze zastánců izolacionalismu, neměl větší rozpor při posouzení oprávněnosti pomoci, přičemž se napříč celého výboru shodli hlavně na problému komunistické expanzi, která dle nich brzdí schválně ekonomický růst a obnovu za účelem podpory chaosu a nestability, jež by měly pomoci k daalšímu šíření této ideologie.¹⁹³

Někteří členové pozorovali díky sjednocené mluvě a stále se opakujícím stejným argumentům britských, francouzských, italských a jiných komunistů až servilní loajalitu těchto místních politiků ne vůči své vůči zemi, ve které žili a byli jejími občany, ale vůči sovětskému Rusku. Podobně to popisuje i jeden ze členů komise, mladý kongresman a pozdější prezident USA Richard Nixon ve svém reportu, kde tento jev popisuje jako větší hrozbu než destruktivní následky světové války.¹⁹⁴ Po návratu z cesty v listopadu 1947 členové týmu reportovali výsledky nejprve na jednáních Výboru pro zahraniční záležitosti (Foreign Affairs Committee). Závěrečné zprávy byly velmi diskurzivní, dotýkaly se mnoha otázek a nebyly mezi nimi žádné větší rozpory. Z těchto záznamů (hearings) vyplývá, že většina většina členů přesvědčila přítomné kongresmeny o nutnosti čelního postavení USA v pomoci při obnově evropských států. Herterův výbor dále zpracoval obsáhlou studii zabývající se požadavkem na analýzu možných problémů a jejich preventivnímu řešení a odevzdal ji kongresu následujícího května roku 1948. Tedy v době, kdy už se jednalo spíše o administrativní podobu a zavádění programu do praxe. Report obsahoval mimo jiné 6 základních elementů, které měly pomoci přijímacím zemím jak co nejefektivněji a nejrychleji obnovit základní principy prosperujícího národohospodářství a v rámci možnosti. Zároveň se report neopomenul řešit postavení Spojených států a zaměřit se na to, aby jejich ekonomika byla spojena v tomto ohledu s jasnými a spolehlivými partnery.

Ve stručnosti lze 6 bodů charakterizovat takto:

1) Důraz na individuální i společnou snahu zaměřenou na zvýšení potravinové produkce a surovin.

---

¹⁹² Price, H.B., *The Marshall Plan and Its Meetings*, published under the auspices of the Governmental Affairs Institute WASIDNGTON, D.C., Oxford University Press, 1955, s. 51.

¹⁹³ Certain Reports and Proposals on Foreign Aid prepared by The Executive Secretariat International Cooperation Administration, Septmeber 15, 1956, in *The Georger C. Marshall Foundation, documents*, s. 10.
URL k této citaci (16.5.2019): <http://marshallfoundation.org/library/documents/studies-undertaken-prior-preparation-marshall-plan/>

¹⁹⁴ Nixon Foundation, *Herter Committee, Report Italy by RN*, s.1. URL k citaci (16.5.2019): <https://www.nixonfoundation.org/artifact/rn-herter-committee-report-italy/>

- 2) Efektivní distribuce, zaměření se na využití domácích surovin, zároveň ale důraz na eliminaci devizových kontrolních mechanismů a restrikcí, které by vedlo ke zjednodušení mezinárodní výměny.
- 3) Zajištění fungující kooperace ve všech oblastech a v rámci příslušných kompetencí se státy nečlenskými mající zájem nebo inicující obdobný program na obnovu ve členských státech.
- 4) Podpora privátních subjektů zajišťující mimořádné a krizové aktivity.
- 5) Přijímací země by měly adoptovat v rámci možností fiskální, finanční a monetární program určený k minimalizaci inflace, ke korekci stávajících slabších bodů v monetárním systému a k docílení stabilizace devizových prostředků za účelem obecného posílení domácí měny.
- 6) Důraz na patřičnou publicitu týkající se zdrojů, charakteru a množství americké pomoci, pokud není pomoc předmětem standardní obchodní půjčky nebo transakce.

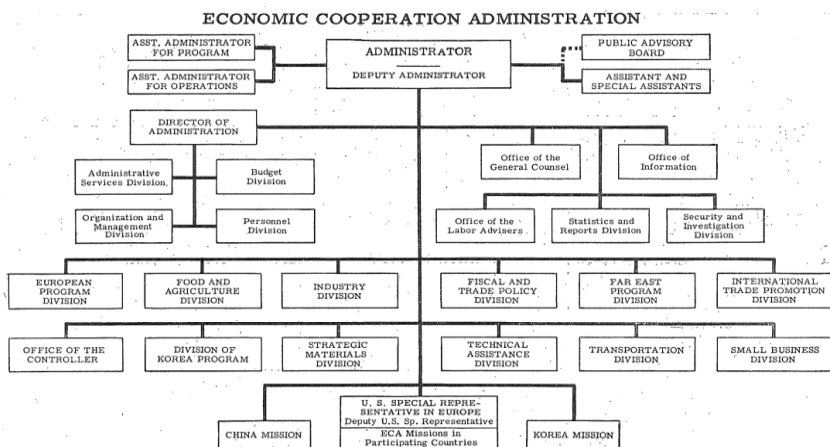
Výsledky zpráv byly natolik jednoznačné, že dokázaly přesvědčit i některé z oponentů Marshallova plánu, přesto bylo potřeba přesvědčit ještě i skeptické bankovní úředníky a velkou část americké veřejnosti. Organizovaná opozice vůči programu přišla například od amerických labouristů (American Labor Party), Národní ekonomické rady (National Economic Council), Americké koalice (American Colalition, složené z patriotických, vlasteneckých a občanských spolků a dalších. Zastánci programu však byli organizovanější a aktivnější a zdá se, že i početnější než jejich názorový soupeř. Pro podporu Marshallova plán byla např. Americká federace práce (American Federation for Labour), Americké legie (American Legion), Američané za demokratické hnutí (Americans for Democratic Action), Sněmovna obchodu Spojených států (The Chamber of Commerce of United States), Kongres průmyslových organizací (Congress of Industrial Organizations) Dámské kluby (Women's club) Národní svaz farmářů (National Farmers Union) a mnoho dalších.¹⁹⁵ Na konci roku 1947 vznikl zvláštní občanský výbor pro Marshallův plán (citizens' committee for Marshall plan), aby informoval občany o faktech a problémech, aby program získal podporu veřejnosti. I tento výbor vydal závěrečné zprávy, analýzy legislativních návrhů, které měly podpořit veřejné mínění, aby se přiklonilo k programu. Přes všechny snahy se ale zdá, že to byly právě politické události v Evropě, které přispěly ke schválení programu. Veřejné mínění jak v Evropě, tak v USA bylo také ovlivněno negativní kampaní vedenou Sověty, kteří

---

¹⁹⁵ Price, H.B., The Marshall Plan and Its Meetings, published under the auspices of the Governmental Affairs Institute WASIDNGTON, D.C., Oxford University Press, 1955, s.59

poznali v Marshallově plánu potenciální riziko pro realizaci jejich cílů v Evropě. Během deseti měsíců se stal Marshallův plán hlavním nepřítelem a jejich protikampaň jela na plné obrátky. Za podpory Sovětů byly ve Francii a Itálii v druhé polovině roku 1947 rozdmýchány stávky a nepokoje jako „spontánní protesty“ proti americkému kapitalismu. V Řecku a Turecku taky nebylo klidné ovzduší, v Rakousku byl všudypřítomný strach z rozdělení republiky. Rusové navíc začali posilovat svou vládu v Německu, posílili své strategické pozice ve Středozezemním moři. Co ale hlavně přispělo ke konečnému schválení byly politické události v Československu, únorový převrat a smrt, v Americe oblíbeného, Jana Masaryka.

Zákon o pomoci Evropě byl nakonec po dlouhém několikaměsíčním vyjednávání schválen 14. března 1948, kdy zákon prošel v Senátu poměrem hlasů 69 ku 17 a ve Sněmovně 329 ku 74.¹⁹⁶ Zákon byl podepsán prezidentem Trumanem 3. dubna jako Economic Cooperation Act. Ve své legislativní podobě fungoval Marshallův plán jako Evropský program obnovy (ERP) a původní plán očekával, že bude trvat čtyři a čtvrt roku od 1. dubna 1948 do 30. června 1952. Zákonem se zřizovala Správa pro hospodářskou spolupráci (ECA – European Cooperation Administration) se sídlem ve Washingtonu.

Zdroj: United States Government Organization Manual-1950-1951, s. 511.

Návrh zákona povolil na plánovanou obnovu 5,3 mld dolarů během jednoho roku, z nichž 1 mld dolarů mělo být poskytnuto hned na okamžité výdaje.¹⁹⁷ Během působení Marshallova

¹⁹⁶ Price, H.B., The Marshall Plan and Its Meetings, published under the auspices of the Governmental Affairs Institute WASIDNGTON, D.C., Oxford University Press, 1955, s.70.

¹⁹⁷ EUROPEAN RECOVERY PROGRAM, Report of the Committee on the Foreign Relations, S.2202, Washington 1948, s. 1.

plánu měl být Kongres požádán ještě celkem třikrát o navýšení prostředků na obnovu. Každý rok Kongres pořádal slyšení, diskutoval a dále upravoval legislativu. Přesná čísla se rozcházejí, ale nejčastěji se uvádí, že do Evropy během působení ERP nakonec přišlo zhruba 13,3 mld. dolarů.

Program pomoci měl tady být řízen Správou pro hospodářskou spolupráci (ECA) ve spolupráci s nově založenou Organizací pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC), což byl vlastně původně Pařížský výbor z léta 1947. Ústředí OEEC bylo zřízeno v Paříži jako součást dohody mezi Francií a Británií a v roce 1949 do Château de la Muette. Zatímco americké a francouzské úřady se pokoušely dát nové Organizaci nadnárodní statut, tyto snahy úspěšně blokovala Británie, Švédsko a Švýcarsko, kteří OEEC prosazovali spíše jako mezivládní instituci vylučující suverenitu na nadnárodní úrovni.¹⁹⁸ Také v jiných otázkách nebyly shody, a proto proces integrace trval dlouho. Zatímco Velká Británie doufala ve víceméně bilaterální spolupráci, Francie se zase stavěla velmi nedůvěřivě k jakémukoli většímu zapojení Německa do programu a vznikajících organizací a ztěžovala tak proces celého sjednocování. Tento proces byl ale sám o sobě komplikovaný a cesta k integraci byla dlouhá.

Hned po schválení zákona o ERP začaly proudit do Evropy první dodávky. Je však mylné se domnívat, že Marshallův plán byl pomocí čistě altruistickou. Zdaleka se nejednalo o charitu, pomoc šla do Evropy buď formou grantů nebo formou půjček – kreditů. Tyto půjčky byly úročeny 2,5 % a spláceny v dolarech nebo dodávkami potřebnými v USA. Půjčky byly splatné až 35 let od 31. prosince 1948 se splátkami jistiny nejpozději do 1956.¹⁹⁹ Spojené státy navíc měly možnost výši programu změnit a kontrolovat dodávky a jejich následné využití. Z ERP plynulo Spojeným státům i jiné výhody, jako otevřenost obchodních smluv, zbavení se přebytků. Pomoc Evropě v rámci ERP nebyla samozřejmě ničím novým, v letech 1945-1947 se uvádí, že do Evropy z USA přišlo v různých programech okolo 11 miliard dolarů, nová byla ale struktura pomoci a podmínky, které musely evropské státy dodržet. Marshallův plán byl výsledkem důkladného plánovacího procesu a byl zaměřen z většiny na ekonomický rozvoj. Program vyžadoval odlišný přístup, přístup založený na spolupráci a mezinárodní koordinaci za účelem obnovy zemědělství, produkce, stability měny a rozpočtové politiky a stimulace mezinárodního obchodu.

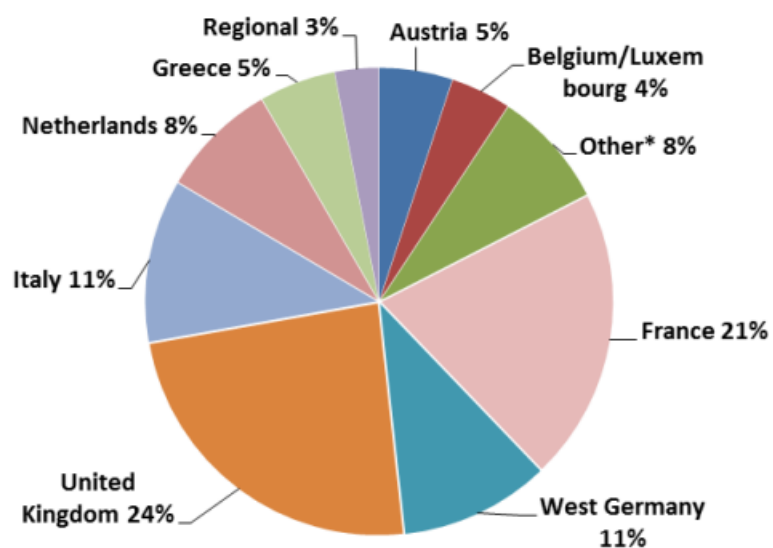

K nahlédnutí report zde (9.5. 2018) <https://library.marshallfoundation.org/Portal/Default/en-US/SearchResults>

¹⁹⁸ Leimgruber, Matthieu & Schmelzer, Matthias, From the Marshall Plan to Global Governance: Historical Transformations of the OEEC/OECD, 1948 to Present, s.30.

¹⁹⁹ Tarnoff, Curt, The Marshall Plan: Design, Accomplishments, Congressional Research Service, s. 10–11.

Graf ukazuje přerozdělení prostředků z ERP programu v jednotlivých státech.

Zdroj: Tarnoff, Curt, The Marshall Plan: Design, Accomplishments, Congressional Research Service, s. 12 URL (18.8. 2023) <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>

ERP Příjemci 3.dubna 1948 – 30. června 1952

Stat	částka v milionech dolarů
Rakousko	677,8
Belgie/Lucembursko	559,3
Dánsko	273,0
Francie	2713,6
Řecko	706,7
Island	29,3
Irsko	147,5
Itálie	1508,8
Nizozemsko	1083,5
Norsko	255,3
Portugalsko	51,2
Švédsko	107,3
Turecko	225,1
Velká Británie	3189,8
Západní Německo	1390,6
Regionalni	407,0
Celkem	13,325,8

Zdroj: data z Tarnoff, Curt, The Marshall Plan: Design, Accomplishments, Congressional Research Service, s.12
 URL(18.8. 2023) <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>

11. kapitola

„Speciální případ“ – Rakousko

Na počátku okupace Rakouska žádná ze západních mocností nepočítala, že okupace bude dlouhodobý závazek. Tři západní mocnosti opakovaně přinášeli téma redukce armád v Rakousku na jednání Spojenecké rady ve Vídni, ale sovětský zástupce o tomto tématu vždy odmítal diskutovat. Přesto během prvních měsíců došlo k největšímu snížení počtu vojáků. Podle britských zpravodajských zdrojů měl Sovětský svaz v zemi na konci listopadu asi 180 000 vojáků, Britové 75 000, Francouzi 40 000 a Spojené státy okolo 70 000 vojáků. O pět měsíců později redukoval Sovětský svaz armádu na 140 000 vojáků, každopádně redukce západních vojsk byla razantnější. V dubnu 1948 měli Britové 28 000 vojáků, Francouzi 15 000 a Američani pouhých 13 000 vojáků.²⁰⁰ Britové se obávali, že stáhnutí západních vojsk bude v Sovětském svazu špatně interpretováno jako nedostatek vůle ze strany západních mocností a využijí to ve svůj prospěch a k posilování své moci prostřednictvím rakouských komunistů. V tomto politicky napjatém ovzduší vydal 27. června 1946 nejvyšší velitel sovětských okupačních vojsk rozkaz, kterým veškerý německý majetek ve východním Rakousku přešel do vlastnictví SSSR jako reparace a všechny rakouské úřady a úředníci a všem dotčeným soukromým obchodním úředníkům bylo nařízeno, aby podnikli nezbytné kroky k provedení a evidenci vlastnictví takového majetku SSSR.

Generál Clark jako nejvyšší velitel amerických vojsk v Rakousku poslal Kurasovovi telegram, kde se ohradil vůči takovýmto krokům a ujistil ho, že vláda USA bude plně dodržovat rozhodnutí Postupimské konference, která stanovovala, že od Rakouska nebudou požadovány žádné reparace; že spojenecké nároky na německé reparace by měly být částečně uspokojeny z příslušných německých zahraničních aktiv; a že různí signatáři se zřekli všech nároků na německý majetek nacházející se v určitých oblastech Rakouska. V souladu s tím ho také ujistil, že vláda nikdy nezpochybovala právo SSSR převzít vlastnictví bona fide německých aktiv umístěných ve východním Rakousku. Objevily se však případy, kdy sovětské úřady se zašitřovaly Postupimskou dohodou při zabavení majetku, který byl v době německé kontroly Rakouska odebrán bývalým rakouským vlastníkům německou vládou nebo německými státními příslušníky nuceným převodem. Generál Clark zdůraznil, že nelze žádný majetek v Rakousku

---

²⁰⁰ Kurt, Audrey, *The Great Powers and Struggle over Austria*, Trinity 1984.

nárokovat jako německý zahraniční majetek na základě Postupimské dohody, pokud byl tento majetek získán vládou nebo státními příslušníky Německa rabováním nebo nuceným převodem.²⁰¹ Druhý den v reakci na tyto události prezident Truman prohlásil, že se USA zřeknou všech nároků na německý majetek v rámci reparací v jejich okupační zóně. Prezident Truman prostřednictvím generála Clarka v červenci 1946 oznámil rakouské vládě, že vláda Spojených států souhlasí s tím, že před uzavřením dohody předá rakouské vládě jako správci (tzv. trustee) veškerý německý majetek v zóně Spojených států. Zároveň ujistil rakouskou vládu, že všechna tato aktiva mohou být okamžitě použita pro účely rekonstrukce v Rakousku bez obav z budoucího přesunu zařízení a zařízení ze zóny Spojených států v Rakousku podle podmínek Postupimské dohody.²⁰²

Mnoho rakouských časopisů a novin uveřejnilo 9. července rozhovor se sovětským generálem G. K. Tsinevem, který se pokusil obhájit a vysvětlit příkaz ke konfiskaci. Stejně jako mnoho dalších sovětských vůdců začal Tsinev výpočtem sovětských obětí druhé světové války a popisem devastace způsobené tímto konfliktem jejich zemi. Nezapomněl zdůraznit, že Sovětský svaz má právo na německý majetek, který pomáhá překonat nejhorší krizi v SSSR. Na otázku, který majetek je třeba považovat za německý, uvedl, že řád bude zahrnovat všechny nemovitosti Němců v Rakousku do roku 1938, nemovitosti převedené Němci na Rakušany od roku 1938 a vše, co Němci vybudovali a postavili (včetně korporací, které byly rekonstruovány Němci). Na závěr Tsinev potvrdil, že množství veškerého zabaveného majetku nepřesáhne 10 procent.²⁰³

Rakouská vláda v reakci na veškerou konfiskaci schválila znárodňovací zákon, který schválily západní okupační mocnosti. Paradoxně kancléř Leopold Figl, který původně pocházel z konzervativní strany VPÖ a vždy stál proti znárodnění, byl tím, kdo podporoval znárodnění klíčových průmyslových odvětví. Přestože rakouská společnost byla obecně vždy proti znárodnění, rostoucí počet sovětských konfiskací pomohl přesvědčit i ty největší odpůrce.

---

²⁰¹ FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1946, THE BRITISH COMMONWEALTH, WESTERN AND CENTRAL EUROPE, VOLUME V, The United States Military Commissioner in Austria (Clark) to the Commander-in-Chief of the Soviet Central Group Troops (Kurasov) ze dne 6.7. 1946.
URL k citatci (16.8.2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v05/d238>

²⁰² FRUS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1946, THE BRITISH COMMONWEALTH, WESTERN AND CENTRAL EUROPE, VOLUME V, 740.00119 Control (Austria)/7-1146 Memorandum by the Acting Secretary of State to President Truman ze dne 8.7.1946 a Draft Message to General Clark.
URL (16.8. 2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v05/d239>

²⁰³ Bader, Wiliam B., Austria bewteen East and West 1945 -1955, Standford University Press, California, 1966, s. 117.

Znárodňovací zákon byl vypracován v květnu 1946 a Národní rada schválila první znárodňovací zákon až o dva měsíce později, 28. července 1946. Tento zákon nařizoval znárodnění více než 70 podniků po celé zemi, z nichž polovinu již převzali Sověti – včetně společnosti DDSG. Cíl byl zřejmý: firmy znárodněné Rakouskem přestaly tímto aktem být německým majetkem, a proto Sověti neměli právo zabavit je.²⁰⁴ Přestože znárodnění bylo v souladu s komunistickou ideologií a principy, Rusové nebyli tímto značným znárodněním v Rakousku vůbec nadšeni. Národní zájmy byly v tomto momentě nad jejich komunistickou ideologií. Jejich cílem byla hospodářská rehabilitace jejich země pomocí zabaveného majetku v jejich okupačních zónách. Tímto postojem dostali rakouskou komunistickou stranu do trapné pozice, kdy museli i oni protestovat proti znárodnění, byť to byl jeden z pilířů komunistické ideologie. Přes odpor Sovětů a zastrašování se znárodnění stalo zemským zákonem. Sověti však odmítli se zákonem ve své okupační správě řídit, implementaci tohoto zákona nepovolili a přes veškeré protesty rakouské, americké a britské vlády, majetek zabavený Sověty byl převeden pod Správu pro sovětský majetek ve východním Rakousku – USIA.

První akt zahrnoval znárodnění tří největších bank (Creditanstalt-Bankverein, Laenderbank, Vienna Hypotheken und Creditinstitut) včetně všech hlavních dolů, největších ocelářských a železářských podniků, automobilového průmyslu, železnice, DDSG a mnoha dalších. Druhý konfiskační akt z roku 1947 se zaměřil na elektrárny. Je zřejmé, že Rusové proti tomuto znárodnění také protestovat, protože některé z těchto podniků byly pod jejich kontrolou. Jejich úsilí však nebylo dostačující, protože západní spojenci byli schopni potlačit sovětské snahy a zablockovat jejich další nároky. Dne 26. března 1947 byl schválen druhý znárodňovací zákon, který připravil cestu pro rakouskou ekonomiku pod kontrolou rakouské vlády.

Řízení a kontrola celého komplexu USIA/SMW pocházela ze sovětského majetku v zahraničí (Gusimtz), který velmi úzce spolupracoval s Ministerstvem zahraničního obchodu. Finanční dohled nad tímto komplexem podléhal sovětské armádní bance, která měla pobočku ve Vídni. Hlavní účet jednotlivých továren byl veden ve Vídni.

V roce 1947 byla rakouská vláda pod neustálým tlakem, čím dál více bylo jasné, že dohoda se Sověty ohledně německých aktiv nebude v dohledné době možná a oddalovala se tím jednání ohledně uzavření Státní smlouvy. Když východní státy odmítly pozvání na konferenci v Paříži,

---

²⁰⁴ Williams, Warren Wellde, *British Policy and the Occupation of Austria, 1945–1955*, s. 94.
URL k citaci (18.5. 2016) <https://cronfa.swan.ac.uk/Record/cronfa43184>

kde se projednával Marshallův návrh, Rakousko, které bylo v podobné pozici, pozvání přijalo. Zprvu se obě sice hlavní strany ÖVP a SPÖ rozhodly pro přijetí pozvání, ale bez jednoznačného konsensu napříč stranami. Kancléř Leopold Figl toto společné usnesení následně oznámil Radě spojenců. Rozhodnutí se účastnit na evropském programu bylo učiněno ještě pod vlivem okolností, které se později dramaticky změnily. Zejména pod vlivem toho, že Československo, které bylo také ve sféře sovětského vlivu, rozhodnutí účastnit se konference přijalo. Když následně bylo donuceno své rozhodnutí vzít zpět, ocitlo se Rakousko v překerní situaci. Ačkoli samo z části pod sovětským vlivem, pod částečnou sovětskou okupací, se rozhodlo na konferenci skutečně odcestovat.

Spojené státy se snažily co nejvíce podpořit Rakouskou vládu a tak ještě před samotným zasedáním v Paříži uzavřely s Rakouskem dne 25. června 1947 samostatnou dohodu o humanitární pomoci, která měla zajistit nejnútnejší potravinové dodávky, zdravotnické potřeby, palivo a jiné nezbytnosti.²⁰⁵ O měsíc později navíc USA oznámily, že přestanou přijímat úhradu nákladů za okupaci a že plánují vrátit všechny platby provedené Rakušany v období mezi dubnem 1945 a červnem 1947 (308 miliónů šilinků)²⁰⁶. Obě rozhodnutí byla napadena opět generálem Kurasovem, nejvyšším velitelem sovětských okupačních vojsk, který proti těmto rozhodnutí protestoval s tím, že se opět jedná o americkou kontrolu nad rakouským hospodářstvím.²⁰⁷ Rakouský postoj účastnit se jednání o podobě Marshallova plánu i přes všechna zastrašování zůstal pevný, což přivedlo Sověty do trapné situace, neboť se tak Rakousko stalo jedinou zemí, která částečně pod sovětskou okupací se jednání a programu účastnila. Během následujících měsíců v červenci a srpnu sovětský komisař opakovaně kritizoval a napadal Marshallův plán samotný a samozřejmě rakouské rozhodnutí se jej účastnit. Spojené státy obvinil z touhy využít slabé ekonomické situace v Rakousku a programem na obnovu si tak zcela podmanit celou zemi do své sféry vlivu. Nařkl také Spojené státy, že ze smlouvy, kterou Rakousko muselo jako přistupující stát k programu na

---

²⁰⁵ FRUS, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II 863.48/7–2547: Telegram The United States High Commissioner for Austria (Keyes) to the Joint Chiefs of Staff ze dne 25.6. 1947.

URL k této citaci (19.3.2016): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d547>

²⁰⁶ FRUS, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II, 863.00/8–147: Telegram, The Minister in Austria (Erhardt) to the Secretary of State ze dne 1.8. 1947.

URL k citaci (19.3.2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d549>

²⁰⁷ FRUS, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II

863.48/7–2547: 863.48/7–2547: Telegram,

The United States High Commissioner for Austria (Keyes) to the Joint Chiefs of Staff ze dne 25.7. 1947.

Url k citaci (19.3.2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d547>

obnovu podepsat, vyplývají podmínky, které jsou neslučitelné s jakoukoli formou plánované plné suverenity.²⁰⁸ Protože od té doby USA mohly kontrolovat rakouskou produkci, obchod, celní politiku, rozpočet a celkovou finanční politiku. Spojené státy jménem svého představitele v Radě spojenců opanovaly tím, že Spojené státy by uvítaly možnost finanční podpory vůči Rakousku, která by šla z jakékoli jiné mocnosti, a že USA budou dělat vše pro to, aby rakouská závislost na americké pomoci skončila, jak jen to bude možné.²⁰⁹ Navzdory trvajícím diplomatickým přestřelce rakouská vláda neustoupila a její, na tu dobu celkem odvážný postoj, se jí vyplatil.

---

²⁰⁸ Hiscocks, Richard, *The Rebirth of Austria*, Oxford University Press London, s. 94.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 95

12. kapitola

Prozatímní pomoc

Protože bylo jasné, že takto organizovaná struktura pomoci bude vyžadovat delší jednání a nebylo jasné, kdy přesně bude uzavřena dohoda, začalo se již během letních zasedání v Paříži diskutovat o možné další prozatímní pomoci zejména do Francie a Itálie, odkud američtí zástupci posílali memoranda o eskalující hospodářské a sociální situaci.²¹⁰ Nečinná nezůstala ani informační služba CIA, která stále v pravidelných intervalech informovala vládu o situaci v Evropě. Zejména pak popisovala tendence komunistů prosadit moc a převzít vládu ve Francii a Itálii pomocí organizované kampaně, protivládních stávek a rebelií. Tato kampaň byla dle zpravodajců CIA organizována přímo z Moskvy členem politbyra Žďanovem a následně prostřednictvím rumunské ministryně pro zahraniční věci Any Pauker. Společně s ostatními čelnými představiteli komunistických stran v Itálii, Francii a Jugoslávii byla ujištěna tato nadšena stalinistka o neomezené finanční podpoře plynoucí ze Sovětského svazu za účelem efektivních a synchronizovaných akcí ve Francii a Itálii.²¹¹ V návaznosti na všechny tyto alarmující zprávy začala Trumanova administrativa jednat o možné podobě druhé prozatímní pomoci. Prezident Truman oznámil 24. září 1947, tedy jen tři dny po přijetí závěrečné zprávy Evropské komise pro ekonomickou spolupráci, tzv. Waste Less kampaň²¹² adresovanou obyvatelstvu Spojených států. V této kampani musela vláda spolu s prezidentem konfrontovat veřejnost opět s nepříznivými podmínkami, zejména co se týče nedostatečné potravinové výživy obyvatelstva v důsledku velkého sucha během léta.²¹³

---

²¹⁰ FRUS, The British Commonwealth, Europe, Volume III, Memorandum by Mr. Wesley C. Haraldson of the Office of the United States Political Adviser for Germany (Murphy), zpráva o schůzce zástupce státního tajemníka Claytona s vyslancí Caffery, Douglas and Murphy, s. 346.

²¹¹ Soviet Foreign Aid and Military Policy, příloha Soviet Foreign Policy – Soviet Policy in Western Europe, 23.7. 1946, str. 61, publikované dokumenty CIA v rámci Historical Review Program. Nebo např. Daily Summary Excerpt, 20 September 1947, France“ Communist Plan Mass Action nebo např. Daily Summary Excerpt, 1st of December 1947, Reported Communist Drive to Seize Power in France and Italy, str. 155. In Assessing the Soviet Threat The Early Cold War Year, ed. Woodrow J.Kuhns, Centre for the Study of Intelligence – CIA, 1997.

²¹² President News Conference z 25. Září 1947, doslovný přepis na The American Presidency Project, Harry S. Truman, XXXIII. Prezident Spojených Států 1945 – 1953.

URL k citaci (16.5.2019) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12753>

²¹³ První tzv. Relief program následující po skončení programu UNRRA přišel již na jaře 1947.

Riley, B., The Political History of American Food Aid: An Uneasy Benevolence, Oxford 2017, s. 130.

Konfrontace to byla však o to těžší, protože si veřejnost byla již vědoma probíhajícího jednání USA s Evropou o podobě hospodářského programu, navíc jen pár týdnů po skončení operace UNRRA a první prozatímní pomoci. Navíc, ani samotný Kongres již nepočítal do rozběhnutí programu ERP s další finanční injekcí západní Evropě. Prezident musel tak přesvědčit své obyvatelstvo o nutnosti tohoto prozatímního řešení kritické situace, když požádal obyvatele USA o co nejvyšší možnou podporu a snahu při šetření s jídlem a obilím, které mělo být následně a bez odkladů zasláno Evropě. Truman si byl vědom, že umožnění zaslání další nouzové pomoci bez patřičného souladu a kooperace s obyvatelstvem by mohla zapříčinit na domácí půdě jak vzrůst cen potravin a surovin, tak i nesouhlas lidí s jakoukoli další pomocí Evropě. Myšlenky této kampaně vůbec poprvé v historii přenášela vedle rozhlasu i televize, i když televizní přijímač byl zastoupen jen v několika tisících domácnostech. Tento úsporný program byl velmi úspěšný, pomohl ke shromáždění velkého množství obilí napříč USA.²¹⁴

Během mimořádných zasedání Kongresu svolané prezidentem na listopad 1947 se nakonec konkretizovala prozatímní pomoc třem státům – Francii, Itálii a Rakousku. Rakousko bylo nakonec začleněno do pomoci také, zdůrazňovala hlavně finanční zátěž rakouské vlády plynoucí z pobytu okupačních armád, sovětské vykořisťování východní části země a neustálý tlak od Sovětů na rakouskou vládu ohledně účasti na jednáních o Marshallově plánu. Oficiálním důvodem prozatímní pomoci pro Francii byl nedostatek dolarových zásob a pro Itálii celkově velmi špatná potravinová situace způsobená velkým letním suchem. Obě země se ale potýkaly, jak už bylo zmíněno, s bouřlivými komunistickými akcemi a tak hlavním důvodem rozhodnutí o této okamžité prozatímní pomoci byla samozřejmě obava ze zhoršení politické situace v těchto zemích natolik, že by plánovaná konsolidovaná pomoc nebyla možná či její úspěch by byl do značné míry ztížen. Samotné oficiální schválení této finanční pomoci se neobešlo bez kritických debat v Kongresu, v rámci Výboru pro zahraniční vztahy, kdy zejména opoziční členové vznášeli dotazy, nakolik jsou tyto dotační snahy předmětem ještě humanitární akce a nakolik již ideologického boje proti komunistickému režimu.

Prozatímní pomoc se stala předmětem slovních střetů mezi opozicí a Trumanovou administrativou o legitimitě těchto programů a o tom, nakolik má být Americký občan vtažen do této krize tím, že

---

²¹⁴ Letter to the Chairman, Citizen Food Committee, on the Need for Continuing Conservation Effort – 20. listopadu 1947, in The American Presidency Project, Harry S. Truman, XXXIII. Prezident Spojených Států 1945 – 1953. URL k citaci (16.5.2019) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12791>

se zčásti omezí jeho „well-being“.²¹⁵ A když už má být vtažen do tohoto procesu, tak by měla být jasně definována návratnost této investice. V případě zahraniční pomoci západní Evropě by výnos znamenal zabezpečení politické a ekonomické situace v Evropě ve prospěch USA.²¹⁶ Někteří navíc zdůrazňovali potřebu, aby USA v rámci pomoci zůstali přítomni v Evropě. Např. Jacob K. Javits (kongresman za stát New York) požadoval ... *“political assurance that we will stay in Europe”* [politické ujištění, že zůstaneme v Evropě] a označil tuto pomoc spolu s tím, že armáda USA zůstane na kontinentě jako tu nejlepší odpověď na stávky a sociální nepokoje v Paříži, Marseille a Itálii²¹⁷. Jeho kolega, kongresman J. M. Vorys prohlásil, že: *“... This great country of ours... has grown... into a position of leadership and power in the world which places on the shoulders of our country and responsibility which heretofore had not rested there.... Practically all of Europe is in danger of losing its way of life ....(Our) position of leadership demands action on our part.... Somebody, some member of Congress very aptly described the situation upon returning from Europe when he asked the question: ‘What would it cost us if not to aid Europe’*²¹⁸ [Tato naše velká země... vyrostla... do vůdčí a mocenské pozice ve světě, která klade na bedra naší země zodpovědnost, která tam dosud nespočívala.... Prakticky celá Evropa je v nebezpečí ztráty způsobu života ....(Naše) pozice vůdců vyžaduje akci z naší strany.... Někdo, nějaký člen Kongresu velmi výstižně popsal situaci po návratu z Evropy, když položil otázku: ‚Co by nás to stálo, kdybychom nepomohli Evropě]

Kritika se ozývala i směrem k prozatimní pomoci Rakousku, kdy např. senátor Vursell, který byl zároveň i členem podvýboru pro Rakousko a Německo v rámci Herterova týmu, vyjádřil své překvapení, že by další finanční injekce měla jít i do Rakouska, byť si byl vědom důležitosti a významu strategické polohy Rakouska v Evropě. Prohlásil, že Rakousko díky svému nerostnému bohatství a produkci tradičních vodních elektráren a zejména díky své přirozené disciplíně,

---

²¹⁵ Ostrá debata se např. plně rozjela 3.12.1947 mezi představitelem Výboru pro zahraniční vztahy Charlesem Eatonem a Edwardem Cox (zástupce neméně vlivné Rules Committee).

²¹⁶ Emergency Foreign Aid: Hearings before the United States House Committee on Foreign Affairs and Senate Committee Foreign Relations, Eightieth Congress, first session on Nov. 10, 12.–14., 18., 20–22., 25., 1947, s. 319.

²¹⁷ Emergency Foreign Aid: Hearings before Committee on Foreign Affairs House of Representatives, eightieth congress, first session on first session on Proposed Legislation to Promote World Peace and the General Welfare, National Interest, and Foreign Policy of United States by providing Interim Aid to Certain Foreign Countries, November 10, 12, 13, 14, 18, 20, 21, 22 and 25, 1947, US, Government Printed Office, 1947, s. 291–293.

²¹⁸ Certain Reports and Proposals on Foreign Aid prepared by The Executive Secretariat International Cooperation Administration, September 15, 1956, in The George C. Marshall Foundation, documents, s. 10.

URL k této citaci (16.5.2019): <http://marshallfoundation.org/library/documents/studies-undertaken-prior-preparation-marshall-plan/>

inteligenci a také tradičnímu antikomunistickému postoji by nemuselo patřit mezi země ucházející se o prozatímní pomoc.²¹⁹ Každopádně obyvatelstvo Rakouska bylo pořád ve velmi nevýhodné pozici, kdy se mu nedostávalo dodatečné výživy a čelilo různým separatistickým tendencím o rozdělení republiky, kterým nakonec díky své disciplíně odolalo.²²⁰ A byl právě nakonec i zohledněn fakt, že rakouský vládní rozpočet je částečně limitován kvůli výdajům jít na pobyt okupačních vojsk.

Ze záznamů zasedání Výboru pro zahraniční pomoc vyplývá, že navzdory všem připomínkám se podařilo stoupencům prozatímní pomoci přesvědčit váhající oponenty a celkem hladce prosadili v senátu zákon o prozatímní pomoci, který byl následně podepsán prezidentem Trumanem jako Foreign Aid Act of 1947.²²¹

Někteří historici jako např. Michael Hogan byli přesvědčeni, že hladký a přesvědčivý průběh (pro zákon se vyslovilo 83 senátorů, 6 jich bylo proti) hlasování je výsledkem rozhodnutí vlády, která prezentovala prozatímní pomoc těmto třem zemím jako zkušební test.²²² Zejména pak osud Francie a Itálie bojující s komunistickou snahou o destabilizaci společnosti byl v Kongresu vnímán jako jeden z podstatných bodů z hlediska budoucího úspěchu plošnější ERP. Navrhovaný zákon byl schválen a autorizován ve výši 597 000 000 dolarů 17. prosince 1947. Z této částky mělo Rakousko obdržet 42 000 000 dolarů, Francie 328 000 000 dolarů a Itálie 227 000 000 dolarů. Prozatímní pomoc, která proběhla na základě uzavřených bilaterálních smluv, byla konkretizovaná zejména jako finanční pomoc na nákup základních potravin, paliv, hnojiv, osiva a zdravotních pomůcek.²²³ Program prozatímní pomoci se z velké části soustředil na takové položky, jako jsou potraviny, palivo, hnojivo, vlákna, semena a zdravotnické potřeby. S takovými zdroji by země měly být schopny samy obstarat další dovozy potřebné k zabránění ekonomickému zhoršení.

---

²¹⁹ Emergency Foreign Aid: hearings before the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, eightieth congress, first session on Proposed Legislation to Promote World Peace and the General Welfare, National Interest, and Foreign Policy of United States by providing Interim Aid to Certain Foreign Countries, November 10, 12, 13, 14, 18, 20, 21, 22 and 25, 1947, US, Government Printed Office, 1947, s. 321–322.

²²⁰ FRUS, 1947, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II
CFM Files: Lot M-88: Box 75: Austria 1947.

Memorandum by the Deputy Director, Office of European Affairs (Reber) to the Assistant Secretary of State for Economic Affairs (Thorp) and the Assistant Secretary of State for Occupied Areas (Saltzman), November 18, 1947
URL k citaci (23.4. 2019) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d555>

²²¹ Celé znění zákona (Citace ze dne 20.2. 2019): <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-9914-providing-for-the-administration-the-foreign-aid-act-1947>

²²² Mistry, K., The United States, Italy and the Origins of the Cold War, Waging Political, Cambridge, 2014, s. 75.

²²³ Congressional Testimonies, November 10, 1947, Published by George C. Marshall Foundation,
URL k této citaci (5.4. 2014) <http://www.marshallfoundation.org/Database.htm>

Dvoustranné dohody by také vyžadovaly, aby místní měnový ekvivalent hodnoty námi dodávaných komodit by byl použit pouze na takové účely, na kterých se USA a přijímající země dohodnou. Zákon také obsahoval ustanovení, že přijímající vlády budou informovat své obyvatelstvo o účelu a zdroji těchto dodávek, Zároveň se měly zpřístupnit úplné informace týkající se jejich distribuce a použití.²²⁴

---

²²⁴ Marshall Testimony of November 10-11, 1947, INTERIM AID FOR EUROPE, HEARINGS BEFORE THE COMMITTEE ON FOREIGN RELATIONS UNITED STATES SENATE EIGHTIETH CONGRESS FIRST SESSION ON INTERIM AID FOR EUROPE, NOVEMBER 10, 11, 12, 13, AND 14, 1947, Printed for the use of the Committee on Foreign Relations, Washington 1947, s. 11.

13. kapitola

Marshallův plán v Rakousku a cesta k uzavření Státní smlouvy

Marshallův plán ne vždy bývá vnímán jen kladně, objevuje se i kritika samotné pomoci i účasti Rakouska. Kromě samozřejmých výhod, jako je peněžítá pomoc, podpora ekonomiky, prosperity a bezpečnosti je tu taky na druhé straně znovuvyzbrojení Rakouska, což nepřestávalo být příčinou vážných třenic se Sověty, dále amerikanismus rakouské společnosti, debaty o tom, jestli Marshallův plán nezasahuje do rakouské společnosti až příliš.

Rakousko se stalo členem OEEC na jaře 1948 a během prvního roku dostala více peněz per capita než kterákoli jiná země²²⁵ a v tomto období představovala až 14 % národního příjmu.²²⁶ Z celého budoucího rozpočtu určených pro 16 evropských států a svobodné město Terst skoro 1,1 miliard dolarů ve formě zboží a peněžitých darů („grants“), zatímco ostatní státy západní Evropy obdrželo pomoc Spojených Států zejména ve formě kreditů. Rakousko se tak těšilo, jejich politiky často připomínanému, speciálnímu statutu („special case“) v první řadě kvůli komplikované geopolitické poloze mezi východem a západem.²²⁷ Přesná čísla objemu pomoci, která přišla do Rakouska se liší, protože někteří historici do závěrečných čísel souhrnně započítávají veškerou pomoc, která přišla v tuto dobu z USA, včetně tedy prozatímní pomoci či pomoci v rámci orgaizace C.A.R.E.

Okupace Rakouska, zvláště pak sovětská okupace Rakouska vytvářela těžší administrativní podmínky na přerozdělování pomoci. Celá hospodářská politika byla komplikovanější, že rakouská vláda nemohla plně kontrolovat veškeré zdroje a majetek. Jakékoli opatření zajistit si kontrolu se muselo dělat velmi opatrně a zvolna, jinak se riskovala ještě dalekosáhlejší intervence Sovětského svazu. Po celou dobu byl také Marshallův plán prezentován jako ekonomická páteř Trumanovy politiky, kde byly jasně nastavené politické aspekty zadržování komunismu. Dalo by se namítnout, že Německo na tom bylo do rozdělení republiky podobně. Ale zásadní rozdíl mezi Německem a Rakouskem, co se týče relevance americké pomoci, byl

---

²²⁵ Kurth, A., *The Great Power and Struggle over Austria 1945-1955*, Trinity 1984, s. 89

²²⁶ Bischof, G., Stiefel, D., Pelinka, A., *The Marshall Plan in Austria*, Contemporary Austrian Studies, New Jersey, 2000. s. 10.

²²⁷ 60 Jahre Marshall-Plan, eine Würdigung aus österreichischer Sicht, Haas, Josef, in *Geldpolitik&Wirtschaft* Q2/07, s. 135.

v tom, že Rakousko bylo bráno navzdory všem „ale“ jako země osvobozená nikoli tedy poražená jako Německo.

Z části byla také tato „speciální pozice“ přisuzována i tomu, že Rakousko bylo tradičně zemí importující hlavně uhlí a potraviny, jež byly v poválečné době samy o sobě komoditami, za které se muselo částečně platit nedostatkovými dolarovými devizami. Dalším faktorem znevýhodňující Rakousko na mezinárodním trhu bylo to, že Rakouskem importované komodity se po válce zdražily, zatímco jejich exportované zboží na trhu zlevnilo. Vznikla tak nerovnováha v obchodní bilanci. Postupující diversita mezi západem a východem během studené války zapříčinila změnu orientace Rakouska v jeho obchodních vztazích.²²⁸ Na druhou stranu je nutno poznamenat, že situace byla již výrazně odlišná, o dost lepší v druhé polovině roku 1947 oproti prvním měsícům téhož roku, kdy ekonomika stagnovala i mimo jiné kvůli uhelné krizi.²²⁹

Samotné očekávání od programu ERP bylo zásadní. Prvotní úkolem bylo zlepšit vyživovací situaci obyvatelstva, v roce 1947 byla vyživovací situace v Rakousku pořád katastrofální, proto potraviny zaujímaly první místo mezi požadavky. Pomoci napravit válečné škody, které byly napáchány na infrastruktuře. Dále potom nastartovat zemědělskou a průmyslovou produkci, celkově oživit hospodářství, tak aby Rakousko bylo částečně soběstačné v nejdůležitějších aspektech hospodářské správy země. Následovaly požadavky na suroviny a průmyslové vybavení na obnovu normálního běhu průmyslu a znovuzачlenění se do mezinárodního obchodu. Po té, jak Sovětská armáda zacházela s bývalým německým majetkem (a nejen s tím) v Rakousku, nebylo překvapením, že většina všech dodávek z ERP směřovala hlavně do západních zón. Spojené státy neměly zájem na tom, aby se jakýmkoli způsobem podporovala sovětská armáda, která spravovala východní okupační zónu. Tato skutečnost byla ulehčena i faktem, že i rakouská vláda měla sama zájem na přemístění hlavních průmyslových těžišť do západních zón. V průběhu času se pak přirozeně stala americká zóna tahounem celé rakouské poválečné hospodářské obnovy. Díky znárodnění v roce 1946 přišla většina největších podniků pod státní a jednotnou kontrolu, což napomáhalo k lepšímu přerozdělení dodávek.

---

²²⁸ 80 Dollar, Bischof, G., Stiefel, D.(Hrsg.), 50 Jahre ERP-Fonds und Marshall-Plan in Österreich 1948–1998, Wien 1999, s. 89.

²²⁹ Hiscocks, Richard, The Rebirth of Austria, s. 99.

Vedle pařížské úmluvy z července 1947 základní obchodní vztahy tvořila také mezi Rakouskem a USA uzavřená bilaterální smlouva z 2. června 1948. Tato smlouva pomáhala realizovat program ERP v Rakousku. Další provedení programu upravovaly dodatečně předpisy se zákona o ERP z roku 1962 a dohoda mezi ERP-Fonds a Rakouskou národní bankou (dále jen OeNB), poslední znění zákona je z roku 1998.²³⁰ Rakousko obdrželo v období 1947 až 1953 dodávky v hodnotě skoro 1,1 mld. amerických dolarů, což zhruba odpovídalo tehdy hodnotě 17,6 mld. rakouských šilinků. Z této částky bylo okolo 7,2 mld. šilinků jednorázově použito k zakoupení základních potravin, osiva, či na materiálu na obnovu infrastruktury. Tyto prostředky sloužily také ke stabilizaci měny. Zbývající část, zhruba 10,4 mld. rakouských šilinků, prakticky fungovala jako kapitálový fond pro středně- a dlouhodobé podpůrné programy²³¹. Měřeno základními makroekonomickými ukazateli jako je HDP nebo hrubé investice byl přínos tohoto programu na obnovu, a to zejména díky faktu, že Rakousku byly dodávky z dřívější většiny darovány, značný. Celkově tak přispěl k hospodářskému růstu po druhé světové válce, který byl markantní pro země západní Evropy.

Obdržená ERP pomoc (netto) – 1. Fiskální rok (1.7 1947-30.6.1948) měřeno jako % HDP			
Rakousko	14.0	Island	5.0
Nizozemsko	10.8	Dánsko	3.3
Irsko	7.8	Německo (Trizonie)	2.9
Francie	6.5	Velká Británie	2.4
Norsko	5.8	Belgie/Lucembursko	0.6
Itálie	5.3	Švédsko	0.3

Zdroj: Agnew, J., Entrikin, N., *The Marshall Plan Today: Model and Metaphor*, s. 60.

Podíl zahraniční pomoci na hrubém domácím produktu činil bezprostředně po válce (měřeno paritou kupní síly) okolo 10 %, v prvních letech realizace Marshallova plánu se podíl ještě stále držel na 7 až 8 %, do roku 1952 pak klesal cca na 2 %.²³² Velkou roli hned od začátku hrála rakouská národní banka, kde byl zřízen výnosový účet ve prospěch ministerstva financí, tedy účet, na kterém se shromažďovaly výnosy z příjmů z prodaného zboží. Ve srovnání s jinými státy tak profitovala dvakrát z Marshallova plánu. Většina ostatních zemí musela zcela nebo zčásti

²³⁰ 60 Jahre, Marshall-Plan- Eine Würdigung aus Österreichischer Sicht, in *Geldpolitik&Wirtschaft* Q2/07, s. 137

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

dodávky zaplatit zpět, Německo např. celou 1/3, kdežto Rakousko dostalo převážnou většinu zboží darem. Díky tomu se Rakousko po Norsku a Irsku těšilo největšímu podíl na jednoho obyvatele – kolem 160 dolarů.²³³ Výnosy z Marshallova plánu se koncentrovaly především v prvních letech na obnovu důležitých zařízení pro infrastrukturu a na oživení národního hospodářství. I když *de jura* celé Rakousko bylo začleněno do bilaterální smlouvy z roku 1948 mezi Rakouskem a USA, většina dodávek *de facto* šla v prvních letech jednoznačně do západních zón, USA nenechávaly nikoho na pochybách, že vedle ekonomického cíle celého programu je z hlavních komponentů také politický záměr. A nakonec i to minimum prostředků, jež obdržela zóna sovětské okupace, bylo vždy kritizováno v americkém kongresu jako tzv. „rudá pomoc – red aid“²³⁴. Přínosy z úvěrů *per capita* byla tak diametrálně rozdílná v různých spolkových zemích Rakouska. Ve Štýrsku to bylo to bylo 2,5 krát více, v Horních Rakousích až 4 krát více a v Salzburgu dokonce až 12 x více než v Dolních Rakousích. Spojené státy řídily veškeré přerozdělování pomoci v rámci Marshallova plánu a jasně zvýhodňovaly západní spolkové země, kam nakonec v prvních čtyřech letech přišlo až 81% prostředků, zatímco do Vídně, Dolního Rakouska a Burgenland dostaly pouze 19 %.²³⁵ Vedle menšího množství obdržené pomoci musely ještě tyto tři země, které spadaly do Sovětské zóny, snášet destruktivní sovětskou správu.

Ukázkovým příkladem sovětského systematického vykořisťování je vidět na správě SMW. Po válce se zájem Sovětů soustředil hlavně na ropu, což byla komodita v této době naprosto nedostatečná v celé Evropě.²³⁶ Poté, co sovětské vůdci neuspěli v Rakousku s plánem akciových společností, rozhodli se ropná pole zabavit a dostat je pod správu SMW.²³⁷ Toto konsorcium bylo založeno v září 1945. O měsíc později Konstantin Rjabinin, první generální ředitel SMW, oznámil konfiskaci ropných společností v Rakousku na základě dohody o reparacích sjednané v Postupimi. Konsorcium SMW zahrnovalo těžařské a vrtné společnosti, tři společnosti na výrobu zemního

---

²³³ Tamtéž, s. 138.

²³⁴ Austria in the New Europe, Contemporary Austrian Studies, ed.by Bischof, Günter a Pelinka, Anotn, 1993 New Jersey s. 45.

²³⁵ 60 Jahre, Marshall-Plan- Eine Würdigung aus Österreichischer Sicht, in Geldpolitik&Wirtschaft Q2/07, s. 139.

²³⁶ Sovětský svaz byl v této době nucen se stáhnout z Iránu, který okupoval od roku 1941. Přišel tak o významný zdroj ropy a musel se zaměřit na jiné oblasti.

²³⁷ Klinghofer, Artur, Jay, The Soviet Union & Internation Oil Politics, New York 1977, s. 81.

plynu, dvě distribuční společnosti, pět rafinérií a jeden skladovací areál s cisternami, což byl počáteční kapitál. SMW pomalu rostla až do roku 1947 prostřednictvím dalších konfiskací.²³⁸

Správa SMW měla hlavní sídlo v prvním vídeňském obvodu. Distribučním mezifaktorem byla společnost ÖROP (Österreichische – Russische Erdölprodukte), která byla založena v roce 1946 a SMW této společnosti pronajala svůj majetek s čerpacími stanicemi. Na začátku měl ÖROP 800 zaměstnanců a mnoho čerpacích stanic po celém Rakousku. A po předání firmy Sovětům do rakouské správy v roce 1955 to bylo konsorcium 24 firem a více než 9000 zaměstnanců. Do roku 1948 byl velký značný nedostatek ropy i v ostatních zónách. Produkce SMW se však díky novým umístěním ropných polí v Metzen, Bockfliess, Auerstahl, Aderklaa a instalaci nové technologie zvýšila. V roce 1947 se průměrná celková produkce pohybovala kolem 950 767 tun. V roce 1953 vzrostla průměrná produkce na přibližně 3 000 000 tun. Tento nárůst výroby však nevedl ke zvýšení rakouského podílu na výrobě. Zhruba odhadem bylo v letech 1947 až 1955 vytěženo kolem 20 milionů tun ropy. Z toho pouze 34,2 % bylo dostupných pro rakouský trh, 2,5 % bylo oficiálně exportováno a zbytek 63,3 % byl výhradním majetkem Sovětského svazu. Paradoxně muselo Rakousko ropu dovážet, aby uspokojilo své potřeby.²³⁹

Jak už bylo popsáno, většina ostatních podniků v sovětské zóně spadala do správy USIA, která byla řízena organizací Gusimz (Chief Directorate for Soviet Property Abroad) spolupracující se sovětským ministerstvem zahraničního obchodu. Finanční dohled nad USIA podléhal sovětské armádní bance, která měla pobočku ve Vídni. Hlavní účet jednotlivých továrních komplexů byl také veden ve Vídni. V letech okupace se výrazně rozšířil obchod mezi sovětskou zónou a dalšími satelity. Obchodní styky s východní Evropou převažoval na styky se západním Rakouskem.²⁴⁰ Východní část země tak začala výrazně zaostávat za západem Rakouska, které se naopak výrazně orientovalo na obchod se západní Evropou a USA a které díky štědré pomoci Marshallova plánu prosperovalo. Tyto politické dimenze Marshallova plánu zapříčinily diversitu mezi západem a východem, vyvolaly rozdílný vývoj národního hospodářství a rozdílnou rychlost růstu ekonomiky.

---

²³⁸ Walter M., Sovětské hospodářské emklávy v Rakousku, USIA, SMV a obchodní vztahy s Československem v letech 1945-1955 in Kol. autorů, Česko. Rakousko. Rozdělení. odloučení, spojení. Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy Shallaburg, Jihlava 2009, s. 194.

²³⁹ Bader, Wiliam B., Austria bewteen East and West 1945 -195, s. 121.

²⁴⁰ FRUS, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II 863.00/8-147: Telegram, The Minister in Austria (Erhardt) to the Secretary of State ze dne 1.8. 1948. URL k citaci (26.3. 2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d549>

Vývoj rakouského zahraničního obchodu (v %)				
Rok	Export		Import	
	EU 12	Státy východní Evropy	EU 12	státy východní Evropy
1922	24	28	23	29
1937	44	28	34	32
1946	28	22	38	23
1955	58	10	59	9

Zdroj: 60 Jahre, Marshall-Plan- Eine Würdigung aus Österreichischer Sicht, in Geldpolitik&Wirtschaft Q2/07, s. 139.

Nadále se jednalo o uzavření státní smlouvy, které se zdálo v nedohlednu. Probíhaly debaty o stažení okupačních vojsk, které však blokovaly Sověti. Spojené státy pak nechtěly stahovat svá vojska, aby neoslabily pozici Rakouska při dalším vyjednávání. Také přiznávaly že stažením vojsk by v tuto chvíli ztratily cenná zařízení pro získávání zpravodajských informací týkajících se SSSR a balkánských států.²⁴¹ Z právního hlediska by se dalo říci, že Rakousko Státní smlouvu nepotřebuje, protože, jak bylo proklamováno západem, bylo obětí německé agrese, nikoli poražený nepřítel. De facto tak mohlo stačit, aby mocnosti stáhly svá okupační vojska a nevyřešené dílčí problémy se mohly řešit na úrovni bilaterálních smluv. Ve skutečnosti, ale mocnosti samy mezi sebou musely vyřešit postoje a tak se Rakousko více méně stalo nástrojem velkomocenské politiky. Přes snahy tehdejšího ministra zahraničních věcí Jamese Byrnease nebyla Státní smlouva zařazena na program Pařížské mírové konference. Sovětská strana to opět blokovala s tím, že nejprve se musí vyřešit smlouvy s Německem, Itálií, Bulharskem, Rumunskem a Maďarskem.²⁴² V roce 1952 přišly Spojené státy s nápadem zkrácené Státní smlouvy, která měla nahradit původní draft Státní smlouvy a kterou po diskuzi s Velkou Británií a Francií poslali k projednání Sovětskému svazu. Zkrácená smlouva obsahovala jen pár obecných článků, které uznaly anšlus, shrnuly Moskevskou delaraci, a zajišťovaly rakouskou nezávislost bez žádných podrobností

²⁴¹ FRUS, COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS; GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME II 863.00/8-147: Telegram, The United States High Commissioner for Austria (Keyes) to the European Command, United States Army ze dne 10.11. 1947.

URL k citaci (25.3.2016): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v02/d553>

²⁴² Kurth, A., The Great Power and Struggle over Austria 1945-1955, Trinity 1984, s. 4.

týkajících se ekonomických restrikcí.²⁴³ Sovětský svaz odmítl návrh smlouvy v srpnu 1952. Někteří historici se domnívají, že tento návrh byl již předem odsouzen k neúspěchu, že to byl od USA pouhý akt propagandy a že Spojené státy musely vědět, že by Sovětský svaz nikdy nepřistoupil na takové zkrácené znění smlouvy.²⁴⁴ Každopádně tento neúspěch opět vedl k frustraci rakouské vlády, která v této době musela řešit i náhlou humanitární krizi, kdy mezinárodní uprchlická organizace IRO skončila svou činnost a na území Rakouska zůstalo přes 357 000 bezprizorních displaced persons, což bylo další zátěží pro rakouskou vládu. V tomto roce se také konaly nové volby v Rakousku a novým kancléřem se stal předseda ÖVP Julius Raab.

K určitému uvolnění obstrukční politiky Sovětů přišlo až po Stalinově smrti v březnu 1953, přesto trvalo další dva roky, než byla smlouva uzavřena. V roce 1954 se konala Berlínská konference čtyř mocností. V této době v Rakousku zůstalo po postupné redukci okolo 17 000 amerických vojáků, symbolických 1800 britských a 460 francouzských vojáků. Ve východní části však pořád setrvalo 55 000 sovětských vojáků.²⁴⁵

Na Berlínské konferenci mělo Rakousko poprvé své zastoupení a v únoru se začala projednávat rakouská Státní smlouva. Jedním s hlavních požadavků byla otázka budoucí neutrality Rakouska. Sovětský svaz předložil návrh, kterým by se Rakousku zakázal vstup do jakýchkoli vojenských aliancí nebo povolovat vybudování cizích vojenských základen na rakouském území. O této podmínce bylo Rakousko ochotno uvažovat, byli ochotni se zavázat k tomu, že nevstoupí do žádné vojenské aliance a ani nepovolí výstavbu cizích vojenských základen, byť nechtěli úplně použít slovo neutralita. Další podmínkou Sovětského svazu bylo ale setrvání spojeneckých vojsk až do podepsání smlouvy s Německem, aby se „zabránilo novému anšlusu“, což bylo obrovským zklamáním pro rakouskou delegaci, protože v této době ještě neexistovala žádná vyhlídka na uzavření smlouvy s Německem a tak se zdálo, že si Sovětský svaz chce udržet Rakousko jako svou pojistku, dokud by nebyla německá otázka vyřešena k sovětské spokojenosti.²⁴⁶ Další rok nepřinesl výraznější progres ohledně Státní smlouvy, ale dochází k postupnému uvolňování restriktivní politiky. V roce 1954 se přijala ustanovení vedoucí ke zrušení cenzury a uvolnily se také cestovní kontroly.

---

²⁴³ Williams, W., W., *British Policy and the Occupation of Austria, 1945-1955.*, Swansea University, 2004, s.293

²⁴⁴ Bischof, G., *Austria and the first cold war, The Leverage of the Weak*, Macmillan 1999, s. 126..

²⁴⁵ FRUS 1952–1954, GERMANY AND AUSTRIA, VOLUME VII, PART 2 No. 908 Memorandum Prepared by the Operations Coordinating Board ze dne 20. ledna 1954

URL k citaci (18.8.2023) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v07p2/d908>

²⁴⁶ Kurth, A., *The Great Power and Struggle over Austria 1945-1955*, Trinity 1984, s. 228 a 243.

Zásadní zlom ve vyjednávání přinesl až rok 1955, kdy byl pozván do Sovětského svazu kancléř Raab do Mosky na bilaterální jednání. Americký velvyslanec Bohlen informuje o této náhlé sovětské ochotě k diskuzi v obsáhlém telegramu Státnímu tajemníkovi, kde se zmínil, že tato ochota a hlavní bezprostřední motivace k jednání je snaha zajistit neutralizaci Rakouska, aby se zabránilo vojenské integraci tří západních zón Rakouska do Severoatlantické aliance. Spojené státy nebyly nadšeni touto návštěvou, kancléře Raaba měly za nepříliš zkušeného politika a představa bilaterálního jednání bez zástupců západních mocností je znervózňovala a cítili potřebu jej před jednáním varovat. Obávaly se, že pokud Raab neuspěje v Moskvě, přistoupí se k rozdělení země.²⁴⁷ To se nakonec nestalo, protože Moskva na setkání dala najevo, že je ochotna podepsat Státní smlouvu a byli ochotni v krátké době stanovit termín na stažení sovětských vojáků z Rakouska. Sovětský svaz dal na jednání také najevo, že je ochoten vrátit po podpisu smlouvy ropný majetek výměnou za dodávky ropy z Rakouska do Sovětského svazu a to v řádu deseti miliónu tun ropy po dobu deseti let. Dále byl ochoten vrátit aktiva společnosti DDSG za kompenzaci ve výši 2 miliónů dolarů.²⁴⁸ Hlavním nejasným bodem zůstalo nejasný termín stažení sovětských vojsk, který byl objasněn o dva dny později, kdy se Sovětská strana zavázala ke stažení vojsk po podpisu Státní smlouvy nejpozději však ke 31.12.1955.²⁴⁹ Sovětský svaz se také dohodl s Rakouskem ohledně neutrality, kdy se Rakousko zavázalo učinit prohlášení, kterým by se Rakousku ukládal mezinárodní závazek, že Rakousko bude trvale zachovávat neutralitu podobného typu, jakou udržuje Švýcarsko. Toto prohlášení bude předloženo k ratifikaci ihned po podpisu Státní smlouvy. Vláda se dále zavázala v tomto bodě, že učiní všechna vhodná opatření, aby prohlášení potvrzené rakouským parlamentem bylo mezinárodně uznané. Nesouhlasně se v prvním momentě k neutralitě Rakouska postavily Spojené státy, které vnímaly takto nastavenou neutralitu v rozporu se zájmy USA, později se ale nesnažily toto téma přinést opět k diskuzi, aby

---

²⁴⁷ FRUS, 1955–1957, AUSTRIAN STATE TREATY; SUMMIT AND FOREIGN MINISTERS MEETINGS, 1955, VOLUME V, Telegram From the Office of the High Commissioner for Austria to the Department of State ze dne 2. dubna 1955.

URL k citaci (20.9.2023) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v05/d18>

²⁴⁸ FRUS, 1955–1957, AUSTRIAN STATE TREATY; SUMMIT AND FOREIGN MINISTERS MEETINGS, 1955, VOLUME V, Telegram From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State ze dne 15.4. 1955.

URL k citaci (20.9.2023) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v05/d25>

²⁴⁹ FRUS, 1955–1957, AUSTRIAN STATE TREATY; SUMMIT AND FOREIGN MINISTERS MEETINGS, 1955, VOLUME V, Telegram From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State.

URL k citaci (20.9. 2023) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v05/d25>

nehrozily vrcholící jednání. Julius Raab tak podepsal v Moskvě smlouvu, která stvrzovala bilaterální dohodu ve všech těchto bodech. Dne 14. března zaslal kancléř telegram do Vídně, kde oznamuje „... *Osterreich wird frei. Wir bekommen unseren Heimatboden in seiner Ganzer zuruck.*“ [Rakousko bude svobodné. Dostáváme zpět naši zemi s jejími hranicemi].²⁵⁰ O měsíc později se zástupci všech čtyř mocností sešli ve Vídni, kde se připojili k zástupcům z Rakouské vlády k jednání, kde se shodli na uzavření Státní smlouvy, která byla slavnostně podepsána v zámku Belveder. Rakousko tak tímto okamžikem získalo po dlouhých letech zpět svou nezávislost.

---

²⁵⁰ Kurth, A., *The Great Power and Struggle over Austria 1945-1955*, Trinity 1984, s 361.

Závěr

Na počátku práce jsem si kladla za cíle zformovat americkou humanitární pomoc na příkladu poválečné obnovy v Rakousku. Na počátku studia o organizaci UNRRA jsem získala nejprve pocit, že se jedná o velmi úspěšnou organizaci, která stála na počátku mezinárodní spolupráce v oblasti humanitární péče. Při podrobném výzkumu archivních a dobových záznamů jsem však narazila na velké množství kritiky, zejména pak vůči velkému úřednickému aparátu, který zahrnoval elitní úředníky z USA i jiných zemí, kteří přes všechnu podporu a zkušenosti nebyli schopni vyřešit jeden ze zásadních problémů poválečné obnovy - otázku Displaced Persons. Tento problém se vlekl a řešení se zdálo být v nedohlednu, což mělo neblahý vliv na finanční rozpočet organizace, která nakonec musela skončit předčasně. Předčasně proto, že se v Evropě v době ukončení programu pořád nacházelo přibližně milión uprchlíků, kteří se odmítali vrátit do své vlasti. Zároveň skončila v době, kdy hospodářská obnova nebyla zdaleka vyřešena. UNRRA v mnoha zemích pomohla překonat nejtěžší dva roky po válce, zabránila chaosu a hladovění. Zdaleka se ale nedalo v tomto momentě hovořit o tom, že by ekonomiky v evropských zemích byly připravené na soběstačnost a standardní fungování. K tomu se přidávaly se další problémy jako nepříznivá úroda, na mnoha místech špatná organizace poválečné rekonstrukce a to v čase, kdy začaly mezinárodní rozepře mezi SSSR a Západem. Nedostatečná výživa obyvatelstva, dlouhotrvající stres z války, na mnoha místech pomalu nastartovaný průmysl a s tím spojená velká nezaměstnanost, či nezaměstnatelnost přeživších vojáků a vězňů tak byla ohniskem pro organizované i neorganizované komunistické rozbroje, které v některých zemích kulminovaly až v boje o moc. V roce, kdy skončila UNRRA, byly všechny tyto problémy viditelnější a diskutabilní než v roce 1945. Američtí řadoví občané nechápali, proč je dva roky po válce a po té, co tam proudily miliardy z USA na prvotní obnovu, na tom Evropa pořád tak špatně. Bylo tak velmi těžké obhájit pozici dalších navrhovaných programů, ať už se jednalo o dílčí podpůrné finanční prostředky jednotlivým zemím jako je Řecko, Turecko, Rakousko, Itálie a Francie, tak i o obhajobu Marshallova plánu, která nakonec trvala přes devět měsíců a až politické události v Evropě, zejména pak komunistický převrat v Československu a smrt Jana Masaryka přiměla kongres schválit další organizovanou pomoc Evropě, byť v menším rozsahu, než žádaly evropské státy. Komunistická hrozba byla v důsledku velmi účinným nástrojem v USA, jak přiklonit nerozhodnou část obyvatelstva na stranu tvůrců a

obhájců Marshallova plánu. Pomoc organizace UNRRA se rozbíhala za přirozených podmínek, kdy těsně po válce existovala euforie pomáhat lidem v Evropě, podpořená i tím, jak se americké obyvatelstvo postupně dozvíдалo o hrůzách, které musely lidé v Evropě vytrpět. Navíc nepsaným pravidlem střední a vyšší třídy obyvatelstva bylo podporovat nějaký charitativní spolek a v době války a těsně po válce různých takových spolků vzniklo velmi mnoho. Tyto charitativní spolky, byť co do rozsahu pomoci s porovnáním UNRRA s omezenou činností a finančními prostředky, ci kladly za cíl čistý altruismus - pomoc krajanům, dětem, chudým bez toho, aniž by snažily naklonit si veřejné mínění na svou stranu. To se dělo čistě přirozeně, proto např. Organizace C.A.R.E., i přes to, že jejich pomoc nemohla co do obsahu zdaleka konkurovat dodávkám z Marshallova plánu, byla tak úspěšná a populární mezi lidmi. Byla to pomoc obyčejných lidí obyčejným lidem. UNRRA už jednala na vládní úrovni a v raných počátcích studené války, je tudíž opět přirozené, že se Spojené státy touto pomocí snažili ovlivnit, když už ne lokální politiku jako takovou, tak veřejné smýšlení lidí v přijímacích zemích. Kladly důraz na to, aby bylo zřejmé, odkud zásilky pocházejí. Vydávaly se různé tištěné návody prezentující dodávky (např. někteří Evropani poprvé v životě dostali konzervované jídlo, ke kterému se tiskl manuál) zásilky přicházely potištěné, v novinách se pravidelně objevovaly články oslavující tuto pomoc. A naopak, pokud se objevily zejména v komunistickém tisku negativní či nepravdivé články, americký velvyslanec té země neváhal zakročit a zajistil, aby se v dalších dnech objevily v jiných novinách články na podporu. Nutno podotknout, že komunistům nemohlo uniknout jaké podpory se dostává těmto organizacím mezi obyvatelstvem přijímacích zemích a používaly často lži, aby dezorientovaly obyvatelstvo. Např. když obvinila organizaci UNRRA z toho, že podporuje válečné zločince²⁵¹, nebo se snažily zesměšnit význam UNRRY, když jedny noviny otiskly obrázek, kde byl znázorněn hubený člověk jako představitel hladového Evropana, který vzhlíží k movitému Američanovi s tím, že je velmi hladový, protože už skoro více jak 5 let se pořádně nenajedl. A ten mu nabízí pouhou žvýkačku, což byla vedle konzerv, čokolády jeden ze symbolů amerických dodávek organizace UNRRA a C.A.R.E.²⁵²

USA si zároveň velmi hlídaly, aby dodávky z organizace UNRRA a Marshallova plánu nepřišly do nepatřičných rukou, v tomto případě do rukou Sovětů prostřednictvím Rudé armády,

---

²⁵¹ NA, fond UNRRA, karton č. 16, tiskové zpravodajství, otázky a odpovědi min, Němce při rozhlasovém rozhovoru

²⁵² NA, fond UNRRA, kart.16, tiskové zpravodajství, článek z Lidových novin ze dne 20. 7. 1947

o což se samozřejmě Rudá armáda snažila. Jsou dochovány informace, kdy se tento problém řeší na vládní úrovni, kdy zastupující státní sekretář si stěžuje přímo velvyslanci do SSSR a oznamuje mu, že pokud jsou dodávky z organizace UNRRA v Polsku nebo ČSR konzumovány sovětskými vojáky, tak bude donucen pozastavit dodávky.²⁵³ Zároveň se USA velmi ohrazovaly vůči transportnímu systému dodávek, které v roce 1945 šly dodávky zejména z východních přístavů, často to tak působilo, že jde o transporty ze Sovětského svazu.²⁵⁴ Dalším faktorem, se kterým Spojené státy bojovaly byl fakt, že na to, že poskytly organizaci UNRRA téměř ¾ prostředků měly v Radě UNRRA pouhý jeden hlas.²⁵⁵

V době působení Marshallova plánu odpadly v Rakousku tyto neshody, protože bylo zřejmé, odkud pomoc přichází, každopádně pořád zůstávala zásada, že se dodávky v rámci Marshallova plánu nesmí dostat do východní zóny a pokud, tak jedině organizovaně tak, aby bylo jasné, že jde o pomoc z Marshallova plánu. Marshallův plán v Rakousku byl už koncipovaný tak, aby podpořil obyvatelstvo proti komunistickým tendencím, což bylo vzhledem k tradičnímu odporu Rakouské veřejnosti ke komunistické straně a vzhledem k tomu, jak se chovala Rudá armáda na území Rakouska při okupaci, celkem snadné. Na Marshallově plánu je vidět propojení vývozu komodit a myšlenky, šlo to ruku v ruce. Spolu s finančními prostředky, dovozem chybějících komodit se Rakousku ve velké míře dostávalo i ideologie. V zásadě tak šlo o podporu obyvatelstva a vlády Rakouska v jejich frustrujícím boji o Státní smlouvu. Jako jediná země, která přijímala pomoc v rámci Marshallova plánu, byla zčásti okupovaná Sověty a po celou dobu okupace tu bylo nebezpečí rozdělení země, tak jak se to stalo v Německu, což byl jeden z důvodů, proč Rakousko dostávalo konstantní podporu z USA (UNRRA, Prozatímní pomoc, ERP). V západních zemích, včetně západních zón Rakouska pak v rámci pomoci šlo i institucionální přeorientování na americký model, kdy USA trvalo na koncipování nadnárodních společností, na přístupu společného plánování a sdílením zdrojů.²⁵⁶ Toto je jedním z argumentů revizionistů, kteří odmítali do té doby prezentovanou verzi historiků, která obhajovala Marshallův plán jako přirozenou obranu proti sovětské rozpínavosti a naopak Marshallův plán

---

²⁵³ FRUS, Volume II., General and economic matters, s. 983 -984

URL k této citaci (16.4. 2016) <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v02>

²⁵⁴ NA, fond UNRRA, k.2., s.2, důvěrný dopis ze dne 9.10. 1945 a odpověď Františka Němce ze dne 12. 10. 1945

²⁵⁵ Hyde, L. K. JR, NATIONAL STUDIES ON INTERNATIONAL ORGANIZATION THE UNITED STATES AND THE UNITED NATIONS PROMOTING THE PUBLIC WELFARE Examples of American Co-operation 1945-1955, s.55

²⁵⁶ Agnew, J., Estrikin, J.N., Marshall Plan Today, New York 2004. s.74

popsali jako nejen geostrategický krok západní Evropy před komunisty, ale jako asertivní politický program k ochraně a k expanzi světového kapitalistického systému. Sovětské odmítnutí pak bylo přirozenou reakcí nekapitalistického státu, který se snažil vyhnout integraci do kapitalistického systému světové ekonomiky, která přicházela ruku v ruce spolu s podřízenou rolí vůči silné industrializované Americe. I v tomto světle lze vidět poválečné dějiny v Rakousku, kdy Rakousko v letech poválečné obnovy přirozeně inklinovalo k západu. UNRRA, prozatimní pomoc, ale hlavně Marshallův plán byl tak pro Rakousko vítězstvím, které pomohlo udržet morálku v dlouhodobém frustrujícím boji za nezávislost a to i za cenu jisté amerikanizaci společnosti, obchodu a kultury, což je další zajímavé téma, kterým bych se ráda v budoucnosti zabývala.

Bibliografie

Národní Archiv

Fond - UNRRA

Fond – Ministerstvo hospodářské obnovy

Fond – Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv

Österreichisches Staatsarchiv Wien

Složka - UNRRA - Allgemeines, Organization, Aufbau – Statistiker

UN Archives in New York

fond UNRRA

Publikované dokumenty

Foreign Relations of United States - Foreign Relations of the United States, publikované dokumenty z politických a diplomatických jednání vztahujících se k zahraniční politice USA

- *US Dept.of State, Germany 1947-1949, The Story in Documents, Washington DC, 1950*
<https://history.state.gov/historicaldocuments> -

Ministerstvo výživy – Jak připravovat zboží UNRRA, 1946

Návod, jak používat léky obsažené ve výběru, který zasílá UNRRA – 1945

Čs. Úřad pro hospodářskou pomoc a obnovu –UNRRA a země Moravskoslezské, 1947

UNRRA v ČSR – sborník o činnosti UNRRA – zaměstnanci čs. Úřadu pro hospod.pomoc a obnovu, Praha 1948

Munk, F., My Century and My Many Lives, The International Civil Servant, publ. Theragens.com, 1993

Von Oppen, Beate Ruhm, Documents on Germany under Occupation, 1945-1954, Oxford University Press, 1955

The American Presidency Project - Publikované dokumenty a veřejné vystoupení jednotlivých amerických prezidentů

<http://www.presidency.ucsb.edu/index.php>

Columbia University Libraries, Herbert H. Lehman Collections - publikované dokumenty a korespondence Herberta H. Lehmana – generálního ředitele organizace UNRRA
<http://library.columbia.edu/locations/rbml/units/lehman.html>

The Georger C. Marshall Foundation, dokumenty a vystoupení G. Marshalla
<https://www.marshallfoundation.org/>

Nixon Foundation, Herter Committee
<https://www.nixonfoundation.org/artifact/rn-herter-committee-report-italy/>

Literatura:

Armstrong Reid, S., Murray, D., Armies of Piece, Canada and UNRRA Years, University of Toronto, 2008

Bader, W.B, Austria Between East and West 1945 – 1955, Stanford 1966

Bischof, G., Stiefel, D.(Hrsg.), 80 Dollar., 50 Jahre ERP-Fonds und Marshall-Plan in Österreich 1948-1998, Wien 1999

Bischof, Günter a Pelinka, Anotn, Austria in the New Europe, Contemporary Austrian Studies, New Jersey 1993

Bradley, John, F.N., Válka a mír po roce 1945, Victoria Publishing, 1994

Cohen, Daniel Gerard, In War's Wake: Europe's Displaced Persons in the Postwar Order, Oxford University Press 2011

Doherty, Muriel K., Letter from Belsen 1945: An Australian Nurse's Experiences with the Survivors of War, Allen&Unwin St. Leonards N.S.W. 2000

Eminger, S., Langthaler, E., Sowjets, Schwarzmarkt, Staatsvertrag, Stichwörter zu Niederösterreich 1945

Ferrel, Robert H., George C. Marshall, New York, 1966

Gemie, S., Reid, F., Humbert, L., Outcast Europe, Refugees and Relief Workers in an Era of Total War 1936-1948, Norfolk 2012

Gitz, B.R., Armed Forces and Political Power in Eastern Europe THE SOVIET/COMMUNIST CONTROL SYSTEM, New York, 1992

Good, D. F., Wodak, R., FROM WORLD WAR TO WALDHEIM, Culture and Politics in Austria and United States. New York 1999

Graham, Andrew-Seldon, Anthony, Government and Economies in the Postwar World: Economic Policies and Comparative Performance 1945 -1985, London 1991

Hiscocks, Richard, The Rebirth of Austria, Oxford University Press London, s. 94.

Hilton, Ella E. Schneider a Hilton, Angela K., Displaced Person : A Girl's Life in Russia, Germany, and America, Louisiana 2006

Herring Jr., George C., Aid to Russia, 1941-1946: Strategy, Diplomacy, The Origin of the Cold War, Columbia University Press, 1973

Karner, S., Stehlik, M., Laussegger, A., Lesiak, P., Česko- Rakousko, rozdělení-odloučení-spojení, sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy 2009, Jihlava 2009

Kipping, M.-Bjarnar, O., The Americanization of European Business, The Marshall Plan and the Transfer of Us Management Models

Kurth, A., The Great Power and Struggle over Austria 1945-1955, Trinity 1984

Klemperer, V., I Will Bear Witness (1933 to 1941), To The Bitter End (1942 to 1945) and The Lesser Evil (1945 to 1959), London 2000, 2004

Klinghofer, A., J., The Soviet Union & International Oil Politics, Columbia Press University, New York 1977

Kochavi, Arieh, J., Post-Holocaust Politics, Britain, The United States, & Jewish Refugees, 1945 - 1948, University of North Carolina Press 2001

Kossert, Andreas, Kalte Heimat, Mnichov 2009

Kuklik, J., Mýtus a realita tzv. Benešových dekretů. Praha 2002

Kurt, Audrey, The Great Powers and Struggle over Austria, Trinity 1984.

Mainuš, F., Totálně nasazení (1939-1945), Praha, 1974

Mankowitz, Zeev W., Life between Memory and Hope: The Survivors of the Holocaust in Occupied Germany, Cambridge University Press 2002

Miscamble, Wilson D., George F. Kennan and the Making of American Foreign Policy 1947-1950, New Jersey, 1992

Naef, Alain, *An Exchange Rate History of the United Kingdom*, Cambridge University Press, 2022

Price, H.B., *The Marshall Plan and Its Meetings*, published under the auspices of the Governmental Affairs Institute WASIDNGTON, D.C., Oxford University Press, 1955

Ramsden, John, *Oxfordský průvodce Britskou politikou 20. Století*, Praha 2006

Riley, B., *The Political History of American Food Aid: An Uneasy Benevolence*, Oxford 2017

Seipp, Adam R., *Strangers in the Wild Place: Refugees, Americans, and a German Town, 1945 – 1952*, Indiana University Press, Bloomington, 2013

Sharp, Charles, W., *The Origin of United Nation Relief and Rehabilitation Administration, 1939-1943*, Pennsylvania 20012

Sommer, Karel, *UNRRA a Československo*, Opava 1993

Stourzh, G., *1945 und 1955: Schlüsseljahre der Zweiten Republik: gab es die Stunde Null? Wie kam es zu Staatsvertrag und Neutralität?*, Innsbruck 2005

Vaculik, J., *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno, MU 2002

Veber Václav, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, str. 553

Wildgans, A., Cumberlege, G., Hiscocks, R., *Rebirth of Austria*, London, 1953

Wilson, Theodore, A., *The Marshall Plan 1947–1951*, Headline Series 236, 1977

Woodbridge, George, *UNRRA: History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, Columbia University Press 1950

Odborné studie:

60 Jahre, Marshall-Plan- Eine Würdigung aus Österreichischer Sicht, in *Geldpolitik&Wirtschaft* Q2/07

Comet, Theodore, *Life Reborn in the Displaced Persons Camps (1945-1951)*, in *Journal of Jewish Communal Service*, Summer 2000, s.299 – 303

Grossmann, Atina , *Grams, Calories, and Food: Languages of Victimization, Entitlement, and Human Rights in Occupied Germany, 1945–1949*, *Central European History* 44 (2011), s.118–148

Haushofer, Lisa, *The “Contaminating Agent” UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945–1947*, in *Am J Public Health* , June 2010, v. 100(6)

Holian, Anna, Displacement and the Post-war Reconstruction of Education: Displaced Persons at the UNRRA University of Munich, 1945–1948, in Contemporary European History, Cambridge, May 2008, Vol.17, Issue 2., s.167-195

Komlosy, Andrea, Výstavba hospodářství – opce a rámcové podmínky, Na rozhraní věků, In: HEISS, G. a kol.: An der Bruchlinie,

Mistry, K., The United States, Italy and the Origins of the Cold War, Waging Political, Cambridge, 2014

Reinisch, Jessica, Auntie ,UNRRA‘ at the Crossroads, in Past and Present, Suppl.8, 2013, s. 70-97

Reinisch Jessica, Internationalism in Relief: The Birth (and Death) of UNRRA, in Past and Present, Suppl.6, 2011, s. 258-289

Salvatici, Silivia, ‘Help the People to Help Themselves‘UNRRA relief Workers and European Journal of Refugee Studies, Volume 25, Issue 3, September 2012, s. 428–451

Displaced Persons, in Journal of Refugee Studies Vol. 25, No.3, Oxford University Press, 2012, s. 429 až 451

Slatt, E. Vincent, Nowhere to Go: Displaced Perons in Post-V-E- Day in Germany, in Historian 2002, Vol. 64 Issue 2, s. 275-294

Williams, Warren Wellde, British Policy and the Occupation of Austria, 1945–1955, Swansea University 2004